

NYELVÉSZETI FÜZETEK.

SZERKESZTI SIMONYI ZSIGMOND.

10.

A VÁCI NYELVJÁRÁS.

IRTA

NAGY SÁNDOR

GIMNÁZIUMI TANÁR.

VÁC VÁROS TÁMOGATÁSÁVAL.

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. KIADÁSA.

1903.

Ára 2 korona.

NYELVÉSZETI FÜZETEK.

SZERKESZTI SIMONYI ZSIGMOND.

10.

A VÁCI NYELVJÁRÁS.

IRTA

NAGY SÁNDOR

GIMNÁZIUMI TANÁR.

VÁC VÁROS TÁMOGATÁSÁVAL.

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. KIADÁSA.

1908.

A NYELVJÁRÁSRÓL ÁLTALÁBAN.

A hazánk viszontagságos történetében oly változatos szerepet vitt Vác városnak sajátos nyelvjárása nagyon megérdemli a nyelvész figyelmét. Mert a város helyrajzilag rendkívül érdekes ponton fekszik: mondhatni három nagy nyelvjárás-terület összeszögellésénél. Így nyelvében három nyelvjárás folyik össze: a palóc, amely az egésznek az alapszínezetét adja; a felső pestmegyei nyelvjárás révén az alföldi; továbbá a dunántúli. E nyelvjárásnak szülőanyja kétségtelenül a palóc, ámde ennek sok jellemző sajátosága a másik két nyelvjárás-terület hatása révén igen sok tekintetben módosult; helyesebben mondva a köznyelvvél kiegyenlítődt. A jelen alkalommal tehát ki fogjuk lehetőleg mutatni, hogy ama három nyelvjárás minő arányban egyesült e keverék nyelvben.

Mielőtt azonban a részletes taglalásba fognánk, talán nem lesz érdektelen egy röpke pillantást vetni a város eseményekben dús multjára, de csak abból a szempontból, hogy minő változásokon ment keresztül az idők folyamán a lakosság, hogyan pusztult ki annyiszor és népesedett be újból, minő néprétegek vetették meg alapját a város jelenlegi lakosságának. Ily módon a váci nyelvjárás hovatartozása és természete felől egészen biztos képet alkothatunk magunknak.*

Vác városa ősrégi alapítás, neve (v. ö. *Jankovac, Jaszenovac, Glogovac*) szláv eredetet sejtet. Híres püspökségét maga Szent István alapította. Felvirágzása I. Géza király rövid uralkodása idejére esik, ki itt igen szívesen mulatott, Boldogasszony tiszteletére fényes egyházat emelt és a lakók létszámát más városokból,

* L. *Karcsú Antal Arzén: Vác város története.* Vác, 1880, Serédy G. kiadása, VI köt.

de leginkább kultartományokból behívott polgárokkal jelentékenyen gyarapította. Géza királyt itt is temették el. Szent Lászlónak e helyen kétszer is jelent meg látomása: a fejére arany koronát nyomó angyal alakja, továbbá a mogyoródi ütközet megnyerését jelképező, lángba borult agancsú szarvas.

A szépen felvirágzott város egyetlen nap alatt siralmas romhalmazzá lett, amidőn a Pest ostromának sikertelenségén módfelett felbőszült Batu kán az 1241-ik év fekete vasárnapján előbb a várost, azután a körülbástyázott székesegyházat bevette, a lakosokat kardélre hányatta, a várost kirabolta és felgyújtatta. *Rogierius* az ő *Siralmas krónikájában* festvén a romlást, úgy nyilatkozik, hogy Vác lakói is részesültek Krisztus vérkereszttségében! IV. Béla a kipusztult lakosság helyébe németeket telepített.

A város második felvirágzása Mátyás királyunk dicső korára esik, a mikor is nagynevű püspöke Báthory Miklós a renaissance egyik kiváló képviselője, Vácot a tudomány és művészet egyik középpontjává tette; az olasz Traguri Jakab építette pompás székházába kiváló tudósokat gyűjtött maga mellé, a várost szép épületekkel csinosította, műtárgyakból, könyvekből gazdag gyűjteményt állított egybe. Ilymódon az ország egyik jelentékeny iparos városa lett, amelyben maga Mátyás király is igen sokszor megfordult.

Azonban a mohácsi vésszel beköszöntött gyászos emlékü korszak, mint annyi sok másnak, úgy Vác jólétének is egy csapással véget vetett. A várost, amely abban az időben csupán a mai középvárost foglalta magában (a jelenlegi *Dombay* és *Althánn* utcáig), s fallal volt bekerítve a török, több dúlás után, 1543-ban ejtette végleg birtokába s zavartalanul bírta az 1594-ik évig. Ekkor Esztergom hőse, Pálffy Miklós rövid időre visszavívta, s ettől kezdve hol magyar, hol török kézen volt, mert szerencsétlen helyzete folytán éppen a magyar és a török határ között feküdt. Ily viszonyok között természetesen a város siralmasan elpusztult, lakosai tönkrementek, s mindössze csekély számú gyűlevész népség lakta. A reformáció e gyökeres papi városban csak igen későn tudott gyökeret verni, úgy a XVI. század vége felé; de már a Bocskay-féle felkelés idejében a lakosság köréből annyira elszaporodtak, hogy a fejedelem itt időzése alatt a kath. Szent-Mihály egyházat is reformált templommá tették. Bocskay egy superintendenciát s egy virágzó iskolát is állított fel hívei számára. Igen valószínű, hogy a máig is itt élő kisváci református lakos-

ság ekkor tömörült össze részint a régi lakókból, részint pedig Pest megye különböző helységeiből beköltöző magyarokból egy egységes nyelvű tömegé.

A sokat hányatott várost 1684-ben foglalta vissza Károly főherceg végleg a török kézből; ámde az egész, — mint *Bél Mátyás* írja — inkább egy rombadőlt város helye volt, mintsem város. Most már az eddig Pozsonyban tartózkodó püspökök is visszatérhettek. Mindjárt az első püspök, ki a harcok lecsendesedésével székvárosában állandóan letelepedhetett: *Balogh Miklós*, felkarolta a város újjraalapításának nemes munkáját, s kiváltságokkal, kedvezményekkel különböző helyekről édesgette ide a kath. lakosságot, s a betelepülők oly nagy számban jöttek, hogy a lakosság száma 25 év alatt hirtelen 3000-re szökkent fel. E beköltözők között nagyobb számban szerepeltek először is a *németek*, kik az iparososztályt képviselték s kik különösen a város alsó végét oly tömegesen szállták meg, hogy ez róluk igen sokáig *németvárosnak* neveztetett. Különben számuk az összes lakosságnak mintegy felét tette, s külön bírójuk is volt. Azután a koronkint (utóljára a szabadságharc leverése után) nagyobb csoportokban beköltözött néhány cseh, morva, lengyel család, akik összevegyülvén magyar hitfelekkel, hamarosan elmagyarosodtak, de egyszersmind határozott bélyeget is nyomtak a katolikus lakosság nyelvjárására. Maga a *Krako* városrész elnevezés is szláv betelepülésről tanúskodik.

Természetesen azután költöztek be *Nógrád és Hont megye* különböző helyeiről a palócok, akik megerősítették a helyben talált szinte palóc magyarság szívósságát, s képessé tették arra, hogy a szerfelett vegyes népelemeket nyelvileg teljesen beolvassza.

Az eddig a katolikusokkal egy közösségben élő, jelentékeny számú reformátusokat 1712-ben Kollonich püspök a városból kiutasította, (ezek huzamosabb ideig a *Gyada* nevű rétségen és erdőirtványon tanyáztak) majd aztán megengedte nekik, hogy a tulajdonképeni várostól jóval távolabb, külön községet alkotva, letelepedhetnek. Így keletkezett *Kisvác*, mint a tulajdonképeni *Váctól* egészen független, sőt más megyéhez is (*Nógrád*) tartozó kisközség. De az új Kisvác nemsokára egészen összeépült a várossal, amennyiben a városbeli paraszt-elem is errefelé építkezett, s ily módon Kisvác a földműves népnek, egyszóval a tősgyökeres magyar nemzetségű, nyelvű és nevű lakosságnak lett fészke. A két testvérközség 1770-ben, gr. *Migazzi Kristóf* bíboros püspök alatt egyesült

egy várossá.* Közöttük az egykori határt az ugyancsak Migazzi által Mária Terézia (1764. aug. végén) látogatásának emlékére emelt diadalkapu (u. n. kőkapu) jelöli.

Igy borúl lassanként a zajos szereplés után jótékony nyugalom a városra, mely népességben egyre gyarapodik, azonban tömeges betelepedés most már nem történik, a lakosság jellemvonásai kialakulnak, nyelvjárása állandó vonásokat nyer.

*

Ha pontosan megfigyeljük a váci nyelvjárást, akkor a hangok képzése tekintetében két csoportot különböztethetünk meg, természetesen csak nagyjából. A ref. lakosság némely hangot másképen képez, az *ly* hangot nem ejti, ellentétben a lakosság többi részével. Külön helyet foglalnak el ismét a krakobeliek, kiknek sajátos hangképzései s furcsa szóalakjaik, tájszavaik egészen egyedül állanak s nyelvészeti szempontból a legérdekesebbek. Természetesen ezen osztályozás mereven végre nem hajtható s átmenetekkel telt.

A katolikusok természetesen túlnyomó többségben vannak, s ők lakják a közép- és alsóvárost, továbbá Kisvácnak *Krako* nevezetű részét. (A *Rákóczi* és *Árpád-utca* s rajtuk túl a vasútig terjedő rész.) A közép- és alsóvárost jobbra iparos elem lakja, amelynek nyelve egyre veszíti jellemző sajátosságait s közeledik a köznyelv felé. A reformátusok, mint említettük, Kisvácot lakják, mely eredetileg az ő telepítvényük. Az alábbiakban mindig úgy a kath., mint a református földműves lakosság nyelvére leszünk főleg tekintettel, a krakoiak nyelvi sajátosságait alkalomadtán fogjuk említeni.

E kétféle lakosság a szókincset (tájszók, kifejezések, közmondások stb.) illetőleg teljesen egybeolvadt, s a főkülönbséget közöttük csakis némely hangok képzésmódja teszi. Így az *a*-hangok képzése, mely mindkettőnél palócos; de míg a reformátusok rövid *á*-ja egyszerű ajaktalan nyílt *á*, hosszú *á*-jok pedig csupán az ajkak első fokú működésével képzett *á*, miként a felső-pestmegyei nyelvjárásban általában, addig a katolikusok a rövid *á*-t,

* Érdekes emléke e hajdani különállásnak az a körülmény, hogy ha a kisváci embernek a belvárosban dolga akad, akkor *bemegy a városba és ki is jő a városból*. Ha a mezőn dolgozó kisváci hallja, hogy *tűz van a városban*, a füle botját se hajtja rá, mert tudja, hogy akkor az a *középvárosban* van; a *város* nevezet szerinte nem foglalja be egyszersmind *Kisvácot* is!

különös nyíltan, a hosszú *â*-t pedig olyan ajakzárással ejtik, hogy az idegen fül előtt merőben *ó*-nak tetszik. Hatalmas válaszfalat emel továbbá a *ly* ejtése. A katolikusok megtartották a palatális *ly* hangot, s ejtik *lj* helyett is, a református lakosság pedig úgy az *ly*, mint az *lj* kapcsolatok helyén *j*-t ejt, mint általában a felsőpestmegyei nyelvjárás. Idegen hatásra vall a krakobeliek-nél a zárt *ë* igen gyakori használata a köznyelvi *e* helyett; azután a becéző nevek ilyen alakjai: *Fëro, Fërko, Gyurko, Janko, Josko, Lacko* stb. (rövid vég *o*-val). Egy-két szóalakban is van eltérés (a Krakoban: *funt, punt*, a reformátusoknál: *font, pont* stb.).

A váci nyelvjárás jellemző sajátságait általában a következőkben foglalhatjuk össze:

1. Az *a* hangok palócos képzése, amennyiben a rövid *a* ajaktalan (*â*), a hosszú *á* ajakkal képzett (*â*).

2. A zárt *ë* hang gyakori használata a köznyelvi nyílt *e* helyett. Ámbár a nyelvjárás az *ë*-ző vidékek közé tartozik, de nem oly kizárólag, mint a középső palóc, mert már az alföldi nyelvjáróterület hatása alatt az *l* előtt *ö*-t használ: *köllök, sindő, lésző*.

3. Kedveli ugyan a zártabb hangzókat, de *e* tekintetben körülbelül a felsőpestmegyei nyelvjárással egyezik (*nyovolya, bugár, gyükér*; *s* a palóccal ellentétben: *kisű, kívű* stb.). A szó végén nyílt hangzókat kedvel: *várjá, össze, vette, lábá*.

4. Jellemző a kétféle eredetű *é*-nek a megkülönböztetése. Az **ê*, miként a Dunántúl vagy az Alföldön, mindig *é*-re változott; az eredeti **é* pedig többször megmaradt, ritkábban zártabb *í, i* hangokra változott (*fehér, szép, néz*; *fístű, köszvény, pinték*).

5. Az *í, ú, ü* hangokat tőszótagokban, a palóccal egyezően, hosszan ejti (*víz, úr, tűz*).

6. Kedveli az ínyhangokat *s* ejti a palatális *ly*-t (*nádrágulyá, hállyá, tellyes*). Az *i* palatalizálja az előtte álló foghangot (*gyinnye, bunforgyi, negyegyik, ötöszkögyik*; *hannyi: hagyni, vënnyi; Pistyi, tēhetyi*).

7. Az *l* úgyszólván mindig elmarad, mint a felső Dunántúlon, úgy a szótagok, mint a szók és ragok végén, még akkor is, ha hiatust okoz.

8. A mássalhangzó illeszkedés nem oly széleskörű, mint a palócban, de a köznyelvinél mégis tovább terjed (*vagy, vas së; én, vat tē; nan néni; gille*).

A *va-ve* képzős határozó igenév *v*-je mindig hasonló: *loppá,*

kérré. A *-val vel, -vá vé* ragok *v*-je a *Krakoban* nem hasonul: *botvá, pízvé, könyökvé*. Egyebütt azonban már igen.

9. Az *ít* végű igék ragozása úgy a jelentő mód jelenidőben, mint a felszólító módban palócos. Egyéb palócos igealak is járatos (*üttem, futtâ*).

10. A helyragok alakja az alföldi nyelvjárással egyezik (*-bú bü, -tú tû, -hó hõ* stb.), s a palócos: *-nott nól ni* ragoknak nyoma sincs.

E felsorolt sajátságok élénken tanúskodnak amellet, hogy mennyire átmeneti, keverék nyelvjárás a váci. Mindamellett eléggé kitetszik, hogy az alapszínezet palóc, amelynek azonban igen sok sajátsága a szomszéd nyelvjárások behatása alatt jelentékenyen megváltozott.

HANGTANI SÁJÁTSÁGOK.

1. A hangok képzése.

Magánhangzók. Az *a* hangok képzése nyom főleg saját-szerű bélyeget a váci nyelvjárásra. Eppen ellenkező a köznyelvel. A rövid *a* hangot a szájüreg hátsó részében, ajakműködés nélkül képezik. A krakobeliek *á* hangja nyiltabb a palóc *á*-nál: az ajkak lehetőségig széthúzódnak s az állkapca a szokottnál kissé lejjebb ereszkedik. E széles ejtésű *á* hang valószínűleg a lakosságba olvadt idegen népelemek hagyománya. Igen idegenszerű a fülnek, hogyha egy szóban csupa ilyen rövid *a* van: *átyá, háráp, kászá, nyákás*; továbbá, ha hosszú *á* vagy *ó* hanggal van kapcsolatban: *bárát, hárápás, kámárát* (pajtás), *hájó, tótkáláp*. Megőrzi ezen nyiltági fokát, — homlokegyenest ellentétben a dunántúli nyelv-járással, — a szó végén, különösen a birtok- és helyragokban, továbbá (hogyha rövid *á*-val ejtik, mert ejtik hosszúval is) a határozó igenévbén: *kásá, mámmá*; — *lábá, két kréjčár árá cúkor*; — *hâzbá, fârá*; *még van áddá* (vagy: *áddá*), *bé van csukká* (v. *csukkâ*), *nyittá* stb.

A hosszú *á* képzése a krakobelieknél igen sajátos. Igen erős ajakzárással ejtik, s képzésekor az ajkak ugyanúgy szorulnak össze, mint a rövid *o* (s az ennek pontosan megfelelő hosszú *ó*) képzésénél, de a nyelv és állkapca kissé lejjebb ereszkedése a szájüreg elejét tágasabbá teszi. Valóban sokszor az idegen fül előtt merőben az *ó* hang hatását teszi: *Vác, hât* (tehát). Érdekes tévedés erre nézve az új Tájszótárban ezen henye adat: *fákádós*: gyenge káposzta, holott ez helyesen: *fákádás*: rügy, bimbó, gyenge vetemény. Ezen hosszú *á* hang, amelyet az erős ajakzárás miatt leghelyesebben *â*-nak lehet jelölni*, eredetere nézve egy diftongusnak a tovább fejlődése, mert még a közelmúltban is *ó*-nak ejtették. Különösen kirívó a hosszú *â* zártsága, ha rövid *á*-val együtt fordul elő; *ápâm, lérâktâ já számâr â fákádâst*; *fogd a kapât, oszt üzsd lë a dërëkât*; *hâlâ â pápnâk*. Azonban ha a hosszúsága szóvégi *l* elhagyása folytán rövid *á*-ból jött létre, akkor nyiltabb

*A további idézetekben, népnyelvi hagyományokban előforduló *á* tehát *â*-t, az *a* pedig helyesebben *á*-t fog jelölni.

ejtésű, s jelölése leghelyesebben: *â*. Pl. *szävôvâ, âvvâ hât, ki vâ*
âddâ, bê van kâppâ (vö. a néha szintén ejtett: *addal, kappal*).
A többi lakosság a hosszú *â*-t mindig ilyen nyiltabb *â*-nak ejti.
A váci nyelvjárás mondhatni országszerte hírhedségét, éppen az
a hangok imént vázolt sajtáságos képzésmódjának köszöni.

Az *e* hangok képzésében is több a megjegyezni való. Mint
általában a palóc nyelvjárások, úgy a váci is az *ê* hangot (kivéve
a megmaradt vagy kiesett *l* előtt: *fôjhô, fôad, betekszô*) megőrizte:
bêngész, csêbêr, csêpêg, vêrês. (Azonban a felsőpestmegyei nyelv-
járással egyezôleg a szóvégi *e* nyílt: *fôggye, kertye, mêksütte,*
êkütte.) Ezen *ê* hangot találjuk sok német kölcsönszó végsô *-er*
szótagjában: *sintêr, pêdintêr*. És egyáltalán az idegen szókban,
de igen sokszor egyéb szókban is — a krakobeliek — a köz-
nyelvi nyílt *e* helyett zárt *ê*-t ejtenek: *hêrcêg, kêrêlâb, pêrszê* —
êsztân, nêmês. Szinte szabályul állíthatjuk fel, hogy az *i* hangok
mellett álló köznyelvi nyílt *e* zárt *ê*-vé lesz: *bêtêksîg, hirtêlen,*
kintêlen, lêlki-têstyî (barát), *nêmzeccsîg, szêncsîg, istênke, nêki*.

A széles ejtésű *ê* a kiesett *l, r* hangok előtt pótlónyújtás
útján jó létre: *kêssê, fôddê; êmênt, êât*. Így a határozói igenév
végén: *üttê, küddê* (néha még *üttel, küddel*).

Az eredeti hosszú *é* helyén néhány esetben az *é*-nél jóval
zártabb, viszont az *i*-nél nyiltabb *î* hangot ejtenek: *bêszîllyên,*
êlîg, fîsî, sîttî, szîdôlôg, szîrî (szélrül), *ullyasfîle*.

Megjegyzendô, hogy az *aj* (és *ej*) diftongus mindenütt meg-
maradt: *ganaj, (kényér)haj, karaj, paraj, taraj, (tej)*. Egyetlen
kivétel: *zsétâr* (fejô edény), azonban, bár elkülönült jelentéssel,
sajtâr is használatos (molnárok használta faedény a gabonának
a garatra való hordására).

A nyelvjárás hangzórendszere tehát a következô:

A nyelv állása	Mély hangok		Magas hangok	
	ajak nélkül	ajakkal	ajak nélkül	ajakkal
Felső		<i>u, ú</i>	<i>i, í</i>	<i>ü, ű</i>
Középsô		<i>o, ó,</i> <i>ô</i>	<i>ê, é</i>	<i>ö, ő</i>
Alsó	<i>â</i>	<i>â</i>	<i>e, ê</i>	

Mássalhangzók. A palatális *ly*-t, miként általában a középsô
palóc nyelvjárások, úgy a váci nyelvjárás is ejti (mint említettük,
a kath. lakosság), olyképpen, hogy a nyelv a szájjpadlásához szorul,
s kétoldalt hagy nyílást a zöngé számára: *folyô, gôlya, gereblye,*
lyukas, selyma. Szintén így ejtik ki a képzés vagy ragozás útján
egymásmellé került *lj, llj*-t: *hallya, nyúgosztallya, tellyes*. Említ-
tettük, hogy a református lakosság úgy az *ly*, mint az *l-j* és *ll-j*
kapcsolatok helyett *j*-t ejt: *fojô, gôja, hajja, tejjes*.

2. A hangok kapcsolata.

Hiátus. Az összetétel folytán egymás mellé került magánhangzók okozta hangrést nyelvjárásunk a köznyelvvél egyezően, vagy az előző hangzó elhagyásával tünteti el: *komrajtó, torkallya, idaggya, kuttyatta*; vagy pedig a hangzók összevonásával: *möte* (mióta), *lyány, rádás, águsztus*. De gyakoribb esetben, ha magas és mély hang kerül egymás mellé, igen gyöngén képezett *j*-vel kapcsoljuk őket: *ájër, búcsúfija, fajin, haji-baji* (ócska), *ifjúr, szijártó*. De sokszor az ily esetben is, főleg mikor a rést az *l* kiesése okozta, továbbá ha két magas, avagy két mély hang kerül egymás mellé, a hangrés mindig megmarad: *aide* (add ide), *a is baj; utóér, éá az eső; disznóállat, tuod-é? Laos; szívbü-e, színbü-é, abbú a részbü igaza van*. Sokszor okoz hiátust a hangsúlyos szó előtt álló határozott névelő, amely ez esetben *z*-jét mindig elveszti: *az a Örzse! ott van a asztalon; mékhü a ét*.

Említésre méltó a következő szavaknál a hiátus betöltése: *koha, szuhos, fuhar, híjján, híjjába, killyebb, bëllyebb, csátélyos* (csáté-s).

Mássalhangzó-torlat a szó elején. A szó kezdetén több mássalhangzó okozta kellemetlen hangtorlatot ritkán tünteti el nyelvjárásunk elejök vetett hangzóval, mint a középső palóc nyelvjárások: *iskátulya, Ispinyér* (helynév); hanem vagy a két mássalhangzó közé szúr be egy ejtéskönnyítő hangzót: *palacsinta, palánta, puruttya, kovártély, garád* (kertet bekerítő árok), *selejtés*; vagy az egyik mássalhangzót elhagyja: *párga, tanyicli* (papirzacskó), *póró*, (spórol), *trózsák, cipak* (Zwieback). Azonban igen sok esetben a torlat meg is marad, főleg ha a második mássalhangzó folyékony: *l, r*. A gyakoribb szókezdő csoportok:

drót, dratva, drága — gróf, grágycs — tróbá (próbál), *traszú* (trafál), *trógër — strapa, strázsa, stráf* (hímzés) — *svandra, svargli* — *cvikipuszi, cvëkëdli* (csipetke) — *flangéro* (csavarog), *flaplajbász* (fap.), *Flaska* (családnév) — *Frëcsog, fracli* (rongy) — *plënc* (Tsz. piline), *plëngyuha* (lompos) — *pranta* (ronda), *pratykó* (pancsol) — *slampët, slingó* (hímez), *slompos, slutyi* (suta) — *szapka* (szőlőbeng), *sztatyi* (félsz), *szerëpog* (a náthás).

3. Minőségi hangváltozások.

Magánhangzók: A) Zártabb hang áll nyiltabb helyett.

Mint a palóc nyelvjárások általában, úgy a váci is igen sok szóban a nyiltabb hangzó helyett egy fokkal zártabbat ejt, de nemcsak a szó belsejében, hanem a szó végén is, jelesen:

a: o: *hovas, jova, szova, potkány, mondula, Tobán, kërësztlükocsú* (keresztül-kasul); *borozda, komra, nyoszpolya, nyovolya,*

polocka [Tsz. *palacka*], *polozsna* (Tsz. *palozsna*), *voesora*; *halovány*, *lappong*, *magos*, *paplony*, *saroglya*. Így a tárgyrag előtt is a többes- vagy birtokrag után: *házakat*, *lábamot*, *ruhátokot*; továbbá a felszólító mód alanyi ragozás többes második és harmadik személyében: *lássotok*, *várjonak*, *aggyonak*, *lármázzotok*. Sok német kölcsönszóban is: *Najmon* (Neumann), *Rajzmon* (Reissmann), *logër* (tábor), *lokaj*, *olëzanc* (allesammt), *mind olëz* (alles), *soft*, *trógër*, *trompli* (Tsz. *trampli*).

o:u: *ullyan*, *ullyasfîle*, *Urbánlelke* (lótó-futó), *uskola*, *ustor*; *bugár*, *buglya*, *bujnyik* (mord tekintetű), *bukor*, *bukréta*, *burít*, *csuport*, *hugy?* *hugyan?* *hugy-hugy?* (de a kötőszó mindig: *hogy*), *hunnë*, (hogyne), *valahugy*, *hun* (hol), *valahun*, *jófurmán*; *muhar*, *muntliszt* (Tsz. *mont*, *Mundmehl*), *mustoha*, *puhos*, *funt* (font, *Pfund*), *punt* (pont) *sunka*, *uslant* (vö. *oson*); *durung*, *finum*, *katuna*, *kukurica*, *Marus* (Nagy-Maros), *piritus* (kényér), *tátus* (nagyevő), *vakundok*, *vánkus*, *katulikus*, *kuffër*. A következőkben nyújtott *ú*-ra változik a rövid *o* hang: *bújtár*, *fújt*, *motúz* (Tsz. *mososz*), *kúdús*.

ó:ú: *búbitq*, *fiúk*, *hërnyú*, *húnally*, *mogyorú*, *púré* (pórë-hagyma), *rúzsza*. Így az összes *ió* végű idegen szókban: *gaznáciú*, *licítáciú*, *passziú*, *porciú* (adó), *prédikáciú*, *prosëcciu*, *stáciú*, *vakáciú*. Az *l* hang, csakis a helyragokban teszi zártabbá a hangzót, továbbá oly képzett igékben, amelyekben már a köznyelvben váltakozik az *o* és *u* hang: *abbú*, *házrú*, *asztátú*; *alú*, *hátú*, *rúlam*; *szagú*, *hajúgat* (hajolgat); tehát az *l*-nek nincs olyan széleskörű hatása a hangzó zártabbá tételére, mint a szomszédos Felső Dunántúlon (sohasem mondják pl. *gondút*, hanem: *gondót*).

ö:ü: *gyükér*, *gyüvök*, (jövök) *süriny*, *sütft*, *süviny*.

ő:ü: *fenyü*, *gyëplü*, *kisü*, *szirü*. Ragokban: *szëgrü-vëgrü*, *fütü*, *szövetbü*; *tülem*. Névutókban: *föülü*, *elü*, *mëgü*, *mëllü*, *szülü* (szélöl). De személyragozva a hosszú *ü* megrövidül: *föüilem*, *elüiled*, *mëllüile*. Hasonlóképp megrövidült: *tüled* (ökörbíztató szó: jobbra).

Megjegyzendő, hogy azon *ó*, *ö* végű (egytagú) szavak, melyeknek hosszú hangzója az eredeli *v*-nek vocalizálódása után *ou*, *öü*-ből összevonás útján keletkezett: véghangzójukat sohasem váltják zártabbra. Tehát mindig: *ló*, *tó*, *bő*, *cső* (inkább: *csi*), *lő*, *sző*, *tő*, *kő*, *ő*, s sohasem: *lú*, *bü*, *lü*, *tü*, *kü* stb. Továbbá mindig: *döt* és *dö(l)*.

e:ë: Igen sok szóban (a krakoiaknál), pl: *hërcëg*, *ësztänn*, *nëmës* (vö. 10. l.). Különösen az *i* mellett: *nëki*, *nëmzëccsig* stb. Ragos alakokban: *kertëkët*, *kertyëk*, *kërzënek*.

e:i: *eriggy*, *igënyës*. *iszkába*, *szerecsiny*, *isztri*, (eszterhéj), *kilis*, *messzi*, *telü*, *ugyi*.

ê:é: *mëre?* (*mëre*, e. h. merre), *ëre*, *valamëre*. Együttal megjegyzendő, hogy a korábbi **ê* — eltérőleg az összes palóc nyelvjárásoktól, szintén zártabb *é*-re változott: *gyükér*, *kerék*, *levél*, *nehéz*, *szekér*, *tehën* (vö. 47. l.).

Az eredeti *é sokszor megmaradt eredeti nyíltsági fokán: *kék, néz, méz, szép, négy, tép, lép, kép, fehér* stb. Azonban a következő szókban az *é zártabbá vált; és pedig:

é:í. Az í-nél valamivel nyiltabb hang: *bugyburík, beszílylén, cseléd, físzű, fűrész, ígír, fűrész, han ným* (hadd nézzem), *ítílet, kucsybér, sütít, szentlélék, szídlölög, szírú* (szélül), *szíszú* (szélső). Továbbá az -ék és -és képzőben: *hasadík, tötélík; teremtis, tímís, tötís.*

é:i: *csípő* (csépel), *egisz, gyíkiny, ímelyég, kilís, kínyés, kísírtet, kísű, kisei* (késői), *kísz, kive, petrezsílém, kötőfik, nyöstíny, píz, szína, tí-tú* naggyábú (tél-túl), *zsímbő, emísz, tessík.* Ugyancsak í-re változik a -ség és -vény(-mény) képzőben: *égsíg, kísíg* (készség), *léhéccsíg, vínsíg; kelevíny, szőkevény, kísízítmíny.* Általában az -ény végzetben: *erszíny, köszvíny, süríny, süvíny.*

é:i: *ippen, kintélen, megínt, pinték, szérínt, tinfereg, kérélabi.* Sok -ény végű szóban: *gölögyíny, kemíny, kötíny, légíny, lepíny, szégíny.* I-re változik az egyes szám harmadik személyű birtokrag más ragok előtt: *békibe van, békivé van, véktire, réngyibe van, két hetyiné több, esztendeiné több, ésein, közepin, kertyt, réttyít.* Továbbá a felszólító mód tárgyas többes második személyében: *égyitek, fizessitek, vigyíték, erísszíték.* S végül az e végű szóknál a -ke kicsinyítő képző előtt: *csíbike, szülike.*

B) Nyiltabb hang zártabb helyett.

Ezen hangváltozásra csak csekély számban akadnak példák, inkább mintegy elvéve:

o:a: *morgalógyík.* Néha az -s melléknévképző előtt ilyen nyiltabb tőhangzóval áll a szó: *saras, váras, onas.*

u:o. Az -um végzet mindig nyiltabb -om-ra változik: *ómá-riom, páskom* (legelő), *petróliom, szívóriom;* továbbá: *akurátos, lutoranos, réfurmatos, vasáros.* E változást találjuk a többesszám 3. személyű birtokos ragban: *lábok, várossok, színájok.*

ú:ó: egyetlen példa: *mérégodó* (e. h. odú).

ü:ö. Ezen, a középső palóc nyelvjárásokra oly jellemző szóvégi hangváltozás néhány példája: *gyürő, gyüsző, tő.* Régi állapot megőrzése.

í:é: *még, mindég.*

í:ë: *në* (ni), *nëñë* (nini), *gëda.*

é:ê: *hê* (hé): *hova mécc hê!*

C) Magas és mély hangok változása.

Néhány mélyhangú szónak megfelelő magashangú párja keletkezett. Ezek a következők: *csúcs: csűcs* (korsó szája), *csűcske*, (kendőnek, zacskónak csúcsa), *csűcsők* (sarokföld); *csucsorít: csűcsörít* (száját csókra gömbölyíti); *csuporgat: csűpörget* (pénzt megtakarít); *alig: elíg; gombostő: gőmböstő; azóta: azöte; mióta:*

möte; *tompa*: *tömpe* (kissé pisze orr); *traccsó*: *trécső* (nyelveskedik). Tréfásan mondják: *kigyüvök a békatúrásbú*, e helyett: *béketürésbú*.

Asszimiláció. Néhány szóban még az azonos hangrendű hangok is változnak, hogy egymással vagy egészen egyformák, vagy nagyon közeli nyíltságúak legyenek: *bilindék, ehél van* (e. h. *ëhun*), *giríny, girincs* (gerinc), *imillyen-amullyan, kilis, lakadalom, léptike* [latin *lectica*, kétkerekű uri taliga], *tutoranus, Misográd* (Visegrád), *nyoszpolya, parapli* (Tsz. *paroplí*), *porcolán, randa, bėjárta Tónát-boronát, tövöshaj* (töves), *vocsora*.

Ezzel ellentétben több szónál a hangrendi törvény merev megtartása folytán keletkezett egyhangúságot megszünni látjuk azáltal, hogy egy hang ellenkező hangrendbe csap át. Különösen előfordul ezen eset a többtagú mélyhangú szavaknál, amelyeknek középső szótagja magashangúvá változik: *Hagyigácsó* (helynév e. h. *Agyagásó*), *madírka, szamírka, oszténgat* (azután-gat), *otténgat, faricská* (e. h. faragcsál), *kapirgá, kunyérá, marcíngó* (marcangol), *ráncigá, vądigá, ádigá* (álldogál), *mutissátok, mutisd, igaziba*.

Hangrendi eltérés van továbbá a következő szókban: *abrincs, géga, gégája, gelyva, pelyva, kréjcar, Hunnën, hunnënt? onnën(t), valahunnën(t); osztënn* (azután), *mihánst* (mihelyt). A középfok képzője, határozókhöz járulva szintén disszimilációt okoz: *odébb, idább, árebb, hátrébb, hamarébb*.

A kicsinyítő képző olykor, a hangzölleszkedés törvénye ellenére magashangú szókhoz mélyhangú *-ka* alakban járul: *széginka, kicsínka, kicsika, picika*. A következő szók pedig magashangú létükre mélyhangúak gyanánt ragoztatnak: *dérékba, déréknak; lékot vág, meglékó* [lékel]; *a tojás székja; Pistyíka, Pistyítok; Esztërnek, Esztërunk; csiripó; csipog, csípja, csipkod, ki van csíppá* (de: *csípet, csípés*). Elszigetelt jelenségek: *diribrú-darabra; a mészárszékná van; aide a kissebbiket!*

D) Nem ajakhangzó ajakhangzó helyett.

Az ajakműködés változását tekintve nyelvjárásunk a Tiszától nyugatra eső nyelvjárásokkal egyezik, vagyis az *ë-t* a legtöbb szóban megtartotta, s csakis az *l* előtt változtatta *ö-re*. Sokszor a köznyelvi használattól elütően is ajaktalan hangzót találunk. Így:

ö:ë: bëllér, (kaszab, disznóölő), *bëng, bëngész, bëgre, bikacsék, csëbër, cselë* (jobbra; ökörbízató szó), *csëpëg, csëpsíg, dëbën, sër, sëtít, tem* (ludat), *tëmerdëk, tënkre tész, tëp* (Tsz. *töpik*), *tëpëtt szöllő, tëpërtyü, vërës, nëvendíék*.

ö:é: elébb-utóbb, élëhoz, tetëtü-talpig, malër.

ö:í, í: csí (cső), *ítet* (ötet), *ikët* (öket).

ü:í: birgés (rühös); *filkosár, hívës, idvëssíg, izen, kilső, ricskës* (himlőhelyes; de: *rücsök*), *rihës, siket*.

ü:ë: szëgye (szügye).

Viszont megfordítva labialis hangzó áll illabialis helyett a következő szókban:

ë:ö: *börzsöny* (piros festék), *kolletlen*, *főjhő*, *főlpíz*, *Örzsébét*, *Örzi*, *Pécöli*, *pöntő*, *pöntöle* (pendely), *pöhő*, *pölyhöz*, *pörö*, *pörkőccsig*, *pörső*, *pörsög* (arc kipattog), *sindő*, *sindölöz*, *söpör*, *szédölög*, *a szenttőlő napodot*, *tönkőkása*, *lésző*, *beteksző*, *lekföllyebb*. Így a következő ragos alakokban: *ököt*, *ökrömöt*, *üssötök*, *fűccsönek*, *üssödöt* stb.

i:ü: *küküracs* (kikerics), *süvit*, *üsmérés*.

Vegyesen fordulnak elő: *csépp*, *csöpp*; *szégle*, *szögle*; *röstöll*, *röstöll*.

Mássalhangzók: I. Jésített hangok.

Nyelvjárásunk, mint említettük, igen kedveli a *j*-és hango-
kat, s ejti az *ly*-t, s ugyancsak ilyen palatalis *ly*-et ejt az *l*-*j* és *ll*-*j* kapcsolatok helyett is: *ullyan*, *lyány*, *gömbölyü*, *hallyuk*, *ellyének*. Az *ny* a szó végén is tisztán artikuláltatik: *kötiny*, *leginy*, *széginy*, *bókony*, *timony*. Ezenfölül megvan az *i*-nek (néha az *e*, *ö*, *ü*-nek is) palatalizáló hatása az előző fog- (*d*, *t*) és folyé-
kony (*l*, *n*) hangra, jelesen:

l: *ly*: *főlyhő*, *gulyiba* (kalyiba), *salyáta*, *zsémlye*. Az *l j*-vé változott *e* szókban: *tűzojtó*, *sikojt*. A következőkben az *l* nem jésítettik: *helés* (herceg), *helbe van*, *méhelék* (műhely), *pálinka*, *taliga*, *tavali*, *Körtélés* (helynév), *Naszáli*.

n: *ny*: *kasznyi*, *keszkenyő*, *nyápic*, *nyegédés*, *nyö*, *teknyő*. Gyakori változás a szó végén: *Istvány*, *szappany*, *vászony*. A főnévi igenév *n*-je is mindig palatalizált: *dógoznyi*, *hannyi* (hagyni), *szénnyi* (szedni), *kérnye*, *igérnye*, *innya*, *rinya*.

j: *ny*: *bornyú*, *pérnye*, *sarnyú*, *varnyú*, *vőfny* (vő-fél).

j: *gy*: *gyün*, *gyüvet*. Gyakoribb változás megfordítva:

ny: *j*: *kíjő*, *hajma*, *hajít*.

m: *ny*: *Ádány*, *Abrahány*. Megfordítva: *hum* (hun).

d: *gy*: *aggyig-amëgyig* (kis ideig), *bunforgyi*, *gyiák*, *gyinnye*, *gyió*, *gyisznó*, *gyuk* (dug, de: *gyugó*), *komégyia*, *pegy* (pedig), *pirvingyóka* (kicsiny), *szeleburgyi*, *szungyiká*, *térgy*. Így a *-kod*, *köd*, *köd* képzőben, a sorszámnévképzőben, a *-di* végű személy- és játékevekben palatalizálódik a *d* az *i* előtt: *panaszogyik*, *vágya-
kogyik*, *acsarkogyik*, *harmagyik*, *ötögyik*, *bújósgyi*, *katunásgyi*, *Endrégyi*, *Kurgyi*, *Tógyi Miklós lova*.

t: *ty*: *bëstye*, *patyika*, *pusztyi* (kipusztult), *putyik* (kis bolt), *slutyi* (bal), *szatying* (gatyamadzag), *tyükör*, *Pisty*. A melléknév-
képző *i* előtt mindig jésített *ty* áll, úgyszintén az *i*-vel kezdődő igeragok előtt is: *hátyi*, *hëtyi*, *mútyi* (multi), *rëtyi*, *Marótyi*, *értyi*, *tëhetyik*. Megjegyzendők ezen jésített alakok: *bútyor*, *tyappog*, *tyapinká*, *kityápáskogyik*.

II. Zöngés hang zöngé nélküli helyett.

k:g: agáca, bangó (bankjegy), gréta, gulyiba (kalyiba), gunyhó, cigória, röggruta. — p:b: máskébb.

t:d: bádóg, Bálind, bód, (bolt; mert a leggyakoribb használatú alakja: bódoba, de bótozat), fódóz, pünkösöd, mind (e. h. mint).

sz:z: motúz (Tsz. motosz). — c:dz: jádzik.

cs:ds: trandsiroz (baromfit felvagdál sültén).

s:zs: mellezsleg, fölözsleg, Zsodoma.

III. Zöngé nélküli zöngés helyett.

b:p: putyik (butik: kis bolt). — g:k: gyuk (dug).

d:t: laptá, pöntő (pendely).

gy:ty: attya-kifuttya (e. h. adja-kifutja).

gy:cs: varancsos béka, göröncsös, acsarkogyik.

zs:s: salugátér, sindő (zsindely).

IV. Egyéb változások.

c:cs: girincs (gerinc). — gy:g: gänge, igényes. — j:r: rózan. — l:n: hun (hol)? valahun. — l:r: észontyorodik (kedve lelohad), nyoszorúlyány. — r:l: bögyöllő, slajbér. — m:n: káronkogyik. — p:f: dufla, rēcēft. — pr:tr: trücsök, trüsszent, tróba, tróbá. — s:cs: csajka, cseké (víz), bújócška. — sz:c: kapackogyik, kikecmerkégyik, apcēnt (abszint). — sz:s: csērēsnye. — s:sz: bosznyák. — t:k: geszkēnye, pamuk. — v:h: fuhar, juhar, koha, uhít (Tsz. uvít). Viszont: penyved (Tsz. penyhed). — z:zs: csizsma, csizsmagyia.

4. Mennyiségi hangváltozások.

Nyelvjárásunk általában kedveli a hosszú hangzókat, s a köznyelvi kiejtésben ingadozó mennyiségű *i*, *ú* és *ü* hangzókat úgy a szó közepén, mint végén, nyújtva ejti.

Hosszú hangzóval ejtik eszerint a következő szokat: *bíbor, bíró, bízbat, búcsú, búza, címér, cúkor, csibor, csicséri, csík, csípa, csúnya, fínun, fű, fűrés, fűz, gúnár, gyík, gyár, gyűrő, híjjába, híjján, hír, húnnyor, húr, húsz, égyg húzomba (egyfolytában), íge, így, íny, ír, íríggy, írósvej, íz, kíná, kísír, kíván, kórmány, kút, nyíl, nyúl, pípa, pípēs, pósta, púha, rúd, síma, szín, szítófa, szíveszen, szúr, szün, szüz, tíz, tudós, tűz, tyükör, úcca, úgy, új, úr, út, üz, víg, víz, zsír.*

Ezen felsorolt szók — *nyíl, tűz, úr* és *víz* kivételével — hosszúságukat minden ragos és képzett alakjukban megtartják: *fűzek, gyíkot, kútak, útas, nyúlas.*

Hosszú ezenfelül az *ít* képző: *hasít, tanítok, étökít (költ),*

továbbá a végső -ú -ü: *bosszú, hosszú, jószágú*. Aztán: *ád, hágy*. Sokszor megnyúlik az *uj* diftongus is: *fújt, bújtár, sújt*; s a következő szavakban a köznyelvi kiejtés ellenére hosszú hangzó van: *bógánacs, csácsog, kácsa, szimátó, tatároz* (javítgat épületet), *hárámlik*.

Hangzórövidülés. Néhány szó a köznyelvtől elütőleg megrövidíti magánhangzóját. Ezek a következők: *akar* (kötőszó), *akarhány, akarhugy* mikép, *csamcsog, csempessig* (csalás, csempészet), *financ, hanyan, hanyat* (hány?), *hetfő, hova, akarhova, huga, kamasli, keves, közepső, masli* (csokor), *muszaj, nehesség, pacsí, szemet, tarata, témerdék*. Rövidek: *velem, nekéd*. Megrövidül olykor az -*ós, -ös* melléknévképző: *lopos, nyalos, szopos*. Továbbá az *l* igeképző előtt a köznyelvi hosszú *é*: *beszélék, keféléd, izéli, mesélünk, izéletek, metélik*. A ható képző előtt: *álligat, számígat, hajligat*. Tótos hatásra mutat a vég *o* megrövidülése, illetőleg röviden maradása: *alo mars! jasko* (börtön), *jo* (feleletben a *jó ó*-ja megrövidül), *nyiho, lëbo, lëtyo*; vezeték- és becéző nevekben: *Csëko, Drajko, Franyo, Lëncso, Plëho*; *Krako* (városrészt); *Fërko, Fero, Janko, Jano, Josko, Lacko, Lajko*.

Mássalhangzónyújtás fordul elő sok esetben az *l* hangnál. És pedig először a -*ló lö* végű főnévvé vált igeelveknél: *kézellő, meszellő, reszellő, szádaló*, (hordódugó), *nyaraló, vetellő, fútyüllő, szógálló, vasálló, visellős* (terhes, a nő). Kivétel: *legelő*. Továbbá e szókban: *áprillís, Bélla, béllés, fullad, hálló, mékföllünk, nyöllök, szöllök, szüllő, üllök*; s a denominális *l* képzőben: *jovallom, lovallod, röstöllő, sokallunk*. De a személyragozott ragokban és névutókban mindig rövid: *tülem, felüled, belüle*. Hosszan hangzik magánhangzó előtt az -*n* rag: *falunn é, helinn á, piaconn árú, egísszenn oda van, ingyennélő, ajtónnálló*; és ezekben: *tánn av vót, ugyann á még, utánnam*. Hosszan ejtjük a *kor* rag *k*-ját hangzó után ezekben: *uzsonnakkó, vacsorakkó, két órakkó*. A *képp, képpen, képpest* ragot. Ugyancsak így ejtjük az *s, sz* végű melléknevek végső mássalhangzóját hangzóval kezdődő ragok előtt: *magossan, erőssék, egísszen, magyarossat, pirossas, zűdesses*. — Egyes nyújtások: *aggyan* (ugyan), *furullya, esső, basszorkányos* (káromkodás), *messző* (meszely), *ammën, mámma, koppó, Veröcce*. — Különösen hangsúlyozott szónak első szótagja végén álló mássalhangzót sokszor ejtenek hosszán: *kuttyaatta! terremtette-faszekere!*

Mássalhangzórövidülést találunk ezen esetekben: *adide* (add ide), *agyon Isten*; *bözög, eszenc, lag* (lakk), *Lila, mënyország, porcolán, var, varok, varás, vata, virad*. Rövid a -*tyü tyü* képző is: *csëngetyü, përgetyü*.

5. Egyéb változások.

Mássalhangzó elveszte. Az *l* úgy a szótag, mint a szó végén, úgy szókban, mint ragokban, mondhatni mindig elvész, s még akkor sem ejtetik ki, ha hiatust okoz (*evvë az erövë, abbü*

a részbü). Hosszú hangzók után természetesen nyom nélkül eltűnik úgy az *l*, mint az *ly*: *ámogyik, páca, borbé, fértá, halá, kirá, Mihá, Pá, pokó, szé*. Így a *-lál lél, -ál él* képzők végéről: *gyomlá, ugrá, szemlé, meté*. Rövid hangzó után természetesen pótlónyújtással: *böcső, bóha, ékéné (elkelnél), fót, főd, gyócs, gyümöcsótó, hère mén, hódas, kúcs, mónár, nyév, ökéme, szemöcs, szíva, szóga, tögyfa, vót, zöd*. Egyetlen eset, midőn a szóközépi kiesett *l* pótlónyújtást nem okoz: *kápona*. Szó végén: *bagó* (e szóban az *ly* es alaknak tudata is elveszett), *été, fonávető, konkó, pisztó, pöhő, pörő, rászó, törkő*. Pótlónyújtás nélkül: *kese (kesely)*. Igeképzőkben: *foglá, kérlé, pörkő, hajú, táncó*. Az *el* igekötőben: *éütte-vétte (itt-ott), éát az esső*. A *fel* igekötőben, az alanyi ragozás egyesszám második személy *-el* ragjában, a denominális *-el* képzőben, végül az *-el ely* végű névszókban a szóvégi elmaradt *l* a pótlónyújtáson kívül az előző *e* hangzót labializálja is: *főád, főlop* (a zsemlye a tejet); *észő, lésző, beteksző; csípő (csépel), főhéccő, pëckő, rëndő, trécső (de visé, cipé); gërendő, messző, pëntő, sindő, tejfő, tengő*. Pótlónyújtással marad el a *-val vel* és *-ul ül* ragokban, a *-ból böl, -tól töl, -ról röl* ragokban pedig a hangzókat zártabb *-ú ü-re* változtatja: *avvá az erövé, magyarú, némëtü; lyugbú, részbü, hásztú, tetörü*.

A múlt idejű melléknévi igenévben az *l* elhagyása után a *t* megnyúlik: *Millyen csërésnyét vëtté? — Magrukëttet! — Hát gyinnyét? — Fölékóttat; — összefërcóttet* stb. Ilyen eset fordul elő az *eröttet* igénél és a *bëtét* szónál: *bëtëttet* (mint: *bëföttet*), *rátëttet*; továbbá, ha egymásmellé kerülnek két hangzó közé *t* és *s* vagy *d*, *s*: *köccsig! töcs; zöccsig*.

Azon szók, melyekben az *l* többször megmarad, mintsem kiesik, a következők: *álkormös, alma* (v. *óma*), *boldog, böles, gilvagomba, helbéli, szalma* (v. *szóma*), *szelermes, topolyfa* stb. Mindig megmarad az: *áld, balta, fül, kiszél* stb. szavakban.

A parancsoló mód egyes második személyének végén álló *-lj llj* mindig elmarad: *Szó má! Á még! Kë fő! Hajú még! Në nyú oda; jó fé! Në hajigá; në könyökő; gyü má; në siki! ha kö alma, szakí!* Tehát az *-ít* végű igék *-íjj* végű parancsoló alakjából elmarad a *jj*. Három mássalhangzó között mindig elvész a felszólító mód *-j* képzője: *lëb bë; në rak rá sëmmít; në zörög mindég*.

Egyáltalán a *j* több szóban kihagyatik: *nyút, gyút, öt* (és *ojt*), *únyi vastag, bünyi*.

Néhány ige *-rol röl* végzete elmarad: *flangá (flangérol: csavarog), mángó, ócsá, síká, vásá*, (de: *miskáro, mëksömörö*).

A szóvégi *r* pótlónyújtással vész el a *-kor* ragban és a *-szor szër ször* képzőben: *mikó, akkó, két órakkó; hánszó, éccé, háromszó, öccő*. Továbbá: *má* (már) és pótlónyújtás nélkül: *hama*. A nyújtott *r-ből* az egyik vész el pótlónyújtással: *óra* (orra), *möre* (merre) v. *mëre, áru, valamëre*.

A *t* elveszte 1. néhány szó végén: *mëgin ára térék; mer*

a világ kinevet; përgamën körte; szögle (utcaszöglet). De megmaradt: *araszt*; 2. két mássalhangzó között: *asz hiszi, micsinász, mos jut eszëmbë, Szëngellérhëgy, tarhat* (tarthat); 3. A -gál gat hat és koz képzők előtt: *taszigá, tanígat, állígat, igazígat, nyírakozik, taníhat, szakíhat*.

Az ért rag végéről az -rt mindig elmarad: *mé?* (miért, reá a kötődő felelet: *a darázs nem mé[h]*), *azé, kedvié*. Megjegyzendő: *mingyá*. (mindjárt).

A *d* elvész 1. két mássalhangzó között: *csug bë; kab bë; horhat* (hordhat). Megjegyzendő: *szëhet* (szedhet). 2. A szó közepéről két hangzó között e szókban: *tuod-e vás së? Tuom!* (gyakrabban összevonva: *tom, tod*); *aide* (add ide); 3. a szó végéről: *maj, Matil*.

A *z* hang elveszett sok szó elejéről: *acskó, álog, áporesső, áptojás, ászló, átony, Oltán*. Továbbá a -hoz hëz höz rag végén: *kihő, ahhó, hászhó, férhő, vékhövisz*. Sokszor e szó végéről: *iga* (különösen, ha helybenhagyó feleletül áll a gyermeknyelvbën).

*

Elveszett a magánhangzó ezen összetett szó előtagjának végéről: *boefa* (bodzafa).

Bövíült alakok 1. mássalhangzóval: *csalárd* (család), *csingër* (löre bor), *hurkulya* (hurka), *ösznye-visznya* (a tréfás beszédben), *rozmaríng, tulípánt, énáspángó, Kürtöle* (kéménye), *tólam* stb. (Vö. 29. l.). Bövíülést találunk még a kutyáknak, tót hatásra valló emez elnevezéseiben: *Dunaj, Tiszaj, Drávaj, Szávaj*. 2. hangzóval: *happa, hoppa* (indulatszó: *hopp*), *koppa*. S a labdázásban előforduló eme latin szavaknál; *szëmëlla, bissza, terra*. Régies: *nagy vitályba vagyunk* (vitába). *Gyovonni* (gyón).

Csonkúlt alakok: *bazsalyika* (virág), *bisóma* (birs) *biz, boszorka, édë* (édës, családtagok megszólítása), *muta, mutyi* (mutasd), *adi, hoci* (add ide, hozd ide), *hászën* (háthiszën), *ispíta* (kórház), *isztri* (eszterháj), *pegy* (pedig), *oszt* (azután), *tess* (tessék), *Körtélës* (helynév), *pitar*; *aszondom, aszongya* (tréfás visszavágás: *Aszódon?*), *mëndikás* (mendicans).

Mássalhangzó-hasonulás. Néhány mássalhangzó csoport, a köznyelvtől elütőleg, hátrahatólag illeszkedik; és pedig:

dl, gyl:ül: hallak (hagylak), *pallás, odallak* (oda adlak), *írilli*.

gyn, dn:nn: tunnád, lennek, (lednek), hanyyi, (hagyni), annyi (adni), *ënnychány*. (Tréfás rejtvény: *ënnychány këcskénék hány lába van? ëgynëhány* és *ënnihány*.)

rl:ül: vándólló, ölló (örlő), *pallag, Fehélló*. Előreható illeszkedés van e szóban: *hinna* (hintá), s ez történik a -val vel. -vá vé ragokon (melyek különben a Krakóban most sem illeszkednek) kívül a *va ve (vá vé)* határozói igenévképzőnél is: *adda, bëcsukká, tökëllë, kinyittá*.

A szövé hasonul a következő szókezdethez az *az, ez, amaz*,

emez névmásokban s az egy határozatlan névelőben: *av vóna csak szép, amah házba lakik, eh hát; ëb buta, ëg gomb, ëh ház, ël léginy; nem ér ëj jószót (semmit).* A következő szócskák: *nagy, hogy, vagy* (ige és kötőszó) illeszkednek a *c, cs, d, l, ly, n, ny, r, t, ty* és *z* előtt; *hagy* (hadd), *hugy* (kérdő szócska), *úgy, így, pegy* (pedig) a felsorolt mássalhangzókon kívül még az *sz* előtt is: *nac cigány, nacs csacsi, ícs csinállya, nad disznó, jaj ped de sieték, il légyën, ippen hon no, nal légyën, hal látom, nan néni, hunnësë, nar ravasz, per röst, látom, hosz szeretyi, nat tëmplom, naty tyúk, naz zavar, ötön napra.*

Hasonulással (asszimiláció) találkozunk ezen szavakban: *Régrágyi-köz* (Légrádi), *gugli* (kugli), *caemëraj* (kávéalj).

Viszont **disszimiláció** van a következő esetekben: *hëptika, lëptike* (lectica: gyaloghintó), *magbaváló szíva, ropka* (rokka), *vadgaras* (? vak-garas).

Hangátvetés a) hangzóval: *lëvia, vinyëge* (szőlővessző); b) mássalhangzóval: *baraksz, bonc* (comb), *evelen* (eleven), *faricská* (faragcsál), *gyerëcske* (gyerëkcse), *kërëläb, korëla, mánya, marojánna, muskolat* (Tsz.: muskatály), *prosëcciü, regbe súg, réttya* (létra), *somolyog, lëtërbetyü* (térdepel), *összetópó* (pótol), *tucsak* (csutak), *vanyiga* (Tsz. nyaviga), *viaksz, vizsa* (vö. égzsámënt), *vilója, érdëmlës, ámos* (tréf.).

Végül fõlsorolunk egyes eltérõ hangzású szókat:

Bëllëg: bélyegzõ; *bilindëk*: beléndek; *bis*: birs; *cinëge*: cinke; *csalárd*: család; *csingër*: csigër; *csóvány*: csalán; *dëdëlle*: derelye; *fëketõ*: fõkõtõ; *firganc*: fûrge; *fõnhajaz*: fennhëjaz; *füfal*: fûrfal; *gille*: gerle; *girha*: görhes; *girincs*: gerinc; *giriny*: görëny; *gulyiba*: kalyiba; *gyuk*: dug; *huga*: hûg; *hurkulya*: hurka; *ispita*: ispotály; *isztri*: ësztërha; *kaját*: kiált; *kajbã*: kiabál; *karoly*: karvaly; *kese*: kesely; *kisig*: készség; *mëhë*: mûhely; *mesztëllãb*: meztlãb; *nyosz-polya*: nãspolya; *osztënn, oszt, osztëngat*: azután; *osznye-visznya*: össze-vissza; *pandã*: padmaly; *papulya*: pampula; *parazló*: parazoly; *pëntõ*: pendely; *plënc*: pilinc; *pocik*: pocok; *pockoz*: packáz; *polozsna*: palozsna; *puciha*: pacuha; *ragyuva*: ragyiva; *rëttya*: létra; *rospont*: forspont; *suhancár*: suhanc; *sutú*: sajtó; *sutyi, slutyi*: suta; *szivanõ*: szënvonõ; *szuglya*: zugoly; *szurgyik*: szurdék; *szuszka*; *szuszkõ*; *tepszi*: tepsi; *tër*: fér; *torkëlli*: talkedli; *traszã*: trafál; *tülök*: kürt; *trõba*: próba; *vinyëge*: venyige; *zsizsik*: zsuzsok.

ALAKTANI SÁJÁTSÁGOK.

A) Szóösszetétel.

I. Alárendelő összetételek. Az öt lehetséges eset közül különösen gazdag a nyelvjárás a jelzős és birtokos összetételben.

a) **Alanyos összetételek:** *égzeng (juj, de égzengött az előbb vö. mennydörög), süvínnyomta pogácsa (sovány).*

b) **Tárgyas összetételek:** A főnévi igenév ragtalan tárggyal összekötve, — az egyetlen *háztűznézni* szót kivéve — nem fordul elő. (Mindig így: *világot látni, zabot aratni.*) Annál gyakoribb a jelenidejű melléknévi igenév ilyen kihagyásos összetételben: *békanyúzó (fanyelű bicska), csontvágó ész (éles), fattyavetett (megesett), jéktörő Mátyás (febr. 24), insíkkergető (szegény), karórágó (a reformátusok gúnyneve), kutyaszorító (szűk utca), lélékkárhosztató (rossz gyermek), mitévő légyek, színahányó, víszfogó (deszka vizi malmoknál, leeresztve megcsendesíti a víz folyását a kúsigre), vízhányó.*

c) **Határozós összetételek:** *hajábakrumpli (héjastól megfőzött krumpli), ágyubavaló (vén asszony), hátramosztító (segédgyermek), érvejó körte, férefarú, összemarok, telegumi laptá (telt gummi); nekéd adom eszt az öt forintot sohamégadásra; visszakézbü pofonütte; de oszt né légyén sémmit szemrevalóhányás! túlfeszít: erején felül fényűző.*

Az *agyon* igekötő *agyba* alakban fordul elő: *agybalötte, agybaüttek.* Különösebb összetett igék: *bélakik (jóllakik), kibolondú (megbolondul), mékszöröz (rádást ad), épártó (elvallal, magához vesz), mékhúz (megfizettet), főporó (felheccel), rámos (megver), bészínézi magát (behízselgi), főszok (szokásba vesz, vö. leszokik).*

d) **Jelzős összetételek:** *arancsibe, arancsillag (gyermek becézó megszólítása), betekkatunka (beteg gyermek), borüttidő (bolondos), gyéngéfakadás (kényes), gyöngyalak (gúnyos címzés), haláélesztő (drága dolog), hélszűkesztendő (sovány, vonatkozással József álmára), mégiszom a pálinkát a magam jobvótáé; jötéllék, kisisten (gögös), takompóc (hitvány, kis gyermek), tálaskosár (kísérő gyermek), sárfekete, rácfekete (szőlőfajok), nyéveleves (pörölés), csebunda (gúnyosan: cseh), iszomfráter, türömola (türelem), mérégdrága, vérvörös, marhanagy. Utótagnak gyakran*

fordúl elő az *isten* szó, az előtagnak nyomatékosítására: *bélisten*, *hasisten*, (nagyétű), *mé hántad össze aszt a ágyistent*, *hova gyuktad aszt a pízúristent* stb. Gyakori utótag a *bunkó*: *csipabunkó* (csípás), *nyovolyabunkó* (beteges), *ragyabunkó* (ragyás), *zsengebunkó* (zséngés kenyér) stb.

e) **Birtokos összetételek**: 1. jelzetlen: *bóhavese* (apró betű), *ébadó*, *kanagárpercec*, *koppómandula* (tréfás gyermekbiztató szók), *kutyatojás* (pajkos gyermek), *madártej* (drága valami), *mérégodó*, *mérégzsák* (mérges természetű) *papmacska* (szőrös hernyó), *héptikafészék*; 2. jelzett: *falufarka* (csavargó), *pokópozdorjája* (csintalan gyermek), *szelekannya* (széllel-bélelt), *ünnepszombattya*, *világeleje* (gúny), *világvára* (nagy előny). — Gyakoribb utótagok: *koszfészék* (szegény), *nyovolyafészék* (beteges), *piszokfészék* (piszkos); *kürtögyugó*, *piszogyugó* (piszkos). Előtagul gyakori az *isten* szó: *istenkassa*, *istenkertye* (mező), *Istenmalma* (helynév). És ezenfelül igen sok szó elé tehető az értelem nyomosítása végett: *istenmujája* (nagyon muja), *istenszamara*, *istenustora*, *istenökre* stb.

2. **Mellérendelő összetételek** rokon vagy ellenkező jelentésű tagokkal: *átok-szitok* (de mint ige: *sziggya-átkozza*), *cséngbong* (tengődik), *előtté-vétté* (itt-ott), *fütü-fátü* bukortü *ébúcsúzott*, *kerü-fordü* (gyorsan végez valamit), *lelkem-gyerékem*, *lelki-testyi* (barát), *lova-fija*, *lova-csikaja* (ivadéka), *öt-kaját*, *süve-föve* (mindig), *szége-lyuka* (búvóhelye), *béjarta Tónát-boronát*, *vak-viláktalan* (mindenki).

Ikerszók: *cele-cúla* (poggyász), *cikli-cakli* (kis részlet), *diri-dara* (fecsegés), *étyepétye* (csacsogás), *gyíkiny-gyákány* (kezdő hegedűs zenéje), *gyúr-gyavar*, *haji-baji* (rég, ócska), *tülle-bülle* (haszontalan időlo pás), *tí-tú naggyábü* (tél-túl: ímmel-ámmal), *tetéz-tetejéig*. Gyakori a keresztneveknél: *Sándor-bándor*, *Julcsapulcsa*, *Laco-paco* stb.

Néha kötőszókkal választatnak el az ikerszók egyes tagjai: *sé té*, *sé tova*. Érdekes szójáték: *locs Monostor*, *Pócs Mëgyër* (falvak Szent-Endre szigetén).

Ikerszókból önállósult szavak: *baggat* (a. m. *aggat*), *cakli* (részlet), *fracli* (rongy), *gyavar* (ruhát gyúr).

Tapadás útján jöttek létre: *ébënguba*: mindëggy. *Ébënguba akar ëggyik újamot vágjam*, *akar a másikat*. *Étykutyta*: mindëgy; *hojábakrumpli*, (vö. tejbekása, Zolnai: Mondattani búvárlatok).

Elvonás vagy **kikövetkeztetés** folytán keletkeztek: *abár*: zsíros lé (*abárszír*, *abárszalonna*); *babra*: pepecselés. *Sok babra van vele*, *babramunka*; *buggy*: ujjránc; *csatara*: nagyhangú nyelveskedés; *diri-dara*: üres fecsegés (*darál*); *frëccs*: befecskenkezés. *Csupa frëccs a ruhád*; *fütü*: kis síp; *guriga*: cérnaorsó, *gurgulya*; *kavilla*: hadonászás (*kavilláz*); *lötyü*: lé; *pacsá*: pancs, pancsolás (*pacsál*, Tsz. *pacsálkodik*); *zavada*: útban állás, alkalmatlanság (*zavadzál*: útban áll). A tréfás beszédben sokszor előfordúlnak: *pampus*, *halus*, *polos*. Az elvonáshoz lehet sorozni az

ilyen kifejezéseket: *maj lesz kefe*: szidalom; *préda embër, préda asszony*: pazarló (*prédâ*: tékozol).

Kombinálás útján keletkeztek a következő szavak: *hajdináré*: régi, ócska (hajdani, ordináré); *nincs év vakundokgarasom sè, kapciás*; (hepciás, kapcáskodik); *buksèng, kószorog, kunyèrbâ, nyoszorúyány, ocsmonda, ékhetetlen pörölést vitt véghõ, bolondéria*.

B) Szóképzés.

I. Fõnévképzés igébõl.

Leggyakoribb képzõk: *-ás és*, mely a cselekvést: *csivallás*: zaj; *tõtís (de nat tõtíssè jár*: nagyétû) — igen sokszor a cselekvés eredményét fejezi ki: *falás* (falat), *hagyás* (ivadék); *mèrges pattanás*; *kilís*; *aggy èk kötís szõllõt, térís* (szekérfordulás); *tõtís* (töltelék, pl. a takartos káposztában).

-at et: *csapatig tõcsd teli a pohárt*; *csipètke* (újjal csipedett tészta); *kõpet* (szitokszó); *pèrcenet* (kis idõ); *sütet vetet* (èv *vetet ruha*: öltözõ); *õrültõmben nem tuttam micsinányi, odamèntem vesztèmre, jólakat*; *farazat* (vizi malmoknál a végen a víz fölött kinyúló deszkázat) egyetlen példa az összetett *-zat* képzõre.

-mány mény: *gonosz kízitmény* (rossz gyermek), *kelevény*; *sütemény* (tréfásan: *sült tök, sült krumpli*); *vétemény* (vásárlás).

-dalm delèm: *vèd rád eszt a kopódalmat* (kopott ruhát); *kõpedelèm*.

-ság séy: *neveccsíg (jaj csupa neveccsíg a dolog; vót nan neveccsíg!)*; *ha csak lèheccsíg, èmèk*; *ha lèheccsíg aide a kapádot! jèlènsíg*: kísérteties tünemény.

A fõnévi igenév képzõje *-nyi nya* és *nye* alakokban fordul elõ: *mènnnyi, hannyi, szalannyi*; *innya*; *színnya* (szidni), *járnya, várnya*; *kèrnye*.

Ritkább képzésèk: *kèllík, kotyvalík, kõpedík, possadík*; — *búvár, fúzér, tõcsér, buzgár* (csak ebben a szólásban: *buzgárja sè marad* [nyoma sè], vízforgó jelentése feledségbe merült); — *vakarcs* (a gyúrótáblára ragadt s összekapart tésztából süített sütemény); *ragancs* (azon hely, hol két kenyer összeragadt sülésközben); *foncsík* (hajfonat, gyakrabban: *vèkocs*). Sajátságosan több *t* végû igének felszólító mód jelen idejének alanyi ragozású egyes második személye (mely ez esetben nem palócos alakú) fõnévvé önállósult: *Fordíccs Pista* (kõpõnyegforgató); *gyücsike* (szöcske); *hajcsi, hajcsika* (bölcsõ); *kommancs* (kõrõm); *kurjancs* (gúnynév); *lèbbencs leves* (rántott tésztaleves); *pislancs* (szèm); *puffancs* (piros kõvérképû).

II. Fõnévképzés névszókból.

a) **Kicsinyítõ fõnevek**. Palócos szokás, de egyszersmind tótos hatásra mutat a kicsinyítõ nevek széleskörû használata.

A rendes képző *-ka ke*, amely — kivéve a torokhangon végződőket, — úgyszólván minden névszóhoz hozzájárul. És pedig a mássalhangzón végződő főnevekhez vagy egyszerűen odatétetik: *fülke, haska, kaska, orka, piszke, sërke* (söröcske is), *szëmke, tẽmplomka, vízke*; vagy *i*-vel kapcsolatik (mely szintén kicsinyítő képző): *gyõngyike, kúcsika*, (kulcsocska), *pócika* (*póc*: szék), *szépike*. A hangrövidítő tövek rövidített hangzóval veszik fel: *bugarka, madarka, ẽgerke, kẽnyerke, levelke* — mely rövidült hangzó olykor *i*-re változik: *madirka, szamirka*. A hangzón végződő névszók ritkán veszik fel rendes alakjukhoz a képzőt, hanem vagy egyszerűen elhagyják végső hangzójukat: *gatyka, Katka, kutyka, cicka, Borinka* (*Borina*: Borbála), *cédulka, kamilka* (*kamilla*: székfű, pipitér), *katunka, káponka, pęcsenke, koronka, szalonka* (szalonnácska), vagy a végső hang helyett *i*-t vesznek fel: *babika* (babája vkinek), *baltika, csibike, ládika, mányika* (*mánya*: nagyanya), *pácika, szülike*. Megjegyzendő alakok: *csiszka* (csizmadia); vö. *csiszlik, csiszi, nõnnõke* (nénike, gúnyosan), *paradicska*.

Néhány folyó cselekvésű melléknévi igenévhez is járul s ritkán cselekvést, többször eszközt jelöl: *állóka* (amelyben a kis gyermek állni tanul); *futóka, folyóka* (növények); *mondóka* (mondanivaló; *męgmontam jó neki a mondókát*), *szopóka* (gúny-név, mert sokáig szopta az ujját); *üllõke* (ülep; *de jó üllõkéje van neki*: sokáig elül egy helyen); *tátóka* (a *papsipka* gyümölcse, növény); ezekhez megjegyzendő: *elõke* (partli); *vadóka* (éretlen, savanyú gyümölcs, vadalma).

Néhány állathivogató szóhoz is járul, s akkor az illető állat becézõ nevéet jelöli: *pipike* (tyúk), *barika* (bárány), *bocika* (borjú), *burika* (liba), *busika* (disznó), *mucika* (nyúl).

Nem érezzük a kicsinyítő jelentést a következõkben: *csizike, evetke, fűrjike, nyúka, õkõrszẽmke, pintyõke, pipiske*. Sokszor pedig egészen más jelentésű főnevet képez: *huncutka* (fül mellett lelõgõ hajtincs), *bársonka* (árvácska, virág).

Ritkább képzések: *bakacs* (disznóláb), *gyugacs* (kis ember, dugó) *rigacs* (vö. *fekete, mint a rigó*); — *gyerẽcske, mericske* (fa meritõedény, mustnak), *tácsika* (tálacska), *békácska* (gyermek-játék), *hajnalicska* (virág); *pízẽcske* (vörös és sárga boglárka), *szívecske* (szívvirág); — *anyus* (az *us* kicsinyítő képzõs főneveknek nincs többesszáma), *atyus* (nagyatya), *cicus, cirnus* (cérna), *csibis* (csibécske), *Ilus, kutyus, ponyus* (kis ponyva); — *botuska* (*botu*: fej, gyermeknyelv); *csibiske, libuska*.

Egyéb képzések: *buktyi* (*bukta*: egy sütemény, tréfásan), *pajti, pajtika* (pajtáska); — *szẽmcsõk* (nagyszemű gyermek); *gunmanacs* (gumi, ujjal mutatott füge); — *gunyęc* (gúnyácska); — *lõtýkõ* (lé).

A keresztnevek különõsebb becézõ alakja: *Borcsi, Borcsika, Boró, Borina, Borinka* (Borbála); *Julcsi, Julcsika, Juló*; *Csõri, Csõrike, Põsze, Põszi, Põszike* (Erzsébet); *Rẽbẽ* (Rẽbeka); —

Lajcsi, Palcsi, Palko, Laco, Lacko, Gyura, Misa. (A Krakoban: *Fëro, Fërko, Janko* stb.)

b) **Gyújtónevek:** *égsíg* (ég), *istensíg* (mindenség).

c) **Valamivel foglalkozó személyt jelentő főnevek:** *födész* (földműves), *ökrész* (ökörpásztor).

d) **Elvont tulajdonságot, vagy állapotot jelentő főnevek:** *cigánság* (hazudozás, rászedés), *fenesíg*, (bökkenő; az a *fenesíg benne*), *ördöksíg* (nem *ördögsíg*: nem nehéz tudomány). Összevont jelentésbe mentek át: *gyöncsíg* (gúnyos megszólítás), *kísíg* (készség, vizimalmok forgója), *kórság*, *nehéssíg* (összekapcsolva is: *nehéssígés kórság*: nyavalyatörés), *kölletlenség* (valamit nem szívesen tevő), *rúcsáság* (genyedtség), *széncsíg* (gúnyosan: gyermek), *vínsíg* (vén ember).

e) **Birtokszók.** A birtokjelző *é*-nek többes számát nyelvjárásunk nem képezi: *kié ezek a birkák? a szomszédé* (v. *mind a szomszédé*). Sajátságosan a birtoknévmásokhoz is járul: *ényimé, tiedé, övéjé, mienké, tietké, övéké*.

f) **Asszonynevek.** Érdekes, hogy a helybeli származású iparososztály asszonyai, férjük nevéhez a *-né* képzőt mindig *-nő* alakban függesztik, s ezt is egyik megkülönböztető jelnek tartják a paraszt osztálytól: *Kisnő, Nagy Jánosnő, Kis Istvánnő* stb.

III. Melléknévképzés igéből.

a) **Tulajdonképeni melléknévek.** Leggyakoribb képző az *-ós* *ös*, mely úgy az *-ánk énk*, mint az *-ékony ékeny* helyett használtatik: *félős* (félénk, de tárgyi értelemben: félelmes), *hajlós* (hajlékony), *feledős* (feledékeny), *íjedős*, *pörölös*, *lödörgös* (tántorgó), *rágós* (kemény étel), *bényalós* (benfentes); *kikapós*, *kiverős* (labdajátékok). Néha megrövidült hangzóval fordul elő: *iszos* (iszákos); *iszospapír*: itatós), *köpös*, *lopos*, *nyalos* (nyalánk), *szopos*.

Ritkább képzések: *ácsori-vicsori* (tengődő), *Buki* (helynév), *ékopi* (szegény), *hányi-vetyi* (gögös), *kikapi* (mënyecske), *pusztyi* (kipusztult), *zuhi* (bugris csizmás paraszt), — *Futyika* (bolondos), *locska* (fecsegő), *nyafka* (nyafogó).

b) **Melléknévi igenevek.** 1. Jelenidejű: *allyadzó* (megtörött szalma); *túró* (tréfásan: disznóorja, amivel a disznó túr), *hízó* (tréfásan: gyermek), *halóveríték* (*íjettëmb* a *halóveríték is kivert*); *símító* (sárga agyag); *minnyájan élöv* *élünk* (élés), *Ordító*, *Látó-hëgy* (helynevek); gyakran csak nyomosító jelzőül áll: *élő élety-tyibe*; *bëfaló falás*. Gyakori a szenvedő jelentés is: *nyögvenyelő* (gombóc), *tévő* (kemenceajtó); *nëm tart sëmëggyig së az a ruha!* — *maj csak ëtart mondok vetőig* (míg elvetik). A képző változott alakjai: *söprü*, *kísírü* (több esetben a véghangzó nem változott zártabbra); — *szüle*; — *kallantyü*; *pattantyü* (halhólyag), *tëpërtyü*, *szellentyü*, *csëngettyü*.

2. Multidejű melléknévi igenév: a) cselekvő: *magrükëtt csërësnye*; b) szenvedő: *metëtt* (tészta), *vátotka* (sovány gyermek).

3. A jövőidejű melléknévi igenév rendkívül gyér használatú s akkor is rendszerint állandó tulajdonságot jelöl: *esendő az ember, mint a famacska* (esékeny), *állandó gyümölcs* (állékony).

IV. Melléknévképzés névszóból.

Különös gazdagságban képez mellékneveket az -s, mely ellátottságot fejez ki: *hamvas szíva, hímés tojás* (festett), *gébulyás* (bolondos), *cakkos* (csipkézett szélű), *pacalos* (hasas, gúnyszó), *agyaras* (fogas, gúnyszó), *étkes* (jó étvágyú), *kéthetős, Magyar Miskásos*; *éttehadd a réteses szádod* (nem kapsz többé); — vagy az alapszóhoz való hasonlóságot: *bodzáslábú* (kisebzett lábú), *darvas* (nagytermetű, nő), *táskás fal* (felhámlott), *hódas* (bolondos), *ikrás, kásás, taplós gyinnye, zabos krumpli* (félíg főtt). *Tengérsígés, rémsígés sok. An nem számos*: nem számít. *Szépsiés*: szép. Szitkozódó szavakban: *ricskés, koszos, totyakos, csámpásszájú* (de a szitkozódás hevében legtöbbször lefoszlik a képző: *ricsök, kosz, totyak, nyovolya, szutyok*). Becéző szavakban: *tulipántos, gyémántos, aranyos*. Az alapszó nem használatos: *bénfentés, borosztás arc* (ha a szakál kiserked), *pípés* (gögös, begyes), *zákányos bél* (katzenjammeres), *zsímbés* (pörölő). Testrészek neveihez járulván, az illető részre mért ütést jelenti: *fejes* (fejenütés), *hátas, képes* (pofon), *körmös* (plaga), *mellyes, nyakas, ódalas*. Egyéb főnevek: *bukros* (pofon), *cséndés* (mamusz).

Gyakoribb képzések még: *barátmagú gyinnye* (sárgásbarna), *ëgyyvívású* (egykorú), *ezerlábú* (pinceászka), *fëhúsú* (félkóvér, javított), *juszemü* (nagy, kidülledt szemü), *kákabelü* (kevés étü, finnyás), *lőszemü szíva* (nagyszemü), *lyáncsëcsü szöllő, madárhúsú* (sovány), *szaszaeszü* (bolondos), *vëkondongájü* (sovány), *vërëszárnnyü* (halfaj), *ëletszin* (piros).

Értetlen (értelmetlen), *ormótlan* (esetlen, ügyetlen), *szëmetlen* (szemtelen).

Lëlki-tëstyü (barát); *parasztyü* (parasztos), *hasü* (hasas), *szuszü* (tutyi-mutyi), *lëvai* (pofon), *bundsi* (bundás kutya), *idevalósi, háromórásü gözös*; *kutyaházü, sëmmiházü, rosszházü* (pajkos gyermek); *koszvári, rongyvári*, (földhözragadt szegény); inkább kicsinyítő képzések: *sutyü* v. *slutyü* (suta), *bandsü, kancsü* (kancsal). Az -i képzőt tréfásan helységnevekhez is odaillesztik, ilyformán: *ëmëk hónap Pëstyibe*; *nincs párod Szögyibe së* (Szöd), *Mikó gyüsz mëgëst Váciba*? *Kosgyiba* stb. (vö. a közeli Oroszi és Dunakeszi). — *Lyánbëli ruha* (leánykori), — *ëszö rëndbëli* (elsörendü).

V. Igeképzés igékből.

a) Cselekvő igék. 1. A gyakorító képzők között aránytalanul nagy számban képez igéket a -g: *andalog, lödörög* (csavarog); *maszog, nyavalyog, bugyog, csácsog, hepëg, hötyög, kotyog, locsoq, pëtyëg* (fecseg); *csamcsog* (evés közben); *csappog*

(az ajtó a széltől); *csëpërëg, szëmërég, dömhög, morcog, pufog* (mormog); *frëcsog* (a nyál); *hencëg* (kérkedik); *kammog, krasnyog, lötyög, mattyog, smatrog, tötyög, tyappog* (az öreg ember járásáról); *krahog* (köhög); *krákog* (a köhögést erölteti); *kuncog, nyërvog, nyafog* (kunyorál); *kunkog, tutmog* (orrán át beszél), *majzog* (észéget); *maznog* (kényeskedik); *poszog* (az eltett étel; a halott); *picsog* (sír); *pörsög* (az arc kipattog); *rëzsëg* (a fejben a tetű); *rücsög* (nevet); *seppëg* (suttog); *sërtyog, szërtyog* (a sült hús); *sunnyog* (alattomoskodik); *szëpëg* (fél); *szipog, szrëpog* (a náthás az orrával); *sígik* (a torokbajos, midőn tompa hangot adva lélegzik); *tátog* (nyelvel).

A *-gál gël* sokkal gyakoribb képző, mint a köznyelvben, s igen sokszor áll a *-gat get* helyén is: *észëgé, iszogá, nézëgé, fogyogá, pírongá*, (mëgpirogat); *szëdëgé, fát vágogá*. — Más képzővel párosulva: *bújidsgá, gyüridsgé* (gyüröget); *furidsgá* (furkál); *kéridsgé, méridsgé, várirdsgá* (várogat); — *ugrosgá* (ugrál).

A *-gat get* sokszor a mássalhangzós végű tőalakhoz járúl: *aggat; gyuggat* (dugosgat); *nyaggat, baggat* (ruhát összeaggat); *raggat* (rakogat); *én biz nem raggatom eszt a étët; ráraggatná a csillagokot is*); — *álligat, tanígat*.

Ritkább képzések: *buvá* (alszik); *hálá* (valahol hál); *kandá* (bepislog); — *nyurzó* (életlen késsel vág); *zurbó* (kever), *nyirbá*; — *ódz* (az egyszerű *old* nem használatos); — *kangyiká* (fállábon ugrál); *bigyirká* (babirkál); *pityiszká* (piszkál); — *fúlákó* (fuldokol; különösen a lúd, ha vízgégéjébe kukoricaszem került); *frëcskó* (fecskendez); *gyomákó* (*nyomákó, töm); *pipákó, szipákó, tapsikó* (tapsol); — *krahicsó* (köhög); — *zuhityó* (pl. törí a mákot); *zurbityó* (folyadékot összekever); — *fakadozik az epéje* (haragszik); *kopadozik a ruha* (kopik); — *tüszkőd* (tüzőget); — *faricská* (faragsál); — *nyafaréko* (nyafog); — *köpcsikő* (pl. az asztmás); *ücsiké* (üldögél), — *nevetgérëzik*.

2. Mozzanatos igék: *mëgbuggyan* (a soká állott étel); *kohan* (osztályrésztül jut); *kottyán* (elég); *përcen*; *pëttyen* (rimel); *frëcsesen* (a folyadék); *kipörsen* (az arc), *poccsan, posszan* (*kedve posszan*, tréfásan: kedve kerekedik); *puhan, pukkan* (puffan); *öszëröffen*; *mëk së szusszan*; *vakkan* (a kutya olykor ugat). — Összetéve más képzőkkel: *büffent* (szót kikottyant); *höttyent, löttyent* (kifecseg): *fejbe kommantlak* (ütlek); *ëpiccsantotta magát* (sírni kezdett); *puhant*; *röhent* (nevet); *krahint* (köhent).

Csëndít (halottnak harangoz); *bëhomlít* (megeszik); *ëkämpít* (elkábít); *kandít* (kancsalít); *szundít*; *fázlít*; *ëódalít* (oldalog).

3. A kezdő igék mind a köznyelvbélieliek: *kesed* (a ruha szövete mállik); *penyved* (szárad a sütemény); *presved, kushad*; — *lottyatt* (lankadt); *tottyatt* (túlért gyümölcs); *ki vagyok koppadva*; — *mëkpëzsdü* (szülés előtt az asszonynak a teje); *zsëndü* (a gyümölcs érni kezd).

4. A műveltető igék példái: *koptat* (a malomkövet faragja); *kellemzetteti magát* (kellemessé iparkodik magát tenni); *cégérész-teti magát* (megszólítja, gyalázatossá teszi magát); *szótattya magát*.

b) A visszaható igék képzői: *-ódzik* *ödzik*; *akaródzik*, *nyihelődzik* (fészkelődik), *szédődzik*, *csimpajgódzik*; — *-ódik* *ódik*: *árguválógyik* (tépelődik), *cihelőgyik* (készülődik); — *-kod* *ödik*: *csüvénkőgyik* (kapaszkodik); *fenekőgyik* (dörgölődik); *hálakőgyik*; *üzekőgyik* (a kecske); *kivakarkőgyik* (csinossá válik); *tőtőgyik* (az eső); *-ül ül*: *é* *vagyok* *kámpívá* (kábulva); *nem tom méktenni, ha mékfeszlök sē*; *nem idüt az a malac sēm-mit sē* (nem javúlt); *ésápú* (elsápad).

Összetett képzések: *átkozológyik*, *rángatolódzik*, *kergetelőd-zik*; — *ócológyik* (oldódik); *nyihelőckőgyik*; *szédelőckőgyik*, *elvesztégetelődzik*, *vergőlőgyik*; *bóhászkoogyik*, *tetvészkoogyik* (készülődik); *kanalászkögyik* (hadonáz); *tollászkögyik* (soká készül).

3. A ható igék képzője előtt ezen esetekben a tövégi *t*, *d* kiesik: *horhat* (hordhat); *széhet*; *tarhat*.

VI. Igeképzés névszókból.

Gyakoribb képzések: *bényaká* (adósságba ver); *bukséngő* (bukfencezik); *éhandrá* (eldarál), *kappanyó* (kiherél); *mégörő* (megharagszik), *összeiszkába* (összeaggat), *kipeckőli szēmit* (az álmos, midőn alig tudja nyitva tartani); *papá* (eszik); *papa*: étel, gyermeknyelv); *pízó* (seftel), *zsákó* (zsákot hord); *főporó* (felheccel); *remékő*, *édugvédá* (elrejt, *el-dugd-el-védd-el-éz*), *hímő-hámó*. Idegen szóknál: *komëndá*, *macērā* (szekál), *поведá* (traccsol).

Bécéz (olvas), *bóház*, *tetvéz* (válogat), *détáz* (nyelvel), *dévérnáz* (tivornyáz), *hármaz* (három harangot hűz); *káposztáz* (káposztával kereskedik), *péciz* (horgász), *pléncéz*; *slutyiz* (balkézzel csinál valamit. A Tsz-beli jelentés: 'ballábon korcsolyázik' henye adat); — *nē rétesēz* itt nekem (ne emlegesd a rétest). — *Uradzik* (uraskodik).

Prantit (csúnyít), — *mökkérgü* (bolondos lesz), *mégmarhú* (*nē marhú*: ne légy olyan marha).

Urizá (tétlenkedik), *bolondizá* (bolondoz).

Cigánkoogyik (csal), *júdaskoogyik* (árulkodik), *pipéskőgyik* (begyeesen jár), *nyavalykoogyik* (vmivel kínlódik), *povalyacskögyik* (haszontalanul lopja az időt).

Végül kuriozumkanépen meg lehet említeni eme két, — a képzők és ragok halmozása által rengeteg hosszúvá növesztett igét: *eszt a tálat mékkáposztásítottalanítottátok*; és: *bundás embēr!* *ha én tégēd mégbundásítalaníttathatnálak!*

C) Szóragozás.

I. Szótövek.

a) A magánhangzós végű *hangtoldó* tövek mindig a tőhangzó nélküli alakjukhoz veszik fel a képzőket vagy ragokat: *falusik, keserűbb, régiebb, naccérün, rémíszton, szörnyük, sürünn, sürük.*

b) Az *e* végű *hangnyújtó* tövű névszók véghangzójukat a denominális *l* igeképző előtt zárt *ë*-re változtatják: *kefélélem, izéléd, cseréli, mesélünk* stb.

c) Az *ú. n.* *hangváltó* tövek a birtokrag előtt vég *-ó* ő-jüket rendszerint megtartják: *akója, bimbója, csikója, erdője, ászlója.* De: *esztendeiné több; erőnek ereivé; teteje viksz, talpa náksz.* Megjegyzendő, hogy: *disznó, csipő* szóknak az egyes szám 3-ik személyű birtokragos alakja: *diszna, csípe* (e h. *disznaja, csípeje*).

d) A *hangrövidítő* tövek rendszerint hosszúhangzós alakjukhoz veszik fel a tárgyragot vagy az egyes 3-ik személyű birtokragot: *madárt, egérje, gyükért, sárja.* Szólásmódokban mindig csak így: *madarat lehetne vele fogatnyi; kötyi a fáhó az agarakot.* E szó *bél* megszűnt hangrövidítő lenni: *bélem, béled, béle, bélék, bélt, bélék.* *Élég, egyéb, fazék* hosszú *é*-jüket zárt *ë*-be rövidítik: *éleget, elégell, egyebet, fazékat.* A hangrövidítő tövekhez sorakozik a *hány?* kérdő névmás is: *hanyan, hanyat?* A kicsinyítő *-ka* képző is a többtagúaknál — ellentétben a köznyelvel — a rövidített hangú tőhöz járúl: *egérke, szekérke, levélke, gyükerke, madarka, bugarka.* Néhány főnév, melynek hosszú *é*-je eredetibb **ë*-ből keletkezett, egy-két elszigetelt esetben megrövidítette tőhangzóját: *hetfő, keves, közepső, nehésség, szemet.*

Az egytagú *i ú ü* hangzós névszók rendszerint nem hangrövidítők: *fűzes, kútak, útas, nyúlat;* — a következők kivételével: *ín, nyíl, szú* (*szuhos, szuhot*), *tűz, úr, víz.* Más szók csak egyes alakokban hangrövidítők: *csín:csinos; hús:huszagyik; lúd:ludas; lúg:lugzó* (de *lúgoz*); *nyúz:nyuzgá; ón* (*onas út*); *rúd:rudas; tiz:tizegyik; sík:sikos.* Ezek minden más esetben hosszú hangzóval használatnak: *lúgot, húszas, lúdak, síkok.*

e) A *hangvesztő* tövű névszókhoz sorakoznak: *ecét* (*ectét, ectéz, ectés*); *paradicsom* (*paradicsmos, paradicsmok*) és görög (*millyen gyinnyét vették? — görgöt! — de szép görgököt árusz!*). Közel középfoka: *közlébb.* *Bagó* és *pöhö* ezen alakjukat tartják meg: *bagót, pöhök, bagók, pöhöd* stb. (De: *pölyhöz*).

A hangvesztő igék rendszerint így hallhatók: *fürgyé meg, fürgyeték, emlékszték, mozganak, mozgani, ugranak* stb.

f) Ezen *v* tövű főnevek: *hó, jó, szó* magánhangzójukat nem váltják *a*-ra: *hovas, jova, jovú, szova, szovak.* *Tó* (gyakran: *tól*) így ragoztatik: *tólam, tóla* (tava) *tólak.*

A *v* tövű igék két hangzó között *l*-et kapnak *v* helyett: *szílok* (szívak), *rílunk* (rívunk), *híloom*, *szőlünk* (szövünk).

g) Az *s*, *sz* végű névszók az egyes 3-ik személyű *s* a többes számú birtokos személyragok, a többes- és tárgyrag, a módhatározó *-an* s a melléknevek a középfok képzője előtt végső *s*, *sz* mássalhangzójukat megnyújtják: *partossa*, *lapossa*, *fűzesset*, *csipkésseink*, *egísszek*, *parasztosak*, *magossat*, *lapossabb*, *hangosabb*, *sebessen*, *kísszen van*, *pípések*, *magyar miskásossan*. — Megjegyzendő: *ötösset*, *forintossat*, *közönségesset*.

h) Az *-ol* *öl*, *-oly* *öly* végű névszók, melyeknek alanyesete az *l*, *ly* kimaradása után hosszú *ó*, *ö*-re alakult, a ragokat és képzőket többször ezen tőalakhoz, vagy majdnem *oly* gyakran az *l*, *ly*-es tőhöz veszik fel: *pöntő* (pendely): *pöntös* v. *pöntölös*; *tejfője* v. *tejfőle*; *sindők* v. *sindölök*; *messzője* v. *messzőle*. Ezen analogia szerint alakúlnak: *este*, *estéli*, *estélénkint*, *estélünk* (esténk); *kendő*: *kendőle* v. *kendője*, *kendőlök*, *kendölít*; *kürtő* (kémény): *kürtőle*, *kürtölök*; *péngő*: *péngölös*, *péngölök*; *fentő* (hagymafűzér): *fentőle*, *fentölök*.

Ha az *l* elmaradása által hosszú hangzóra végződő névszó- vagy igetővekhez olyan képzők vagy ragok járulnak, melyeknek *v*-jök hasonlú, akkor ezek kétféle alakban járatosak: *pöntövé* v. *pöntöllé*; *sindövé* v. *sindöllé*, *hajúvá* v. *hajullá*, *szagúvá*, *szagullá*, *parancsóva* v. *parancsolla*.

i) Különösebb tőalakok: a *száj* főnév a birtokragok és a *t* tárgyrag előtt kizárólag *szá* tőalakban használatos: *szám*, *szád*, *szánk*, *szátok*; *ujjan szát* tátott, *akar a bécsi kapu*.

Bővebb tőalakok: *tolhá*, *torzsa*, *halovány*; *hálá* (hálá Isten).

II. Igeragozás.

Tárgyas és tárgyatlan igék: A *bir* ige ingatlanokra használva latinosan tárgyat vonz: *kié ez a ház? most a Kátai Palya birja az egísszet!*

A következő, különben tárgyas igék tárgyatlanok gyanánt is használatnak; *ér* (érvényes; *nem ér a nevem*, kiáltja a gyermek, ha kilép a játékból. *Fejes nem ér*: fejreütés nem érvényes); *eriszt*: rajt ereszt. (*Csak úgy erisztenek a katunák*: nagy csoportokban jönnek); *fest*: külsőleg csinos; *feszít*: kevélykedik; *sűrít vki körül*: törleszkedve hízelkedik; *szagú*: szaglik (*nézd még a rénglibe aszt a bodagot, má nagyon szagú*). Ha *mond*: gondol, mindig alanyi személyragokkal áll: *Hova méce? A kovácshó!* — *Mondok a bódba!*

Az *ikes* és *iktelen* igéket csakis a jelentőmód jelenidő egyes 3-ik személyében kölömböztetik meg.

a) **Jelentőmód. 1. Jelenidő.** Az első személy ragja alanyi és *ikes* ragozásban: *k*: *ászok*, *észék*, *ugrok*, a tárgyiban: *m*.

A második személy ragja az alanyi és *ikes* ragozásban túlnyomólag *sz*, ritkábban *l*. Használatukban inkább a széphang-

zat dönt. Különösen *-sz* ragot kapnak az (*s, sz, z* kivételével) egy mássalhangzón végződő tövek: *haragucc, gondósz, kérsz, mécc, laksz, face, lácc, várhacc*. Néha ezekben is használnak *l* személyragot, különösen a gyöngéd, kedveskedő beszédben (pl. mikor a gyermekekhez beszélnek): *hova mēgyő, mit kérő, hun lakó, mi csináló, még ēk kicsikát áható, mit váró?* De a több mássalhangzón, valamint az *s, sz, z* sziszegőkön végződő tövek (általában, ahol a köznyelv *-asz -esz* személyragot használna, ami nyelvjárásunkban rítkábban fordul elő: *köllesz*) mind *-ol ōl* személyragot vesznek fel, mely az *l* elhagyása után hosszú hangzót nyer: *lésző, néző, beteksző, dógozó, kérdő, ártó, mondó, bomló*.

A tárgyias ragozásban a *d* személyrag a *lát* igéhez s továbbá a ható igékhez tőhangzó nélkül járul: *ladd* (e h. látod; *lád-ē má, hon nincs igazad!* De lásd helyett is áll); *odadhadd, üthedd, kérhedd, verhedd*.

A harmadik személy *n* ragja csakis a *van, nincs(en), sincs(en) csincs(en)* és *mén* igékben fordul elő.

A köznyelvtől elütőleg a következő igék ikesen is használatnak: *búgik, mēkhülik, pangik*. A denominális *z*-vel képzett igék is rendszeren ikesek: *slutyizik, ágyazik, lármázik*. Sokszor iktelenek: *mász, csász, mēgész, úsz, mēksömörő*. A következő igék pedig: *bán, hibáz, hatalmaz, nyúl, ér, tör* stb. mindkét jelentésükben csak egyféle (és pedig inkább iktelen) alakban használatosak: *bán valamit és jó bán valakivē; ér valamit és miko ér má még a gyümöcs?*

A tárgyias ragozásnál néhány magashangú *t*-re végződő ige a mélyhangú *-ja*-nak megfelelő *-je* személyragot kap: *ez a piz őtet illetye* (illeti); *ami aszt illetye*.

A többes számban nincs semmi eltérés a köznyelvtől: *várunk, várjuk, vártok (várotok), várjátok, várnak, várják; kerünk, kérjük, kérték kēriték, kérnek, kērik*.

2. Multidő. Néhány *t* végű egytagú igét palóc módra összevontan ragoznak: *üttem, kinyittad, futtunk, magot vettem, köttem*. Mindig így: *át* (nem: állott); *alutt*.

b) Föltételes mód. A föltételes jelen egyes- és többesszámú első személye palócosan mindig a hangrendhez illeszkedik, s a többes 1. sz. az alanyi és tárgyi ragozásban egyforma: *várnák, várná, várna, várnánk; várnám, várnánk; kērnék, kērné, kērne, kērnénk; kērném, kērnénk*. Az ikes igék ragozása teljesen, még a harmadik személyben is egyenlő az alanyi ragozással: *buknák, bukna, buknanék, innák, inna, enne*. Ezen főnévileg használt igealakok: *mēhetnékje van, ēhetnékje, beszéhetnékje van*: első személyűek (vö. *mēhetnékēd van, mēhetnékünk van, beszéhetnékētēk van*).

c) Felszólító mód. A felszólító jelen egyes második személynek ragja különösen az egytagúaknál: *l*, mely kiesik: *aggyá, égyé, igyá, mongyá, légyé, tēgyé*; a többtagúak pedig, azután az *l* végűek, továbbá a ható igék rendszerint nem kapnak ragot

(sőt az *l* végűek *l*-jökkel együtt a módjegyet is elvesztik): *aluggy*, *haraguggy*; *maradhass*, *ühess*, *nyughass*; *szó* (szólj); *â* még; *né nyú hozzá*; *felê hát* (felelj); *né hajigâ*; *gyü má*. A *j* kimarad még két mássalhangzó között: *lêb bê*; *nê rak rá*!

A tárgyas ragozásbeli egyes 2-ik személy mindig összevonva használtatik, olyformán, hogy az igetôhöz közvetlenül ragasztják a *-d* személyragot: *mond* (mondjad), *szêdd*, *add*, *hozd*, *hidd*, *kêrd*, *lâdd*, *nê bând* (bánts), *nê ködd* még (kösd), *nê fújd* még (fújts), *kajâdd ki*!

A harmadik személy ragja *-n*: *aggyon*, *igyon*, *vêgyên*, *bukjon*. Kivételek: *tessik* és *kék*.

A többes 2. és 3-ik személyben a felszólító módbeli tóalak zártabb tőhangzóval áll a ragok előtt:

Alanyi	Tárgyas	Alanyi	Tárgyas	Alanyi	Tárgyas
várjotok várjonak	várjátok várják	kérjeteK kérjének	kérjíték kérjék	üsseteK üssönek	üssíték üssék

Az *ít* végű igék ragozása. Mint a palóc nyelvjárásokban általában, úgy a váci nyelvjárásban is az *-ít* végű igék a köznyelvtől eltérő, más irányú fejlődésen mentek át. Jelesen úgy a jelentőmód, mint a felszólító mód jelenidejében, ha a *t* szövéghöz a *j* módjegy, vagy *j*-vel kezdődő személyrag járúl, akkor a *t j* kapcsolatból *jj* lesz (vö. a régi nyelv: *zoboducha*, stb.), mely a felszólító jelen alanyi ragozás egyes 2-ik személyében *el is vész*. Jelentőmódbeli alakok: *taníjja*, *mingyá kiszámíjjuk*, *szavunkot nem másíjjuk még*, *fordíjják*. Felszólító mód: *hajíjjak*, *hají*, *hajíjjon*, *szakíjjunk*, *szakíjjotok*, *szakíjjonak*; *szakí*, *taní*, *fordí*! *Né haragíd meg*, *hagyíd é*.

A felszólító módban ugyanigy ragoztatnak *hajt* (természetesen: *szalajt*, *hasajt*, *szakajt* is), *ejt*, *felejt*, *sújt*, *kêt* (kelt): *hova hajjak bê*; *ejd lê!* *lêejjem?* *felejjük é*, *kêdd fő!*

Különösebb igei alakok. A *vagyok* és *mêgyék* igét így ragozzák: *vagyok*, *vagy*, *van*, *vagyunk*, *vattok*, *vannak*; *mêgyék* v. *mék*; *mêcc* v. *mêgyô*, *mên*, *mêgyünk*, *mênték*, *mênnék*. Összevont alakok: *tuod-ê vassê?* *Tuom* (*tom*, *tod*); a felszólító módban: *hal lám* (hadd lássam; de e helyett is: hadd látom); *han nêm* (hadd nézzem); a *kell* ige feltételes jelen egyes 3-ik személye: *kône*, *kék*. E *kék* sokszor a jelentőmód jelen *kô*, *köll* alakjai helyett is áll: *mék kék hânunk* (meg kell halni); a mult egyes 3-ik személy pleonasticus alakja: *kölletêt*. Tréfás használatúak: *csincs(en)*: nincsen; *lâti*: látod? *Lâti má*, *hugy van?* A *jôn* ige felszólító módja: *gyü*; *gyere*; *gyüjjetek*, *gyerték*. Felszólító alak: *eriggy*, *eriggyeték*, *eriggyének*. Sajátságos felszólító módbeli alakok: *adide*, *acide*, *acide*, *aci*, *aci*, (add ide); *hocide*, *hoci* (hozd ide); *mutisd*, *muta*, *mutyi* (mutasd).

A főnévi igenév képzője: *nyi, nya, nye* alakokban fordul elő, de használatukban sok az ingadozás: *bérmányi* v. *bérmánya*; *gyovonnyi* (gyón); *kérnye, szinnya* (szidni); *várnya, néznye* stb.

A *-va ve* képzős határozó igenév három alakban is előfordul, de a *v* mindig hasonul; vegyesen használják: *kérré* és *kérre*; *várrá* és *várra*, *nézzé*, *nézze*, *addá*, *adda*; ritkább alak: *kérrel*, *addal*. E határozói igenév a vagyok igével összekötve igen gyakori használatú, s mintegy a szenvedő alakot pótolja: *bé van kappá*; *é vagyunk hát láttá*; *é vót má menné*; *még van addá*, *é van utazzá*.

Régies a *-ván vén* képzőjű igenév használata ezen kifejezésekben: *kapván kaptak rajta*; *pet tudván tutta*, *hogy kikap* (pedig tudva tudta, hogy kikap); *kérvén kértem*, *né mennyén oda!* Talán befolyt ezen alakok fennmaradására a reformátusoknál a Szenci Molnár-féle közkezdveltségű XL. zsoltár (»*Várván vártam a felséges urat.*«).

Az igének igen különböző mód-, idő-, szám- és személybeli alakjait lehet használni főnév gyanánt; gyakoribb példák: *Méhetnékem van*, *éhetnékéd vót*, *beszéhetnékünk van*. *harakszikja van* (tréfásan: haragszik). *Vótra nem ad a zsidó*. *Né fé lesz kapsz!* *Ad nekem eszt a papírost!* *Mitacc?* *Mitaccnak a fját*, *még ha mékfoghatom az apját*, *annyát!* *Hajesi* (bölcös); *pislancs* (szem) stb. (vö. 23. l.).

III. Névragozás.

a) A többes jelét sajátágosan szólóhegyek és szántóföldek neveveihez is hozzáfűggesztik: *Csipkésék*, *Grónárok*, *Erössek*, *Sejcék*, *Nyúlasok*.

b) A birtokos személyragok mindig a főnévnek oly tőhangzós alakjához járulnak, melyhez a *t* tárgyrag. Megjegyzendő, hogy a labialis illeszkedés még nem ment egészen végbe: *örömem*, *könyökem*, *könyökéd*, *könyöketék* (de *könyökjök*); *egyikjék*, *eszékbe jutott*. Az egyes 3. személy ragja nyilt *-a e*; *-ja je*, a többesben: *-ok ék ök*, *-jok jék jök*: *kertye*, *kertyék*, *lába*, *lábok*. Az egytagú á hangzójú főnevek zártabb *o* tőhangzót mutatnak a többes 2. sz. előtt: *házotok*, *látotok*, *ágyotok*. A 3. személyű *-a e* és *-ok ék ök* csak igen kevés esetben, jobbára a *hangvesztő* és *hangrövidítő* töveknél fordul elő (*körme*, *hasznok*, *gyükere*, *szekeerék*), a legtöbbször pedig *-ja je*; *-jok jék jök* használatos: *ünnep tisztelety-tyire mondom*; *örü a bécsülettyinek*, *négy nap máit má é Isten jóvótytábú*; *Isten szöginnye*; *ivadékja*, *lyánnyok*. Az *s*, *sz*, *z* véghang a 3. személy ragjai előtt megnyúlik: *ippen ujjan Istenkassábú esett*; *házza*, *házzok*, *pízze*, *pízzék*, *kovászszza*, *kovászszzok*, *gusztussa*, *kuntussok*, *malacca*, *kovácsca*. *Isten hozzád piros Vác várossa* — *má én többet nem leszék lakossa!* Az *é*, *je* birtokragokból ragok előtt *i* lesz: *kezit*, *könyvit*, *pízzeit*.

Az *-ú ü* végű szók véghangzójukat a 3. személyű birtokos ragok előtt elvetik: *faggya*, *fattya*. Megjegyzendő, hogy *disznó*

és *csípő* a 3. sz. birtokragos alakjai így vannak: *diszna, csipe; disznok, csípek.*

Az egyes 3. személyű birtokosrag szinte a tőhöz tartozónak tűnik fel az állati testrészek elnevezésénél: *szegye, tőgye, lépe, orja, nyúllya, pátannya, hasallya, torkallya* stb. Ugyanígy: *öccse, huga. No öccse, hova mécc; micsinász hugám? (hugája); fala: a szövet alapszíne; nyéveleves: pörölés.*

A 3. személyű birtokragos alakból képeztetnek a következő alakok: *jobbjára, átallyába, égyátallyán, megnaggyáz* (nagyjából elkészít vö. *éverte a nagygyát a dolognak*); *összépárjoztat; négyere tetejembe; akkorjába, mikorjába; úcca hosszattyán szó-tattya magát.*

A 3. sz. birtokrag megkettőzése fordul elő ezen esetekben: *Isten haragos nyílája; hova fentecc poklok poklájába?*

A birtokos összetételeket rendszerint így személyragozzák: *nevenapom, lábakásád, hajaszálunk* stb.

A birtok többségét kifejező *i* rendszerint az egybirtokos egyes szám 3. sz. birtokragos alakhoz járúl: *ollójaim, gunyájaid, betűjei, fájaink, szemettyeitek, császár katunájai.*

c) **A tárgyrag** előtt — a középső palóc nyelvjárásokkal egyezően — a többesrag, s a birtokos személyragok után *a* helyett *o* és *e* helyett *ë, ö* hangzó áll (miként az *n* helyrag előtt): *embërekët, házakot, ökrünköt, ököt, jovamot, szádot, szovunkot.*

A tárgyrag megkettőzése fordul elő ezekben: *asztat, esztet, itet (ötet), meszetët, hácintot* (hátszín-t), *fösáttat* (fölsár, marhahús).

d) **A határozó ragok.** *A helyhatározó* ragok a következő alakokban használatosak: *-ba be* (hol és hova kérdésre); *-ná né; -bú bü: -rú rü; -tú tü; -hó hõ; -ig: kézbü; házbü, férhõ* (ritkán: *férhöl*). Az *n* rag, ha utána hangzó, avagy semmi sem következik, hosszan hangzik: *a házonn is; azonn ám.* Az *n* mint helyrag az *sz, s* végű névszók végső mássalhangzóját nem nyújtja meg s zárt tőalakok után áll: *födünk lënt a laposon van* (de: *a kënyerem nagyon lapossan süt még*). Megjegyzendő, hogy az *n*, mint módhatározó rag elmarad az *egësszen* végérol, s mint időhatározó rag a napok nevei mellől: *egisz megjijettem; egisz oda van; maj rágyüvõ pinték kimosom, maj szombat émék hozzád.*

Az időhatározó rag még hangzó előtt is *kó* alakban használatos: *akkó is; mikó Isten világába vót a:* régen. De képzővel: *akkori, máskori.* Megjegyzendő, hogy hangzó után a *k* mássalhangzó hosszan hangzik némely esetben: *két órakkó, hat órakkó, uzsonnakkó, vacsorakkó.*

A mód- és állapothatározó ragok: *-kíppen; -kint; -nkint; -ú ü hasonlókíppen kívánom; ëccëri embërkint; apródonkint; kutyáú vagyok; embërü csinátad; máskëbb.*

Az ok- és célhatározó rag hangzók előtt is: *-é: mé? azé, forinté árullya; annyié atta é.* Sajátságos: *Mirü köszönnék neki? = miért, mirü tanítanam? Mirü vóna fiatâ?*

A társhatározó ragok: *-vâ vë; -stú.* A *-val vel*, valamint

az eredményhatározó -vá vé rag v-je a Krakoban nem, de egyebütt hasonl: *embërrê, van özönnê (sok); állattâ; szá az áldás csívestü!* *gyünnek rôtástü; vízzé, borrá.*

Ritkább képzésű határozók: Az elavúlt *t* raggal alakulnak: *maj odébbat találunk parajt; majd észik odábat; mënny má hátrébbat* (a *Vácott* alak a népnyelvben nem használatos); *gyere továbbat* (későbbben), *késübbet: többet në tédd; furt két órát gyalogót, három napot mënt. — Sebëst* (sebesen); *magost van; lapost fekszik; igényëst ára mënt; fejest a vízbe ugrott; gyere verset velem* (v. *gyere velem vers*). — *Hun? êhun, sêhun; êhël van, valahun; (de: othonn). Hunnën, hunnët, hunnënd, hunnënt? onnën, onnët, onnënt, innën, innënd, innët, innënt, másunnën, másunnënd, másunnënt, másunnët. Môte? azôte, régöte; azötétü, azötétü foggâ, oszt, osztënn, osztann, osztëngat; mostangat, mostëngat; ittëngat, ottëngat; — nëtalántán* (në talán); — *rögvest* (mindjárt), *mihánst* (mihelyt); — *elig; elig-elig; elliksig-elig; íppenn, íppënsig; — máskëbb.*

Mélyhangú határozósók fokozásánál a magashangú *é* áll a képző előtt: *árëbb; odëbb* (viszont: *idább), hátrëbb, hamarëbb.*

e Említést érdemel az *ëggy* használata a következő példákban: *kapott ëggy öt forintot* (legalább is); *nem kapott ha ëggy öt forintot* (legfeljebb). Határozatlan szám helyett a 7-et és összetételeit használjuk: *montam má hetvenszé; hetvenezerszé dudálylam a füledbe; hogy a hetvenhét istennyila üssön belé* (vö. a *hét szentség*).

Sajátságos használat: *Palya má harmaccó kér a kënyérbü. Valahugy ízlik nëki!* = bizonyosan nagyon.

f **Névmások.** A személynévmások ragozása a következő: *én (ëngëm, ënnëkëm, ëntülem, ênhozzáfm); tē (tëgëd); ő (ítet; övele, önnëki); mink (minkët), tik (tikëtët), ök (ököt v. ikët).*

Szitkozódásnál, megszólításnál a *të* névmás megkettőztetve is előfordúl, s az egyes 2. személy egyenlő a többessel: *micsinász, tē tē ökör! mit rontotok má ê mēgint tē tē ágyübalalók; tē tē szamarak; hova mēnték tē szamarak?*

Birtokos jelző gyanánt a személynévmások a többesben így használatosak: *a mi házunk, a tē házatok, az ő házok. Éppen így: mindálunk, tēnálótok, önálóok.*

A **birtoknévmások** járatos alakjai: *ënyim, tied* (v. tréfásan: *ëttéd*); *övé, mienk, tietëké, övéké.* A birtokképző -*é* gyakran valamennyi birtoknévmáshoz járúl: *ënyimé, tiedé, mienké.* Jellemző az anyai szeretetre, hogy gyermeke testrészeire vonatkozólag mindig az első személyü birtokosragokat alkalmazza: *mēgütötted a kedves kezemët; jaj fáj az az aranyos fejëcskëm? në rí aranyos szám!*

A **mutató névmások** az, *ëz, amaz, emez* rendszeren névelős névszók előtt állanak: *az a asztâ; ez a embër; amaz a lajbi.* Feleletül is így fordul elő, ha egyedül áll: *Ev vót vele? — Ez a! — Az a! — Különben a z mindig hasonl az utána álló mássalhangzóhoz: ev vót! ah hát, emecs csináta; amah hozta. — Azon*

csak ilyen kifejezésekben járatos: *azon meleg* (ahogyan pl. a kemencéből kivették, még semmi módosulást nem szenvedett); *azon friss, azon forró, azon hideg*; — *azon melegibe, azon frissibe, azon forrójába*.

Sajátságos használata a mutató az névmásnak: *Bécsuknak benneteket!* — *Né csukják aszt! Mik azok ottangat, ökrök?* — *Nem ökrök a! Annak idejibe gyere. Rég az ideje nem ettem szöllöt. Hej aszt a zsványok, nem gyüttök elé mingyá?!*

Határozatlan névmások. Leghasználatosabb általánosító névmás: *akarki: akarki mit mond, Gyurka jó embër; új jó vagyok lakká, hogy akarki egyën. Ulyyan, hos sèhullyan. Ègyyk-másik: tbs. 2. személyű birtokragos alakja: egyitèk-másitok, valamèllyitèk, némèllyitèk. Nem tom mèlyik-másik ~ kicsoda. Valami az mégis jut (kevés); èvètt valamit aszt (kevéskèt). — Mi mindènt nem csinát. — Akarhugy-mikèpp mèk kò lènnyi (minden módon). — A határozatlan és általános névmásokat *de* szócskával erősbitjük: *ne mongya èszt nekèm de sènki! ot vót de mindènki; de sèmmi; de soha; vót ot de mindèn.* Egyéb erősbitések: *sèmmi a világon, mindèn az ég alatt, sènki, amít ez a szó tész.**

g) *A névelő.* Ha a névszó, mely előtt név áll, hangsúlyos, akkor az *az z*-je mindig elmarad: *nè mènny abba a ordítóba!* (hideg szoba); *ki vót az a turpisz? (kópé) a Örzsink!* Mutató névmás után mindig csak a használatos: *az a Isten; amaz a ustor.* Szitkozódásban a hangsúlytalan névelőt megkettőzik, mindig *z* nélkül: *hát mégis ide taszította a szelet a a ágyúbavaló* (ide mert jönni). Viszont dalokban, egyházi énekekben sokszor mássalhangzó előtt is hangoztatnak *z*-t: *Ott állott az babikám, gyászba borullá.*

h) *Névutók.* Az *át* névutó néha tárgyragos szó után áll: *esztendöt át sè láttya az embër; sokszó hetekèt át sè dógozik.* A *nézve* névutót mindig a *való* szócska kapcsolja a *-ra re* ragos névszóhoz: *arravaló nézzè, annyára való nézze.* Említést érdemel a *mégé* használata e példában: *hát mégé mi mindènt nem ötött-kajátott!* (sohasem: *hát mégètt*).

JELENTÉSTANI VÁLTOZÁSOK.

I. Jelentés megszorítása. *Aprólék*: kizárólag a liba v. kacsza lába, szárnya, nyaka, zuzája, melyeket a *ludaskásában* használnak fel. *Bëndő*: azon káposztalevél, amelybe a takartos káposztánál a töltést csavarják. *Gyüker*: fehér répa (konyhavetemény). *Huncut*: a feslett nő embere. — *Nemzet*: nemzetség. *No az egész Kis nemzet nem ér ej jószót!* *Nyovolya, kórság*: nyavalyatörés. *Gyűjjön rád a nyovolya!* *Pimpó*: a besavanyított ugorka, paprika penésze. *Csupa ép pimpó a uborkám!* *Rúccság*: genyedtség. *Tag*: a tagosítás után osztályrészül jutott föld. — *Hova mén Örszi néne?* — *Kimék a tagba kapányi!* *Termis*: árpa a szemén, kelés.

Idetartoznak eme főnévvé vált melléknevek is: *melles*: mellbeütés; *fejes*: fejbeütés; *nyakas*: nyakonütés stb. *Hátyi*: hátikosár; *hetyi*: hetivásár; *lévai*: pofon.

Igéknel: *Csapó, csurgat*: vizez. *Cséndít*: halottnak harangoz. *Részeg*: a tetű, mikor nagy tömegekben mozog a fejben. Különösen gyakori a gazdasági élet terén e jelentés megszorítás: *gyüt*: szénát gyűjt. *Hégyel*: a szőlővenyige végén levő hajtásokat levagdolja. *Köt*: a szőlővenyigéket a karóhoz köti. *Öblít*: a szappannal jól megdörgölt és ki is főzött ruhát hideg vízben utoljára kimossa. *Szakajt*: kenyeret kiszakít.

Ide sorozhatjuk néhány eredetileg jó jelentésű szónak a gúnyos használat folytán kizárólag a rossz értelem felé való hajlását. Nevezhetnök *jelentés meyromlásnak* is: *Drágaalak, gyöngyalak, gyöngymadár, gyöncsig*: gúnyos címzése azoknak, kik rossz fát tettek a tűzre. *Méktészem drágaalak, méktészem!* *No gyöncsig, hát te is ide taszítottad a szelet?* *Gyönyörü*: (önállóan is, jelzőül is) felnőtt családtagoknak gúnyos megszólítása. *No gyönyörü, hát hun koslattá egyig?* *Ot vót az a gyönyörü veje is!* *Gyönyörü madár*: jómadár. *No gyönyörü madár, mé gyütté hozzánk?* *Címér, hírés, jobbik*: gúnyos megszólítása különösen gyermekeknek. *No címér, mére jártá?* *Hunnént gyűsz té jobbik?*

E főnevek: *dajna, lotyó, szajha, szotyka* kis gyermekekkel szemben általános értelmű tréfás kötődőszavak, felnőttekkel szemben használva természetesen rossz jelentésűek.

A jelentés általánosítása. *Isten*, szinte megszenstelenítve van e szó, amennyiben nyomaték kedviért majdnem minden főnévhez hozzátehető. *Bélisten*, *hasisten*: nagyétű; *falusi isten*: ügyetlen (*Né légyé má ullyan falusi isten!*); *hova tēhetted kölyök aszt a pizúristent? Ki dōncōte úgy fő eszt a ágyistent? Neték éty forint!* *De mos má kvittúristen!* *Vēd rád aszt a lajbi-istent!*

Istēnség: mindenség; valami dolog, tárgy. *No ki innēnt a szobábú az egisz istēnséggē!* — *Hugy vētte eszt a gūnyát?* — *Tisz forintba kerūt az egisz istēnség!*

Csapat: színe valaminek. *Csapatyig dūcsd teli a pohárt* (színig). *Csámpa*: láb: *Évitte a csámpáit*. *Egrēs*: savanyú (gyümölcs). *Levél*: a zsalugáter fatáblája. (*Leveles kapu*: olyan zsalugátérszerű fatáblákkal kirakott kapu). *Lugzó*: szapuló kád, de általában a sokaság kifejezésére használják: *nē jēcsd a hasadot, lēsz csicsa ēl lugzōvū*. *Kōrmány*: kis gyermekeknek a hátulgombolós nadrágból kilógó inge (máskép: *keszkenyő*). *Kese*: világos szőkehajú. *Vátotka*: sovány (miként a váltott gyermek). *Kisigvakaró*: szegény (mert a malmok készségének: forgójának tisztogatására a legszegényebb embereket alkalmazzák). *Ébēstū-kutyástū*: mindenestül. *Sūve-fōve*: mindig. *Sūve-fōve ez a kendő van a fejemēn*. *Zsodomagomora*: zajos háznép.

Ajúdozik: dicsér. *Koslat*: kószál, csavarog. *Bóház*, *tēvēc*: kiválogat. *Nē tēvēcđ ki abbú a kōrtékbú a legsárgábbakot!* *Bóház-kogyik*, *tēvēcđkēgyik*: soká készülődik. *Nē tēvēcđkēgyiünk má, hanem indūllyunk!* *Annyiszó dudátam a füledbe*. *Bugyog*, *loczog*: fecseg. *Nē bugyog má annyit a fülembe!* *Csipog*: valamiért sokáig könyörög; fecseg. *Nē csipog má annyit a nyakamonn!* *Evedz*: karjával hadonászva megy. *Furkál*: aggaszt, bántja a lelkiismeretet. *Hálákogyik*: valahol sokáig tartózkodik. — *Écs anya émēk a Mārinkhó!* — *No jó, de oszt nē hálákogy ott nekēm egisz estēlig!* *Istenit*: magasztal; *ott vótak azok a istēnitēt magzatok is*. *Kárá*: nyelveskedik. *Kanalász*, *kanalászkogyik*: valahol kotorász (rendesen vagy sötétben, vagy ismeretlen, járatlan helyen). *Nē kanalászkogy ott nekēm a fazékek kōszet!* *Lōtyōktet*: valakit ringat, táncoltat vagy sétáltat. *Mar*, *mēgmar*, *lēmár*: valakit (szóval) letámad, jól összemocskol. *Sántyiká* valamiben: valami rosszban, csalafintaságban törí a fejét. *Tánn abba sántikász mēgēst* (megint) *tē pokópozdorjája, hogy a kōrtēt mēgēdd?!* *Takarगत*: tartogat. *Én biz eszt a sublótot tovább nem takarगतom, hanēm ēadom!* *Tollászkodik*: készülődik, fenvirraszt. *A mūt éjjē is de soká fōntollászkottatok!* *Trūszkō* valamitől: nem tetszik vmi, húzódozik valamitől. *Ugyancsak trūszkōt, amikó a dōgomē telibe három forintot követōtem!* *Urizá*: tétlenkedik, henyel. *Vagdalódzik*: szóval sérteget.

Bizonyos tekintetben jelentésbővülésnek lehet venni ezen kifejezéseket: *Mi hír a faluba?* *Este van a faluba!* *Oda vagyunk falustú* (mindezeket a városban mondják): *Vezsd ki a hóra*

(nyáron is mondják; a. m. szabadba). *Vezsd ki tövestű! Vezsd ki pokolig! — Évett belüle nyakig.*

Néhány szó jelentése annyira megbővült, hogy majdnem minden más főnév helyett állhat, ha az illető főnév nem jut esetleg eszünkbe, vagy egyéb okból is. Ezek a következők: *istenharagja*. *Hova mécc istenharagjába? Mi az istenharagja ez ittenget. Hugu annám má oda istenharagjába! — Istennyila: kifogy az embér minden istennyila beszédbü! — Kórság. Hát em mi a kórság? Zöd, akar a kórság! Szalad akar az a kórság!* Ilyenek még: *nehesség, nyovolya, patyolat (úgy elesett, akar a patyolat), pinty, pěták, vacak, parancsolat*. Az egyik parancsolat (pl. az egyik gyermek) már itt van.

A jelentés általánosításához tartoznak a képies kifejezések.

Azáltal, hogy az előre vonatkozó fogalmat élettelenre ruházzunk, szóval személyesítéssel néhány igazán bájos kifejezés-mód alakult. — *Hunnèn gyüsz má mēgēst, a kocsmábü? Hos sülyenne ē az a kocsmá, hogy még a haja sē lobogna! — De hama füstöt vetett a gyinnye a kezembe (elfogyott). — Bizony ez a lajbi is má mēgētte kēnyerinek javát (régii, rongyos). — De hama ülepire verté annak a ēty pár garasnak (elverted). — Hajid ki, hogy a lába sē érje a földet. — Ez Dunavíz, ün nézz ámm a szēme közé. — Ez a pogácsa nagy zsircsészár. Kótyagos idő: változó. Kuruc idő: zord.*

Az anyagi világra vonatkozó kifejezéseket átvisszük a szellemire: *Jó a fülibe rágtam a szót* (jól megmagyaráztam töviről-hegyire, mit tegyen). *Atta kezire a szót* (mindig a beszélő célzata szellemében válaszolt). *Égyre aszt vetēgetēm az újamon* (azt számítgatom, tervezgetem). *Má nagyon fúrta a dolog a fülem; szúrta az ódalam*: aggasztott, hogy megmondjam vagy meghalljam. — *Fakadozik az epēje*: mód felett boszankodik. *Rágtá a nyelvit*: dühösködött, mérgeskedett. *Köpi a markát*: fogadkozik, hogy valamit megtesz. *Vicsoryattya a fogát*: szükölködik. *Dēhun nem-ē, maj odadom a kīs pizkēmēt, oszt asztán vicsorgassam a fogamot*. *Fogáhó veri a garast*: takarékosan költ. *Rájják a nyakát*: rajta élösködnek. — *Mozgattya a fülit*: életjelt ad magáról.

Metafora. Számos metaforikus kifejezés még hasonlat alakjában is előfordul, bizonyosságául annak, hogy a metafora csak rövidített hasonlat: *Ujjan sovány, akar a fancsali feszület*; és: *hova méhet ez a fancsali feszület*. — *Sós, mint az ēme*; de: ez a leves egész *ēme* (= sós). — *Vērēs, mint a hērka*; és: az a nagy *hērka* képe maj kicsattant! — *Siet, akar a Urbánlelke*; és: *hova szalad mēgin ez a Urbánlelke*.

Bab: kis pénz (nincs ēb *babom* sē. Érdekes találkozás a régi észjárással, mert a II. Lajos verette csekély értékű pénzt szintén *babkának* nevezték: batka). *Borútt idő*: bolondos. *Cúkor*: takaros. *Aszongyák* nő, hogy a váciak *cukrok* (takarosak, szép öltözetűek), hát ezek a falusiak mik? — *Csúnya fának rát ága*:

csúnya szülők csunya gyermeke. — *Csúnyabugár*: csunya asszony. *Gyöngefakadás*: kényes gyermek. — *Keserűgomba*: kiskarimájú parasztkalap. — *Kováász*, *pécsénye*: okozó. Hē komisz, tē vótá az egísznek a kovássza! Ő vót annak a pécsényéje = oka; ő vót a kérésztannya ennek a bögrének (eltörője). — *Kováasztévő lapocka*: (tréfásan) gyermek. Gyere ide tē komisságnak kováasztévő lapockája! Mit heversz ott, tē lustaságnak kováasztévő lapockája! — *Kulacs*: kövér kép, arc. Ujjan gēnge kulaccsai vannak, hogy ēh hajszávâ meglēhetne hasajtanyi! — *Ólommadár*: lassú, lomha. Mé nem siecc, tē ólommadár! — *Padláb*, *csērfacsomó*, *csipētkē*, *zsúpkīve*: kicsiny, tömzsi termetű nő. — *Penisz*: vén ember. Méksē hót még az a vīn penisz! — *Puciha*, *poggyász*, *bagázsia*, *kramázsia*: szedett-vedett, aljas népség. — *Selyēm*: az gondolod selyēm élet a mi életünk? (vö. gyöngyélet). — *Szabószalonna*: vékonyra gyalult széles káposztaér. — *Tálaskosár*: fölősleges kísérő gyermek. — *Töklámpás*: beesett szemű, sárga arcú emberfej. — *Ustor*: rossz gyermek. — *Veszēt fejszēnek nyele*: a kárból megmentett némi haszon.

Elhomályosult metaforák: *buzgárja sē marad*: nyoma se (*buzgár* eredeti jelentése: vízforgó nem él). *Gille*: sovány (de *gille*: gerle, gerlice). — *Pacsmag*: kis termetű nő (jelentése, melyet Czech János a régi Tsz. számára 1840-ben beküldött Vácrol: posztószélekből összefont tágas téli cipő — feledségbe merült). — *Pocik*: kicsiny férfi vagy gyermek (egér v. patkány jelentése nem él). — *Szapú*: valakit nyelveskedés közben tárgyalt, megszól (eredeti értelmében a *lúgoz* szó helyettesíti).

III. Az átvitel alapja helyi együttlét vagy oki kapcsolat. *Ég*: Isten. *No illyet sē teremtēt többet ég a főgyyre!* *Tēd még, hogy az ég álgyon még!* — *Gyülölöm tiszta gyomorbú* (e h. tiszta szívből). — *Űsmerjük a bundádot*: tégedet (vö. *kitészik a szűrit*).

Gyere ide, maj beszélēk a fejeddē! Szēginy feje!

Butykos: részeges ember. — *Kérésztēs*: katolikus. — *Takarmánykalap*: szalmakalap.

Jelentéselkülönödés. Amidőn a szónak más-más hangalakjához más-más jelentésárnyalat fűződik: *Bácsi*: idősebb ember; *bacsi*: falusi ember. — *Béles*: nagyétű; *beles* a bodzafa. — *Cafat*: ruhából lelógó rongy; *cefet*: rémonda. kurva. — *Comb* általában; *bonc* csak csirkecomb. — *Csipetke*: vmiből egy csipetnyi; *csipētkē*: újjal csipedett tészta. — *Csipked* (inkább szóval); *csipkōd* (inkább újjal). — *Csutak*: kukoricahéjből összekötözött pamacs; *tucsak* azonfelül kistermetű nőcske. — *Csücsök*: sarokföld; *csücske*: hegye, csúcsa a zsebkendőnek, zsáknak, asztalnak, *csücese* a korsónak van stb. — *Gille*: sovány; *gille*: gerlice. — *Hályog* (szembaj); *halyag*: sárgás, gyenge pirosas cseresznyefaj (Tsz: *hályog-cseresznye*). — *Lafanc*, *lanefa*: nagytermetű mihaszna; amazt inkább férfiakra, emezt nőkre mondják. —

Sajtár (a molnároknál nagy búzahordó edény); *zsétár*: fejtövedény.
— *Sutyi, shutyi*: balogkezű; *suta*: esetlen, idétlen, félrefarú.

A **jelentés elhomályosulása** fordul elő ezen esetekben: Úgy á rajta a ruha, akár a *milling!* — Ulyan sós ez a étê, mint az *éme*. — Annyi ember van otténgat, mint az *öcset!* — *Ördögkaba*: pajkos gyermek; *részégekaba*: részeges ember.

A következő szók az irodalmi nyelvben **más jelentéssel** fordulnak elő: *bárgyú*: szende, szelíd; — *bépoklos*: nagyétű; — *istenustora*: rossz gyermek; — *fövonás*: botrány; — *követ*: engedelmet kér; — *mékszöröz*: rádást ad; — *nász*: az örömszülők egymás között: nászok; — *nemzet*: nemzetség; — *épártó*: pártfogásába vesz, elvállal; — *számos*: számot tevő; — *szédér* a fán és *epér* a bokron terem; — *újság*: újhold; — *vers*: íz, szakasz.

Régi jelentéseket őrizték meg a következő szók: No mos halgasson ide minden *teremtött állat*. — *Béhomlót*: megeszik, eltemet. — *Hugyozó szemű*: ragyogó szemű. — *Juszé*: erősen fúvó hideg szél. — *Kísákgogyik*: civódást keres. — *Pockoz valakin*: packáz valakivel. — *Szerelmes szép öcsém*. — Ha étévelygyik *szerelmes barátom*, szógátasd kezembő, mer igaz jószágom (könyvekbe szokás irni). — Hát em miféle *szérzet?* — *Tarattyú*: vén ember vagy asszony.

Népetimologia. *Balköröm*: a sérülés folytán leesett köröm helyébe újonnan nőtt vastagabb, fénytelenebb köröm (Tsz: *vak köröm*). — *Delibarátom* Átányon, hogy a gyiák gyalog járjon (e h. *deliberatum*). — *Gombkötő sziget* (helynév, e h. *Kompkötő*). — *Hagyigácsó* (helynév, e h. *Agyagásó*). — *Kemínmag*: köménymag. — Hát tégéd mi *lött* (e h. *lelt, lét, lét, löt*). *Kilövi* a hideg (kileli, kiléte, kilötte). — *Kereknóta* (lapdajáték, e h. *kerekkróta*). — *Májushurka*: májas. — *Mégázi vár* (e h. *Migazzi vár*, Verőcén kiránduló hely). — *Misográd*: Visegrád. — *Sallang*: *Scharlach*, vörheny. — *Sion*: hamiskonty, vendégkonty (*chignon*). — *Szűzanya mesztelen* (e kettő összekeveredése: anyaszülte mesztelen, szűz mesztelen. Így is előfordul: *anyaszűz mesztelen*). — *Vak-sibilla* (e h. *vaksipila*).

MONDATTANI SAJÁTSÁGOK.

Egyszerű mondatok. A felkiáltó mondat gyakran kihagyásos: *Soha illyet, embér élettyibe. Soha életétékbe ilyen fene szokást!*

Sajátságos óhajtó mondat: *Isten őrizze még a pogántú is!*
Jelentése: *Isten őrizze attól még a pogányt is!*

A felszólító mondatban a *hagy*: (hadd) szócska mellett az egyesszám 1. személyben jelentőmód, minden más esetben felszólító mód áll: *Haty kötöm még; hagy megyék é; hal lássuk, haty kérjete!*

A kérdő mondatban a kérdő -*é* szócska mindig az igekötőhöz, határozószóhoz, kiegészítőhöz vagy a tagadószócskához függed, ha ilyen van a mondatban: *Kíszenn-é vattok? É-é gyűsz? Ott-é vótatok? Nem-é tuggya?* Az *ugyi* alakban az *é* *i*-re változott.

Feleletül az igen sohasem fordul elő, hanem a szokásos feleletek a következők:

Igenlők: *Aszondok! Aszondom! Bizony! Csakis! (Tē is ott lészö? — Csakis!) De! De-de! De-ám! (Mégatta? — De még ám! De é ám!) Hát! Hunnē! Jo! Persze! Ojjé! -ott! (Émēnt? — É ott! Még ott!) Ühü!* (utolsó tagja hangsúlyos). — *Kéccc három ugi hat? — Bécsbe is!*

Tagadók: *Hunnēse! Jajnem!* (Tagadólagosan feltett kérdésre. *Ugi nem mécc Pestyibe? — Jajnem!*) *Jójársz! (Idadod? — Jójársz! = nem) Nyigda!* (soha; így is mondják: *soha nyigda, nyēviqyēla!*) *Siet!* (*Nekēm adod ide eszt a órát? — Siet!*) *Sieték! Kórság! Nehessig! Öreg ördög! Szé, aki éviszi! (Még-é atta má aszt a meglēt tisz forintot? — Szé, aki éviszi! = nem).* A *fene* jobban tudja! *Ördög, aki éviszi! Nehessig, aki rágyün! Kórság, aki éhajtya! Fene, aki reszeli! Nem, amit ez a szó tész! Jó-é ez a été? — Az ördög tette aszt jóvá! Az ördög tette aszt széppé!*

Mondatrészek. Az általános alanyt az *ember* szó fejezi ki: *Nem tuggya az embér mitü hízik!* (tréfásan mondják, mikor nyíves a csērésznye). *Nézze még az embér!* (Tréfás visszavágás: *lássá még az asszony!*)

Az igemódok használata. Sajátságos a feltételes mód használata a következő példákban: *Mé nem ászik* (alszik?) — *Nem tunnám hun!* (e h. nem tudom, hol aludhatnék!) — *Nem tom égyün-é Jóska, vas sē?* — *Nem látnám mé gyünne é!* —

*Mé nem üsz lő? — Nem látnám hova! E szerkezet bizonyos tekintetben megfelel a latin *coniunctivus obliquus per attractio-nem-nek*.*

A felszólító mód egyes második személyét több igénél saját-ságosan a ható igealakból képezik: *Maradhass! Éhess! Nyukhass! Ūhess!* stb. *Maradhass!* jelentése: maradj nyugton, amennyiben ez tőled függ; más bosszantásával ne zavard nyugalmadat. *Éhess!* a. m. egyél békében, s mást bosszantva ne foszd meg magadat az evés nyugodtságától.

Sajátságos példa a felszólító módra: *Nem kap ilyen borocs-kát koma, Istent imágyyon sē!* annyi mint: még ha Istent imád, sē kap. *Ēn nap nē dőgozzon az embēr, má nem érēzzük mēg?* (= ha egy nap).

A határozók. A helyhatározó szócska kettőzése fordul elő e példákban: *ott is ot vótam; oda is odamēnt, rá is ránēzett, itt is it lēszék.* Jelentés: ami az ott léteelt illeti, ott voltam.

Igen ritkán előfordul a *-nál, -nél* rag hova kérdésre a *-hoz, -hez* helyett: *Gyűjjön bē nálunk; bēnēzék ēk kicsit a sōgorēkná!*

Különösebb időhatározók: *Nem tom mikó sē lácc! Annak idejibe gyere* (rendes időben!) *Ha nem ēccé, másszó: néha. Mikó történt az Isten világába!* (= régen).

Említésre méltó módhatározók: *ēgymásután: gyorsan. Másodikán hūgy fizetett* (körülbelül másodikán). *Eccé sē mondom:* alighanem. — *Nincs ott sēmmi a világon, sēmmi az ég alatt* (= egyáltalán semmi). — *Ujjan meleg, hogy igaziba! Őt forint telibe!* A *-ként* ragot akkor használják, ha valakinek szavait, szokását idézik: *Supēr Palyakint; ēccēri embērkin.* Máskülöm-ben: *kutyamódra, fejszemódra úszik.*

A köznyelvtől elütő tárgyhatározók: *mirū jó; arrū jó, hasfájásrū jó; fejfájásrū komēndáalom; fejfájásrū haszná. Mitū jó? Mi közöd tüle? Abbú a részbü igazságod van; abbú a részbü jó! Pockoz valakin* (annyi mint: packáz valakivel).

Említést érdemel a *dativus ethicus* gyakori használata: *Nekēm többet nē mēnny a Dunára! Nekēm többet nē fájjon a fejed!*

A hasonlító határozót sokszor a *-tól től* rag képezi: *tüled sokkâ jobb; tülem is nagyobb; nagyobb az ökörtü is; attú jobb sokkâ; attú jobban hízik. Attú büszkébb, hoty köszönne.* —

A miért helyett gyakori: *mi okbú. Mi okbú hoznának?* Célhatározás: *mi okra-vēgre. Mi okra-vēgre gyütteték ē?*

A jelző. Gyakran a melléknévi jelző egy tőtől képzett a jelzett főnévvel: *komisz vótá élő életēdbe; nēm adott nēki ēb bēfaló falást sē.* Nyomósításra szolgál.

Minden főnév elé tehető nagyobb nyomaték kedvéért az *isten* szó birtokos jelző gyanánt: *Nincs istennek az a embēre, ki eszt még tunná ēnni! Nincs isten ege alatt az a teremtés. Isten-szēginnye; istenökre, istenmujája, istenustora, istenszamara* stb

A rendkívüliség, nagyság kifejezésére állanak más mellékneveket megelőzőleg ezen jelzők: *borzasztó, irtósztató, iszonyatos, rémítő, rémíztő, réttentő, szörnyű. Borzasztó jó ez a leves! Réttentő jó kenyér! Irtósztató nagy mahuméd ember! Kegyetlen sárگا.*

A következő jelzőknél eredeti értelmükre nem gondolunk s csak nyomósítás végett állanak a főnév előtt: *Mindén áldott nap; mindén istenáldott nap* (a. m. minden nap). *Drágajó sütemény; drágaszép muzsika. Drágajó istenem! — Hótrongy* (csupa rongy). — *Hova tétted aszt a meglétt tisz forintot? — Várhacc áru ítélet nan napjáág! Aszt anná az a teremő tellyes szent Háromság! — Ez a kölyök tēpētt rongy* (csupa rongy). — *Ide figyeljēn mindēn teremōtt állat! nincs ott ēt teremōtt légy sē, ēt teremōtt lēlék sē! — A mai szent napon megadom. — Az ő kutya szova szerint mondom* (saját szava); *az én kutya körmöm kopott érte. — Való szent igaz! — Nincs ēggy új krējczárom sē! — Nehesség gyűjjön arra a szomorú szívirē! — Csak nem ētte mēg a fekete fene! Éggyēn mēg a tót fene! Fészkes fenēt! — Isten-telen sok tō; és sok istentelen tō.*

A mutató névmás mint jelző számban nem egyezik a jelzett szóval: *Ragd ē aszt a cserepekēt! Vāgd össze amazt a darabokot! Rám nézett avvā a nap pislancsaivā* (szemeivel)! *Ahhō a barátokhō többet nē merészō mēnnyi!*

Az értelmezőt az az mutató névmással kapcsoljuk: *az istēnfáját aszt a jószagūt!* (tréfás káromkodás: *Istenfa*: szagos kerti növény). *Aide a kendőt, aszt a pirossat!*

A **szórendi eltérést** az irodalmi nyelvtől jóformán csak az -*ē* kérdő szócska okozza, mely ritkán függed az ígéhez: *nem-ē tuggya; ē-ē mēnt, nem tom, kis gyerek-e hōt mēg!* stb. Említést érdemel e használat: *Pista is ēmēnt aratnyi, ő sē maratt othonn! — No akkō jó kinēzünk!* (e h. jól nézünk ki). — *Árpa nem termētt sēmmi maj csak nem: majd csak nem sēmmi.* Tréfás beszédben: *No ez a ruha nem bēválík. Mit kigondót nézd, ez a turpisz.*

A **hangsúlyozást** illetőleg megjegyzendő, hogy a felkiáltó, óhajtó s a kérdő szócska nélküli kérdő mondatokban az utolsó előtti szótag hangsúlyos: *A hasad ammēnnyát! Az apád tagadōját! Mégis ember lett belūle? Jaj, csak má ez a kölyök az iskolábū kiszakanna! Asz kérdēzēd, hogy ēnnyihány kēcskének hány lába van?*

Mellérendelt mondatok. A *kapcsolatos mondatok* kötőszavai közül az *és, s* ritkább használatú és az *oszt* (azután), *meg* helyettesíti: *nagyon kiáratt a Duna, oszt a kertünköt is tisztára előntötte. — Aggyon ēk kis paprikát, mēg eszt a sőtartót is töccse teli! Sēm, szintēn ezen alakokban járatosak: sē, szinte. Ha tē émēgy katunának, én szinte émēk! — Sőt és mind-mind egyáltalán nem fordulnak elő. Páros kötőszó gyanánt használatos: ēggy-a — más a: ēggy a ésē gyütt, más a nem is küdött helyette*

sénkit. *Eggy a csúnya, más a szegény* (= egyrészt csunya, másrészt szegény).

A választó mondatok kötőszavai: *vagy; akar: vagy igaz a, vas sē! Vaty kő, van nem ide állít be* (= mindig). *Assē mongya ēb vagy, vagy kutya! Akar ēggyik újam vágjam, akar a másikat.* Kötőszó nélkül: *Akire gyün, akire nem?* (mondják a gyermekek a kiolvasó vers elmondása előtt, ha ketten maradtak).

Az ellentétes mondatok kötőszavai: *pegy (pedig), hanem* (a legtöbbször helyettesíti a gyér *de-t*). *Azomban* sajtóságtos jelentéssel bír: *„külömben, ami azt illeti.” Hun van Jani? — Tán a szomszédba van, vat tán a bódba mēnt! Azomba nem tom!*

A következtető mondatok használatos kötőszavai: *hát, azé, esz szērınt.* A magyarázóké: *tunnillik; vagyis, mégpegy, hász, hászēnn.*

Alárendelt mondatok. Valamennyi fajnál igen gyakori az *asyndeton*: *A guta mēg nem ütyi kevesbe. Kevesbe a Dunába nem esett* (e h. kevésbe múlt, hogy). *Mēgemlēgeted tē mēg eszt, tudom Istenem! Eccē sē mondom, nem odamēnt. Ulyan pofont adok, arrú kódúsz! Annyi a gyümöcs, Dunát lehetne vele rekeszteni! Kē fő, zabba vannak a lovak!*

Ha saját szavainkat idézzük, akkor a *mondok* szóval, ha a máséit, akkor az *aszongya* szóval kapcsoljuk: *Hē gazembēr, mondok, maj az újadra koppintok! No mondok, rongy! Nem mēgy a, aszongya, Isten kēgyelmes job lábáé sē!*

Az időhatározó mondatok kötőszói: *(a)mikó, ha, hotyha, ahugy, valahánszó; — amég — mihánst, elighogy.* *Miután és mielőtt* nem használatosak. *Miután helyett: ahugy, mielőtt helyett: azelőtt, ahugy járatos.*

Megengedő kötőszavak: *ámbar, járha.*

A hasonlító mellékmondatok leggyakoribb kötőszava: *akar:* *Zöd, akar az a zöd kruspán. Piros, akar az a kinyít piros rúzza!*

Sajtóságtos föltételes mondatok: nézd, hamá láttá nacs csibét! Ide hágass, ha má hallottá szamarat beszényi! (= akkor most is hallhatsz).

NÉPNYELVI HAGYOMÁNYOK.

Közmondások.

Aggyig úszik a tők a vízén, még é nem bukik.
A lónak négy botlikja van, mégis megláblík.
Akar égyyik újam vágjam, akar a másíkot.
Alkuggy, mint a cigány, fizess igazán.
Esendő az embër, mint a famacska.
Ha főtétted a kolompot, zörgeşd is.
Igírd még, në ad még, sosë szëgínyít még.
Ki minek mestëre, annak a huncuttya.
Maj gyün még kutyára dér.
Mék kék hánunk, nem szakadunk é, mint a zsák.
Nat tisztaság: naty pusztaság.
Nat tisztaság: szëgínség.
Pap gongya a miatyánk, a mienk az ammën. (Mindenkinek megvan saját gondja.)
Tittaság, tittaság, szép a tittaság.
Töb nap, min kóbász.
Türöké, szenvedöké a deres.

Verses mondások.

Aki annak vizít issza, — vágyík annak szíve vissza (a Hét-kápolna forrás vizéról tartják).
Az a fő, — ami a fazékba fő.
Csinállya ké csinállya — úccsincs kének csizsmája.
Csutora, fúrész — megvan az egysz.
Dibëgek, dobogok, tenyeres-talpas, loncsos farkas, szép lány mátkám nyiss ajtót. (A mesében az ördög e szavakkal nyitattja fel a lánynyal az ajtót.)
Égyeték tótok — mékhót apátok.
Engedelmet kuncogok — többet nem huncutkodok.
Édës anyám édës teje — keserü a más kënyere.
Éfogy a bangó — mëgmarad a tankó. (Mikor valaki pénzért vesz el leányt.)

Ecs csak az úr — zsebe mazúr (üres).

Fáj, fáj, ha nem fáj is fájjon — ökörikra, rákfaggyú — kend még veled, meggyógyú. (Tréfás ráolvasás).

Fére széncsíg — nincs rád szükség (alkalmatlankodó gyermeknek mondják).

Ha nem csordú, cséppen — száz forintbú ötven (Rosszúl kofálkodókra mondják).

Huncut a paraszt — mihánst éggy araszt.

Ilyen a világ — kinek szoros, kinek tág.

Ide veled — ha van nyele.

Isten étesse sokáig — máto foggá szérdáig.

It nyukszik az Urban — mint a Máté lova az útban.

Jaj isténkém micsinállyak — szalaggyak-é vam megájjak? — ha szaladok utóérnek, — ha megállók, jó megvernek!

Kidobóták Szentésén, — aki fázik részkeszén!

Légyen lúd, ha fehér — éggyük még, ha kövér.

Majha fagy, hó lesz nagy — répa terem vastag nagy.

Mégadom — ha az ebét éadom (soha).

Mindén embér azon légyen — hogy a hasa teli légyen (tréfás biztatás az ebédnél).

Minden hegynek van egy vöggye — minden farsangnak van bőttye.

Mindén gomba jó gomba, — csak az embér goromba.

Nem lehet, — mer a világ kinevet.

Pajtás a bortú okos még asz számár is — nincs a világon enné bölcsébb kalamáris! (részegek mondják).

Pallag Pétér kapállya — Mohar Pista gyomlállya (elhagyatott, parlag földre mondják).

Rokonok Adányrú, Évárú — tót asszony kontyárú (= távolról).

Süsd még a halat, — aki a kocsi után szalad!

Széréncsés főfordulást — lassú dölést naz zuhanást!

Teteje víz — talpa víz (a rossz cipő).

Török, görög — mind éggy ördög!

Újság hasamba — hideglelés pokóba (tavasszal mondják, mikor új ételt esznek).

Úr vagyok mindénkö — réggé früstökkö — débe nem észek — este léfekszek.

Várj ek kicsit — hat táncollyak ép picit.

Vége Víg Andrásnak — má neki sirt ásnak; — ma ásnak Andrásnak — hónap ásnak másnak!

Ményországba gyü pajtás — ha meguntad életed.

Ottan lesz maj víg lakás — bú nem gyötri testédet.

Bor, sör foly, mint tengér — ihatyik az embér!

Ha az embér ástó — éggy anyá pálinkát hoz.

Két anyúka furulyá — harmadik pegyig dudá!

Szólásmódok.

Aggyig sē tartott, még aszondom: ammen.
Ahány legyet kifog az embēr, megin annyi gyün a temetésire
 (sohasem fogynak el).

Alább ős sukkâ! (a hetvenkedőnek mondják. *Sukk* = láb).

An nar rubrika! (nagyon számottevő kiadás).

Aranbaltái sē! Isten këgyémié sē! Isten këgyémes joblábaé sē!
 = semmiért sem!

Assē mongya ęb vagy, vagy kutya!

Attya-kifuttya (elég).

Bëköthedd a hasadot (jóllakhattál).

Bë kék végeznyi, ha mingyá az agya hajtya is! (Minden áron).

Biró hátán van mëktörre a mák (darabos).

Dóciné ládájába van: a szemeten.

Émëhecc mos má hatfelé is, ha hñak.

Émënne a dolog temetésire (lusta).

Értünk is léesett a bagó a fárú: mi is érdemlünk egy kis eledelt.

Felit ingyen, felit ajándékba.

Fóvdkta az egri nevet! (jeles dolgot művelt).

Futakra mén a tej: kifut.

Gyërtyát gyát (a gyermek, ha labdáját függőlegesen feldobja).

Gyikínt vágnak: veszekednek.

Gyütte, mënte, szalatta, mégis ot vóta tizënhárom órákkó (tréf.):
 lázas sietség utáni elkésés.

Hátha kedved posszan a málétú? (tréfásan: hátha kedved kerekedik valamit megtenni.)

Ha van, hát lëgyën, mint a Samu nadrágja: két ülepe ész szára.
 (Samu olyan nadrágot akart varratni, amilyen még senkinek se volt; tehát a szabója olyat szabott, melynek két ülepe, de csak egy szára volt.)

Hun vagy köszvény, ráncsd össze! (a dicsekedőre).

Hopp kintelen, nem örömet.

Hova tétted magad szent szög-lyukba?

Húzza a vargákot a fagyon: hortyog.

Igërtem neki Pestët-Budát; köszönnye mëg, ha láttya Szent Endre tornyát! (nagyhangú ígëret sovány teljesítése).

Ínsigët kaját.

Ippenn ullyan Isten kassábú esëtt! (nem olyan, hogy megtegye, amire kërik).

Isten étesse a feleségem urát! tréfás önfelköszöntés.

Isten atta, loptam, szemetën talátam, — mikor nem akarja vki megmondani, honnan vette az illető dolgot.

Isten segí, kettő a vízhányóra! (A hajós életből maradt tréfás munkakezdő fohász.)

Isten veled, mind a vízig szárazon, ha vizet ërsz, gázó.

Ittam kënek bort is, pálinkát is, nem tagadom! (részeg mondja, ha faggatják, hogy ivott-e?)

Kergetyi a szűnyogokat: hidegben tenyerét a vállához csapkodja.

Két ház ébe: szolgálja.

Kiválasztotta tudó közü a pacalt. (A rosszabbikat.)

Kivátotta a becsületttyit (derék dolgot művelt).

Kivétette hasábú a drágát: jóllakott.

Létté hágy: jóvá hagy, beleégyez.

Lóháton jár a kedve: ritkán van jókedve.

Maga dögibe hót még: nem orvos küldte a másvilágra.

Magad üteted Cékus, magad kapátad Cékus, magad igyá Cékus!

(Akkor mondja valaki, midőn a saját erejéből elvégzett munka gyümölcsét egyedül maga akarja élvezni.)

Ma itt, hónap Izsákon! (Jött-mentekre.)

Mégette a somot virágjába! (Hallatlan szenvedéseken, csapásokon gázolt keresztül.)

Mégfizetyi a Roskoványi. (R. a székesegyház legnagyobb harangja.)

Mégverte az Isten, a lábávâ még is rugdâta!

Monták a zsidók a kávéházba (gúnyos ellenmondás).

Naty farka van most a szállónak: drága.

Nánë párja a Hevesig! *Nincs párja még a szogyi nádasba sè!*

Nincs párja hét pusztá faluba! (gúnyos dicséretetek.)

Nan nehezen, ész szóra (= könnyen).

Ne bolondozz Rákhël, sok gyerek van othonn! (Az egyszeri zsidó mondta ezt, midőn felesége a vízbe fordúlt, s többé fel sem bukott.)

Nem állya aszt a píz.

Nem tom, lëssz-ë belüle dâda! (sikerül-e?)

Nincs több sè égën, sè pallásonn!

Nyúttya a panaszt (= panaszkodik).

Oda taszítottá (v. tóta) *a szelet* (oda mert elmenni, ahonnan valami tette miatt tartani kellett volna).

Okossan, ész nékü!

Ó mely sokan vannak, akik háborgatnak! (aki vakarózik, arra alkalmazzák tréfásan a VIII. zsoltár kezdősorait).

Ördög hozott, nem a jó (az alkalmatlan időpontban jövőre).

Ördög vigye tanyiszra, nállam a klúcса! (Vonatközással az egyszeri tót emberre, aki, amikor kulccsal bezárható tarisznáját ellopták, ezzel vigasztalta magát.)

Összeakasztotta vele a tengôt: összeveszett.

Összevetette az ötöt a hattâ. (Meghányta-vetette a dolgot.)

Pálinkát íszik (a hintázó gyermek, mikor becsavarja magát s aztán gyorsan kicsavarodik).

Teremtő szent szíva, de sok isten a fân! (Ilyen tréfás felcserélések még: *A lónak négy botlikja van, mégis megláblík. Nincs ész szikra vizem, écs csëpp tüzem!*)

Tót idatta, tót évette. (Mikor valaki visszaveszi ajándékát.)

Töri a zsidó csontyát (a kis gyermek, mikor ökleit összeütögeti).

Treiguldni haluska (sok. Történetét l. Nyr. XXVII).

Rágya a nyelvit: dühöng.

Rakja a tüzet: árulkodik.

Részkiér kucsibér! (tréfás biztatás a kockázatra).

Ritkítom párod (pl. a komisságban; így: *ritkítom párját*, nem: ritkítja párját).

Sarkára hágott a fekete tehén: bajba került.

Sárga répa, petrezselyem — jaj de régén nem láttuk egymást (tréfás üdvözlő szó, különösen szeretők részéről).

Së kënyerünk, së pízünk irjad Laci! (A hajóséletről fönnmaradt adoma: egyszer a hajósok befagytak, s a kormányos levelet íratott haza: *Së kënyerünk, së pízünk, irjad Laci!* Nagy a jég, nem mehe-tünk; irjad Laci! stb. S Laci minden mondat végére oda írta: *irjad Laci!*)

Së szó, së tartomány csak nekem együtt: se szó, se beszéd.

Sokan vannak odakinn? (= ugy-e hideg van? Mert a hidegben ép úgy siet az ember az utcán, mintha sokan kergetnék.)

Szájába szakatt a íze (sokáig megemlegeti).

Szímádzag, huzakoggyatok (= új házások veszekedjetek).

Szürü kötyi a derest: téltlenkedik.

Szúnyog húzza a tevét? (Szegény segítse a gazdagot?)

Zaplaty a fazékek árával: fizess.

Beszédbeli fordulatok.

A bolondos Mëci Marci hun gyün elő! (mikor valaki Meci Mar-cira emlékeztető bolondságot cselekszik).

Aki csak száját táthatta, mindënki ot vót.

Assë monta bü-ë vagy bá.

Attam kezire a szót (a szájába adtam a szót).

Avvâ nem kő messzire mënyyi.

Az gondolod selyem élet a varró élet?

Az ő kutya szova szerint az egész út történt:

Az ördög hozott, nem a jó!

Azon nótára! (ismételve. *Mit főző ma? — Babot! Hát hónap? —* Azon nótára! (= ismét azt).

Biz én aszontam, uram në büntess, vigyën ê az ördög!

Bizonság rá a mëkhót Zöd Marci!

Bolond vagy, csakhogy nem keringösz!

Buta a papod!

Csak êk kis iparkodás nézne ki belüle.

Csak luksuszsbü varrok, hogy az ördög heverrê në talállyon.

Csak szânâ mëg az Isten lelke! (hogy jót tegyen).

Csudám nem fogy, mennyire fösüdút ez a suhancár!

De jó, hogy a dísznónak nincs szarva!

De mit mondok, nekëm is vót ullyan csirkém.

Ëggyet së adott! Amit ez a szó tész, hogy ëggyet së!

Ëhordom a lajbit evvê a bünyivê. (Hibájával.)

Ëllyën vele jó világot! (ha mástól elvesz valamit).

Ëmontam az egészet cëtü béig.

Étèhedd a pampuskás szádót! (Nem kapsz többé.)
 Fogaggy szót, ne mënny-ê!
 Gombód bë a szádót!
 Gyószte cèrnává (szóval).
 Hánszó dudállyam a füledbe?
 Ha fene fenét észik is êmek!
 Hisz ippen én iszok sèrt, ha tunnád!
 Igazad van szógám, akarhun vètted!
 Isten akarhova tész, ki nem áhatom.
 Isten bizony, tűzbe, vízbe a lelkèm! (esküforma).
 Istent imággyon sè kap az embèr êk kis tejet.
 Jó fő van: kevés.
 Jó, jó s nem is drága! (pl. a kártyánál az egyik remeket (Kunst-
 stück) mond, azt feleli a másik: jó, jó, s nem is drága).
 Kis újam mëkharaptam vóna, hogy bëmmarad katunának!
 Komisz, hogy assè kék mondanyi!
 Könnyebb a zúzájának (veséjinek).
 Má három nap mût ê Isten jóvóttýábú!
 Mègaggya, ha bëcsülettýinek örú.
 Mègèhedd a szép száddá.
 Mèg èp porciú rongyot! (Mikor valaki sokfélét parancsol.)
 Mèg ha piros almává csalogat, akkó sè mëk oda!
 Mègin csak ára térèk, hon nem ê mëhetètt vóna ő is?
 Mèk kék hannyi, hon nem ellenkèzik!
 Mintha hájjá kenègették vóna a szívít: jól esètt neki.
 Nem törík csontya (a lajbinak, ha felveszi).
 Nem is a tē szépségèdé hoztam!
 Nem érdèmlì ennek a rokknak az istene sè, mënnyit kínlóttam vele.
 Nem tom az eszèm mëgállítanyi, mítévó lègyek.
 Nè sajnállyon kigyünni! (legyen szíves).
 Nincs azon ruha de sèmmi, amit ez a szó tész.
 Nincs Isten ege alatt az a teremtés, aki ki bërná ányi!
 No szóllyon má, micsoda dolog-e?
 Sèhussè fért má a dolog a fejembe.
 Sè tudója, sè látója nem vótam.
 Szépen mondom, aide!
 Szép az a ruha, akar most hoznák a hámorbú.
 Szép a maga dögibe!
 Szó kösztünk maraggyon, nagyon bolond èggy embèr!
 Szót vesztèttem rá (megemlìtettem).
 Tè gazembèr, hogy ára fakajtasz!
 Tuggya Isten hun van pokó gyèhènnájába!
 Ütøm fejbe nem messze öklözøm vármegyèbe (tréf.): fejbe ütøm.
 Üsmerjük a bundádót!
 Vigye ê az ördög eszt a sok kölyket, valahun ègy van!

Átok-szitok.

A dudáját neki! A hasad ammennyát, könyörgőjít! Ak kutya-kötelit neki! (asszonyos káromkodás). Ak komisz ammënt benned! A teremtéstéket rakásra! Az idegennyit neki! Az istenfáját, aszt a jószágút! Bomollyon még a szentye! Egyén még a tót fene! Fene egye még a bőre allyát! Üsse még a szé az élő erit! Üssön még a jenei szé!

Hasonlatok.

*Annyit zabâ, mint öt tátus.
Élet után mők, mint a Zöld Marci.
Fekete a bőre, akar a kordovány.
Helyën vagyok, mint Gyöngyös (= értem most már a dolgot).
Híre szalatt, akar a tatárjárásnak.
Hosszú, mint a némët létánia.
Hordozza, mint a mátkatálat.
Ideje is má, mint a Pistyi apja halálának.
Iszik, akar a hamuruha.
Kicsípta magát, mint a lakatos inas Krisztus nevenapján.
Kikapsz, mint Patakon Jézus.
Mégvan, mint lélek a testê.
Mindég mozogsz, akar a fonâvetô.
Mozog, mint akibe motúz van.
Mégattad neki, mint a Poroszlayné a pitének.
Ordít, akar az orosz (a síró csecsemô).
Pizembe van, mint olának a szappany (megette).
Sebës, mint az ólommadár.
Sós, mint az éme.
Tiszta, akar az arany.
Űn néz, mint a bosznyák.
Vége, mint a tót nótának.
Vigyásztam rá, akar arra a hímës tojásra.
Úgy â rajta ez a ruha, mint az istën megâlgyon (mint a pëták ;
mint a ja; akar a grêjczár; mint a milling).
Új járattya a lányját, mint a cûkort.
Úgy át a nép egymás tetején, mint a hêhözög.
Úgy â haja, akar a teremtett világ (szanaszét).
Ullyan, akar a szítófa (mindig dolgozik).
Ullyan szász forintom vót a takaréka, akar a bikklevé.
Ullyan dübe gyütt, mint a kisszamár.
Ullyan szát tátott, akar a bécsi kapu.
Ullyan szép, mint az a írott kép.
Ullyan igaz, minthogy öregapám a világon van.
Ullyan a kényerem, akar a pöfeteg (lyukacsos).
Ullyan szép ez a kalács, maj mêkszólâ.
Ullyan ez a leves, mint a kívânság.*

Párbeszéd.

Adott pizst? — Adott, amitü a fejembe kapkothatok!

Ejnye, hogy az ördög vinne é ebatta — Mingyá tütánad?

Foktâ halat? — Éf fiját së!

Hugy vasz Szëpi? — Két lábom, mint a lúd!

Ki parancsó az Istennek? Én annak fija vagyok!

Ki hót még? — Csontos még a bőrös!

Jó az a csizma? — Jó, hász nem bánt sënkit!

Kiméd aszt a kënnyeret! — Talán nénémasszonnak híjjam?

Micsinász? — Kis libát, mos tarkázom a nyakát!

Nem keresett sënki? — Hunnë, két szünyog vasdurungokká.

Nincs hazukság nékü? — Élëhet az annékü is!

Mé? — A darázs nem mé!

Në ordí! — Ordít a számár mëk te!

Hány óra? — Nem tom, mer az ënyim kítik tisz, tizënkét forintâ! (zálogházban van).

Hideg van odakint? — Bizony a lovaknak lëfagyott a szarvok!

Hun lakik kê? — Patakon! — Hugy mérük ott a bort? —

Pétâkon! — Kê fija is pípás? — Az ám a csípás!

Aszondom! — Aszódon? — Maradhass! — Malachas? — Bocsass még! — Bocázz meg?

Babona.

Nem nyó még a bajúszod, mer sütnyivalót hordasz!

Në pëngesd a villádót, a szëginsigët hívod.

Éjjëre ki kő vënnyi a kanalakot az edinyëkbü, mer nem lehet alunnyi.

Igazat montam, ráhúszták a harangot.

Újonnan épüt házba még kék hãnyi valakinek.

Në téd fő a féketót fijam, mer a vadállat nem fé tüled! (mikor fiú a leány kendőjét, főkötőjét teszi fejére).

Ha valaki megijed, háromszó iszik a vízbü.

»Gaz esëtt a szemëembe, Boldogasszon kívëgye!«

A mákot mikó vetyik, mélyen hãgatnak, hon natyfejü lëgyën.

Aki kënnyérhaját észik, piros lësz tüle.

A fa ész gyümöcsit sok gyerekü asszonnak kő annyi.

Jëktörö Mátyás nappján tojt tojásbü kikët tyúk, liba, kácsa mind nyomorék lëssz.

Ajándékba kapott orvosságot nem szabad mëkközönnyü.

Ha a kënnyér sülésközben tetejün kërésztü reped, nagy baj éri a házat.

Lucanaptü kezdve a nappâ mindég ëggy-ëty tyúklëpëssë hosszabb.

Aki összenyótt kettós szëdrët észik, sãnta lëssz a szeretöje.

Aki pont déli tizënkët órai harangozãskó indü valahova, ar rossz nyomba lép. Nem talã oda, ahova indüt s igën rövid idö alatt nagyon hosszú útakot tész még. Nëmëllyik ëccërre a harmagyk határba talãllyã magát.

Rejtvények.

Szarka szá át a Dunán — két hordó bor az ódalán, szalonna csügg az állán — kutya ü a farkán. (Külön négy mondat.)

Kimént a ház az ablakon, — benne maratt a gazdasszony; — lencsét köt a hátára, — úty készü a vásárra. (Háló, hal.)

A váci határnak hán hegye van? — (6 árnak, 6.)

A reték borsóvá jó! — (Bor, só.)

A bab, még a lencse túróvá jó! — (Disznótúró, orja, amivel a disznó túr.)

Ha akarok, minden falonn átlátok! — (A betűt írok rá.)

Tréfa.

Állati hangot utánzó szavak: Télen a farkasok a hegyekről beszoktak jönni egészen a kőhídi csárdáig s a vén farkas onnan üvölti: *Kijé ez a naty falóúú?* Mire a kiskutya a városból visszautat: *Püspöké; püspöké!* Végül a nagy kutya is közbedohog: *Job ha éméce inset, job, job, jobb!*

Ha ritka vendég jön a házhoz, azt mondják: *Piros tojást neki!*

Ha valaki a malomba be akar menni, akkor a molnár feltételül kiköti, hogy: *Csontot hozzon a szájába (fogat).*

Ha meleg van, óva intik a kapást: *Meleg léssz a kapa nyele, vigyázz még né fújtsd!*

Nincs testvéréd? — Nincs, de vót három; *égyik éhén hót még én naty kenyér mellett, a másik szomjan hót még a Duna mellett; a harmagyk mékfagyott a fütött kemence mellett.*

Mit szónâ fijam annak, aki aszondaná nekéd: *Üsmertem apádot, dërél, bécsületés embër vót, hanem bizon kutyának kutya a kölyke.*

— Aszondanam, tellyes igaza van. Sosë hallottam kutyának macska kölykit.

Fogaggyunk nem tod kimondanyi: *káposzta hús nekü!*

— Hát *káposzta hús nekü!*

— Nem a! *Élég csak: káposzta!*

Ugy-ë ez a kenyér *haja*, em még a *béle*. Hun van má most a *kenyér*? — Ládd a *haja* még a *béle* köszt ullyan vékonka pirosság van, az a *kenyér*! De aki avvá ét, min méghót!

— Nem is éhettek örökké.

Mellyik a lekkissebb *téplom*?

— A nattéplom, mer abbú még a *szenték* is kiszorútak. (A székesegyház oszlopcsarnoka felett hat nagy szobormű áll.)

Méglátogatta az *ëccëri* leginy a *szeretõjít*, hát az ippen három tepszi málét tálát ki. Persze mégkinállya a *legint*, aki vátig csak aszt hajtogatta: *ha tunnám szógám, ki szerelmire van szógám!* Aggyig szógám, aggyig szógám, amíg osztenn mind a *három* tepszi málét mégette.

Az ács-iak tuskévé békerítették a falut, hogy a harangszójakat
nő hallhassák a szomszéd faluba.

A mocs-iak agyagbú csináltak kompot, de megjártak vele, mer
sénki sē tutta a vízre taszítanyí.

A kosgyiak bocfán szokták lesni a hajnat. Az äggyik kosgyi
asszony a jó lakott malacot megabrincsótatta, hosz szēt nő repeggyën.

Népdalok.

I. Üsmeröd-ë rúzsám, az Pëskó urat?
Az ki rámvágatta az tizënhármat?
Tizënhármat vágatott gënge faromra;
Ott állott az babikám, gyászba borulla!

II. Az kisváci konvik ki van pingálla,
Oda van az babikám hóttyig bëzárra!
Në silly, në rí babikám ullyan keservessen,
Mëgsëgít még tégëdët az kisváci Isten!

III. Isten hozzád piros Vác várossa,
Má én többet nem lëszëk lakossa!
Terëmhet má sarnyút a lapossa,
Fakó lovam többet nem tapossa!

IV. Vác várossa szép helyën van, V. Mén a hajó dé felé,
Mer a Duna mellette van. Török gránicza felé,
Benne terëm répa, sóska, Barna kis lyány bújába
Rám illik a babám csókja! Rí a gözös farába!

Gyermekversikék.

*Antâ — bëtakallak hantâ. — Aszt üzente kislîba — gyűjjenek
a lagziba, — ha hoznak észnek, — ha nëm hoznak néznek. — Babona-
babona vaskërësz, ha ëtörík, assë lësz! (megbabonázó szó). — Csënd,
rënd, figyelëm — aki rossz, aszt mëgverëm! — Csere-bere odadom —
többet vissza nëm adom (a csere szentesítëse). — Csiga-biga nyücsd
ki szarvad, tejet vaját adok, hónapra is hagyok. — Ez Kurgyi Pá
tulajdona — älgya mëg az egek ura — ëllyën, ëllyën sokáig — még a
Duna ki nem apad bokáig! (könyvekbe írják). — Hónapután kiskeddën,
bornyányúzó pintëkën. — Istën nëki fakërësz — ha ëtörík assë lësz.
(elszánás). — Keverëm a kását — lopom a pogácsát! (egy fiú ker-
get többet, akik leguggolva élötte — távol — ezen szavakkal kavar-
ják a port.) — Kinek veszett älogja — nálam nálam keresse —
mongya mëg ki a szeretője? (mikor valaki vmit talál, e szavakkal
hívja fel a tulajdonost.) — Ma az élet, holnap itélet — hónapután
víg élet! (a vizsgálat elötti napon mondogatják). Mesztelen gölya —*

csípjön még a bóha! (meztelen kisgyermekre.) *Nem én vótam, ürge vót — keze, lába lyukba vót!* (Mikor valaki titokban megüti társát, e szavakkal háritja el annak gyanúját.) — *Në ne vess — kifut a bableves!* — *Pap vagyok, prédikálok — gölödinnyé hajigálok!* — *Rívó, picsogó — megellött a kiscsikó!* (a sírót csúfolják így.) — *Hiszék éggy Istenbe, kízsalattam éggy ingbe, foktam a baltikát — ütöttem Janikát.* — *Vágom, vágom fát — de micsoda fát — régi rakottyt — gyere velem vers — emék véled vers — fogaggyunk éggy icce borba — huszonkettő ez!* (Minden szótagnál krétával egy vonást húznak, öszszesen 22.)

Mikor a kis gyermeket hintáztatják, ezt mondják:

Szälé barát a hintárú, himbolintó himbókárú, mer nem pizém ára! Pizém ára, pizém ára, aranpizém ára! Széplős légyen a mátkája, aki többet himbókállya, hopsza állóka; szá lé, szá lé barátocska.

Kiolvasó versikék.

Étykém-petykém, petymárára; — szöllő rigó a kis kerbe, — nyúl, nyúl nyomadék, — bárány, bika, bika bőr, — cinégére, vinyégére, — bukkik kérésztőnre — tē vagy az a ló!

Éccēr éggy időbe — szilágyi erdőbe — am madarak marakottak — av verebek veszekettek — szúnyogok pörötek. — Eszt a szarka mēkhallotta — szalmakargyát kirántotta, — szúnyog fejít lévőta. — Bagót küttek doktoré — még a bagó andalgott — aggyig a szúnyog mēkhalt.

Égyédelem, bëgyédelem, bárány bakó — bak mogyorú — csítör, bátor, kendēr Gábor, dop ki csillag!

Ádány, Éva ketten vótak — lötek vadat, hanyat? — hármat! — Éggy, kettő, három!

Abé cédé efgé há — hajdú sógor mit kíván? — Nem kívánok éggyebet — csak ök kicsiny verebet — hajki, tücski — esztet innet kikő vetnyi!

Pad alatt, pad alatt ök kis ház — abba lakik ec cigány — sütyi főzi a hurkát — kértem tüle de nem ád — aszongya hoty pofon vág — pofon ám a kis kutyát!

Éggy a kettő, három, négy — öreg apa hova mégy? — Nem mégyék én messzire — csak a Duna szélire! — búzát viszék mónárnak, — mónár nekem lisztét ád — lisztét adom péknek — pék nekem cipót, botot ád — úgy megütyi a kutyát — végigfutja az úccát!

Gyermekjátékok.

Szent Erzsébetjáték. A gyermekek kézenfogva kört képeznek, egy leány pedig körüljárja a kört, s a versike elmondása után egyet-egyet maga után vesz; aközben ezen versecskét éneklük:

Hun jársz, hova mécc — té Örzsébet asszony? — Innèn-onnan alárú, — Fehérváras szélirü; — az kapitány üzente, — az kend lányát kérette, — kissebbikot, nagyobbikot ásó magosságba, — abba pegyig hat ló légyen, — mind a hat ésszörü légyen, — cuki édés lóra!

Egérfogójáték. Két játszó kezét fogva alkotja az egérfogót, s a harmadik, az egér őket körüljárja, miközben ezt éneklük:

»Kis egérke ehés — ényivalót keres, — vigyáz té kis bohó — sarokba a fogó: — sarokba a fogó. — Mégcsal a szalonna, — nē közelts oda — mer ha nyakon csípnek — és azután véged, — és azután véged!«

Ének végén az egér a fogóba kerül, s nyakát gyöngéden megszorítják.

Körjáték. A kör közepén áll egy bekötött szemű gyermek, s a vers elmondása után egyet megfog, s ha annak a nevét kitalálja, az veszi át a szerepét:

»Piros rózsza koszorú, — mé vagy ullyan szomorú? — Bangyi áll a középenn — szem békötté sütéten! — Maj küdünk egy megvátót, ki éhozza a jászót, — talád ki a nevemet, — hugyan hínak éngemét!«

Libásjáték. Egy leány az anya, s elküldi leányát a libákkal (a többi leányok). Oldalt a fiúk a farkasok. A leány és anya között ez a párbeszéd folyik le: L. Anyám, anyám, éhezék! — A. Gyere haza! — L. Nem merék. — A. Mitü? — L. Farkastü! — A. Hun lakik? — L. Verembe! — A. Mit észik? — L. Kosfejet! — A. Mibe mosakogyik? — L. Arany tácsikába! — A. Mibe törüközik? — L. Pizskos pelenkába. Ezzel a leány hazahajtja a libákat, de az útbanálló farkasok minél többet elfogni iparkodnak. Így folyik a játék mindaddig, míg a libák el nem fogynak. Azután az anya és leánya kiváltják a libákat.

Angyal-ördög. A játszók háttal állanak egymásután, az első a gazdasszony, az utolsó a szógáló. Egy pedig körülkandikálja őket, énekelvén: *Pípan, pípan, pípan bór.* A gazdassz: *Kakasisten jónapot. — Recefice fogadom; hun lakik a szógáló?* — Gazdassz: *Gyere elő hátúsó! — Mit étté ma? — Sós kënyeret. — Mit ittá rá? — Hideg vizet! — Minn ász? — Kék kövönn! — Min lebéksz? — Levélenn! — Mi van a nyelved alatt? — Golyó! — Köp ki! Fordú hármat, dē nē nevell! Ha az illető nevet: ördög, ha nem nevet: angyal.*

Fehér liliomjáték. A játszók kört képeznek, egy a középén áll, s a többi körben forog, énekelve: *Fehér liliomszá, fehér liliomszá, hēj ugorj a Dunába, hēj ugorj a Dunába! Támaszd még ódalad, támaszd még ódalad hēj az aran villává, hēj az aran villává! Fésűköggyé is még; mosakogyjá is még, hēj törüközzé is még! Aggyon Isten lassú essót, mossa össze mind a kettót, széna, szalma égybefogom, észet ölelém, észet csókolom, ki rúzsá, ki!*

A kör közepén álló a vers szerint ugrik, támaszkodik, fésülködik, mosakodik, törüközik. E szavaknál: »Aggyon Isten lassú essót...« A körben álló egyet táncra fog, aki az ő szerepét veszi aztán át.

Hidasjáték. Két játszó hidat képez; a többi pedig libasorban állva átbocsátást kér. *Erisszeték át jó révészek! — Ném erisztünk, mer nem tuggyuk, ki népei vattok! — Lengyê László jó királyé! — Az is nekünk ellenségünk. A minap ére gyüttetek, hídunk lábát étörtéték, még sê csinátátok még! — Még csinállyuk, még, még, még! Ácsok vagyunk, ácsfaragók; fenyűfábú kifaragjuk, még is aranyozzuk! — Ekkor bújnak át a hidon: Búj-búj zód ág, zód levelecske; nyittâ van az arankapu, csak bújzatok rajta! Nyisd ki arankapudot, haty kerüllyem váradot, liliomszá! Most e szavaknál a hidon átjutottak táncra kerekednek: Sárga cûkor, vörös bor, mingyá rád kerü a sor, szalaggy pajtás hamarább, ha nêm szalacc foggâ vagy! Az utóbbi szavaknál a hidat állók az utolsó kettő előtt lecsapják kezeiket, s ha sikerül őket feltartani, akkor ők veszik át a hidállás szerepét.*

TÁJSZAVAK.

Helynevek. Tréfásan a város neve: *Piros Vác*; városrészek. *Kisvác* (felsőváros); *Krako*; *Burgongyia*; *Tobán*, *Lukszëmburg*: *Kukuricaváras* (a patakon túli rész.); — utcanevek: *Paradicsomucca*; *Széucca*; *Békás-*, *Pinték-*, *Temető-*, *Mező-*, *Lágyas-*, *Fekete sas-*, *Csillag-*, *Harangozó-ucca* stb. Egyes épületek: *Kőkapu*, gr. Migazzi biboros püspöktől Mária Terézia látogatásának emlékére emelt diadalív; *konvik*: a fegyházépület, amely eredetileg nemesi ifjak nevelőintézetének, convictusának volt szánva, de csak 1856-ban került tető alá s fegyintézetnek rendeztetett be. — *Hëgyës*: a tömlőcépület, mely eredetileg bástyatorony volt. *Vëresház*, *dëzsmaház*, *cëdulaház*, *prëfëktus*: a püspöki uradalomhoz tartozó épületek. — *Fehérek temploma*: a felső városi plébániatemplom, (mert a mohácsi vész körül fehérruhás döméséké volt). *Rossztemplom*, *Rókuszka* (kápolna Rókus tiszteletére). *Hétkápona* (bucsjáró templom, 7 stációval). Csárdák: *Kőhid*, *Buki*, *Pokócsárda*, *Fehélló*, *Arankézkocsmá*. — *Istenmalma*. (Egy elhagyatott malom). Boltok: *Kakasbód*, *aranhoród*, *bivalyosbód* (elefánt).

Szölöhegyek: *Bácska*, *Cselöte*, *Csörög*, *Diósvögy*, *Gombás*, *Grónár*, *Hérmány*, *Ispinyér*, *Kápona*, *Körtélës*. *Kútövögy*, *Látóhëgy*, *Naszá*, *Nyúlas*, *Papvögy*, *Patakfő*, *Pincevögy*, *Sejce*, *Túdósdomb*, *Törökhëgy*, *Ürgehëgy*, *Vasas*, *Zsobraék*.

Rétek és szántóföldek: *Csiphés*. *Derecske*. *Dinkakërëszt*. *Erös*. *Gyada*. *Hajigácsó*. *Hasznoskút*. *Határsziget*. *Kökërëszt*. *Ordító*. *Sistó*. *Tordai sutu*.

Egyéb helynevek: *Bóhavár*: domb a Duna tulsó oldalán, egy római castrum maradványaival. — *Násznélyuka*: egy barlang a Naszáhegyben, mely a hagyomány szerint onnan nyerte volna nevét, hogy egy várúr leánya egy jobbágyfiút szeretett, s vele titkon egybe is kelt. De az apa üldözni kezdette a násznépet, amely ebbe a barlangba menekült, s innen eredt volna a név: násznépluka helyett *Násznélyuka*. — *Gombkötő sziget* (eredetileg: *kompkötő*). — *Buki sziget*.

Személynevek. Sajátságos, hogy a más vidékről ideszakadt embert gúnyosan mindig a falujáról nevezik el; amely név aztán mint megkülönböztető előnév állandóan használatban is marad, *Peregélyi*, *Szokolýi*, *Pënci*, *Kosgyi*, stb.

Acsai. *Agárgyi*. *Bajtai*. *Bakaji*. — *Bernëcei*. — *Birinkei*. *Bodonyi*. *Bogányi*. *Busai*. *Csanki*. *Csákvári*. *Csányi*. *Csëprëgi*. *Csëri*. *Csitneki*.

Darányi. Dobsonyi. Dúdi. Fügedi. Fisi. Galántai. Gélányi. Gubacsi. Gusai. Gyétvai. Gyökösi. — Gyűgyei. Herégyi. Kállai. — Kátai. Kispartyi. Konkoli. Kolozsvári. Koplaldi. Kosgyi. Kosztényi. Kövesgyi. Kurgyi. Ludányi. Mácsai. Makrai. Mároki. Marótyi. Marusi. Mátai. Miskei. Nádasgyi. Nagaji. Napkeletyi. Oli. — Oszlai. Rákóczi. Sallai. Sipeki. Sótyi. Szandányi. Tasi. Tokogyi. Tordai. Tőrincsi. Ungi. Vadkertyi. Varsányi.*

Bérés. Bikás. Bikkés. Bónis. Borosi. Bötös. Csárdás. Csontos. Dudás. Furulyás. Füstös. Gyépés. Gyikos. Kapás. Kécskés. Kényeres. Korpás. Köves. Lencsés. Lopos. Négyedés. Nyakas. Pálinkás. Sutús. Verebes.

Bese. Bagarija. Bagócs. Bodor. Bot. Csapó. Csereklye. Csibor, Cstikány. Csúcsár. Dinka. Dodó. Együd. Farsang. Fátyó. Füle. Giriny. Hajná. Hártó. Hevér. Kanda. Karikó. Kalácska. Keszeg. Kistótpá. Konyhamestér. Kupak. Mizser. Pogácsa. Rézsida. Sídó. Supér. Surián. Tanács. Való.

Megkülönböztető előnevek: a *Kurgyiak*nak: *Bosznyák, Pék, Bajcsi Kurgyi, Dinka, Barna, Hajós, Jasza, Kís, Kísisten, Vérés-szemű, Vótúr, Máriás, Ősz, Pacalos, Pápista, Sótyi, Supér, Szekeres, Bumbuj, Szaladós, Szilaj, Szopóka, Verebes Réttenetős, Pusztai, Kapás, Oláh, Katona, Kurgyi.*

Közép, Vérés, Gazdag Csereklye.

Vérés, Dunamelléki Kocsonyás, Babos. Együd.

Gúnynevek: *Alékszandér. Bogyó Misa. Csutaj. Csömör Éva. Fogas Imre. Gülü Misa. Hasi. Házsémlye* (mert Tótfaluból származott, ahol »há« a minden második szó, s kerek zsemleképei voltak). *Hécsko. Hódvilág. Hopszassza. Mëci-Marci. Néma Mári. Ocsenáz. Ögyelgő Pista. Papzsidó. Piáré Palya. Pogácsa. Rűcskös Julis. Sólógyin. Szítsa. Szivanya. Szuszi Palya. Tankó Mári. Vak Pista.*

Ruházat. *Bondsúr:* meleg női kabát.

cséndés: mamusz. Szőrös vastag szövetből külön mesterember által félcipőszerűen készült, főleg öregasszonyok által viselt lábbeli.

Fracti: apró rongydarab, szövetmaradék.

granca: ruha (gúnyosan). Véd má magadra eszt a grancát.

csaszla: papucs.

gűlűgomb: parasztpruszlikokon és lajbikon levő gömbölyded, füles fémgombok.

habdëlla: nagy lábbeli (Tsz: habda).

hacuka: könnyed rekli, vagy plúszka. (Nysz: hacoka: stola, Überrock.)

kabanyica: kis könnyed rekli. (Nysz: gabanica: szőrös ruha.)

kacamajka: könnyed rekli.

kankó: bő tót szűr.

keserűgomba, pëcsërkegomba: igen kis karimájú parasztkalap.

* Örökre rajta száradt Hazafi Veray János rigmusa, aki ezt faragta rá, amiért taligájával a köré sereglett gyermeksoportot szétkergette:

Gusai a taligás — aki mindég nyavalyás!

lajbi: parasztkabát.

mellyedző: egy darab, télen át ing alatt viselt, hónalj alatt átkötött melegítő bárányszőr.

obon, *obonka*: kis leánynak bő meleg kabátja.

pacsmag: (csak az öregektől hallható): posztószélekből font tágas mamusz; átvitt értelemben: alacsony termetű nőcske.

pancsuska: szőrből készült cipő.

plúszka: rekli.

pruszlik: férfi v. női szorosan testhez simuló mellény.

röhencs: télkabát.

Satyak: gyermeksapka. *Simli*, *simlidér*: ellenzős gyermeksapka.

Süsü, *süsüllye*: az áll alatt összegombolható leffentyűs sapka.

stucli: pamutból kötött kézesuklómelegítő.

szakácskötény: kék kötény.

szatyng: gatyamadzag.

trityi: a taligások viselte barnaszínű, vékonykelméjű, bőszárú, a kötözködésnél gatyaszerűen ráncolt nadrág.

untércg: rendszeren pepitaszövetből az asszonyok által varrt meleg alsó kabát.

Bútorok, házi eszközök. *Fehérvári bicska*: fanyelű bicsak, békanyúzós.

fütyü: kis síp, fütyülő.

gyátófa: gyufa; gyakrabban: masina.

ispék: vékony pálcika, amelylyel a hurka végét tűzködik össze.

kotlik: kerek, fölfelé szélesedő fa vízfordó edény, s csak abban különbözik a *rocskától*, hogy lehajtható vasdrót fogója van, míg a rocskának fa. A *pilli* lapos, puttonyszerű vízfordó edény, egyik nagyobb dongájában fűrt lyuk szolgál a fogásra.

mëricske: kisebb fa merítő edény, egy a dongából kifaragott gömbölyű egyenes fafogóval. A sajtolásnál a must merítésére szolgál.

pécék: kis horog, a vége felé tollal ellátva, amely a hal fennakadását elárulja. (Tsz: péci.)

póc, *pócika*: kis szék.

puplik: *borítókosár*, házi szárnyasoknak.

szemetlapocka: szeméthordó lapát.

tragacs: tolótaliga, láda nélkül.

védli: kormányvezető, molnáradikoknál.

Ételek. *Bakacs*: disznóláb a térdhajlástól lefelé. Szójáték: *angyábakancs görög óvasóvá*: bab bakacsasal.

bodag: tepsiben, pogácsaszerű darabokban kelt tésztából süített sütemény. Pl. a bukta.

brunkó: pálinka.

cibëre: a még híg szilvalekvár.

cicmár: a gyermekek gilisztáinak elhajtására használt cukor.

cigánypécésénye: vásárban a lacikonyhán süített disznópecsenye, egy kettéhasított cipőszeletbe dugva.

csicsa: metélt tészta. (Másképp: csik.)

csipétke: keményregyűrt tésztából újjal szakgatott kis haluska, amelyet főleg gulyáslevesbe csipednek bele. Átv. ért. kis termetű nő.
csóré: sűrű lé; különösen az összement tej és kávéalj.

dagadó: káposztába használt kövér disznóhús.

görhöny: kukoricalisztből süített lepény, a málénál vastagabb, s bővebben el van látva tepertyűvel, zsiraljával.

guba: kenyértésztából sodrott diónyi golyók, kemencetűzön kiszáritva. Leforrázva mákkal eszik.

herőke: forgácsfánk.

lacházi csērésznye: pattogatott kukorica.

lébbencs leves: rántott tésztaleves.

marci: barna rozskenyér.

méra: öntözgetés által mesterségesen kicsíráztatott gabonából kisajtolt léből, — liszt hozzáátétele által, — málszerűen tepsiben kisütött, sötétsárga színű, mézédés, ragacsos lepény.

mónárpogácsa: pogácsatésztából igen lapos kerek alakban tepsiben megsütött lepény; teteje késsel szabályos kockákra van vagdalva.

mundró: fekete rozskenyér.

nokélli: kanavászaggatott haluska.

nyögvenyelő: gombóc, gölödény.

omácska: szósz.

pampuska: fánk.

pęctej: ellés utáni gyenge tej.

piszkos tészta: lekváros tészta.

poszpász: bodag, bukta, sütemény. (Más jelentés Nyr. XXVII. 277. konfekt, csemege; olasz: postpasto.)

pręzli: megreszelt (v. riszált) száraz kifli.

rakott tészta: lábasban ropogásra megsütött lekváros tészta.

sifli: apró kockákra vágott tészta. Átvitt értelemben: semmi nehézséget nem támasztó, könnyű dolog: *acs csak sifli*: semmiség.

sűrűdara: zsemlekása.

sütnyivaló: a kidagasztott és megkelt kenyértésztából félretett kovász, amire reádagasztanak. Egyik ház úgy kéri kölcsön a másiktól. *Nem nyó még Pistyink a bajúszod, mer sütnyivalót hordasz.*

szabószalonna: a begyalult káposztában a gyalu alul laposan kikerült széles ér vagy torzsaszelet.

terc: krumplisterc, az apróra morzsázott főtt krumpli zsirra vetve, s megpirítva.

vadóka: savanyú, éretlen gyümölcs.

vakarcs: csak kissé kipattogott kukorica.

varbók: otromba nagy, esetlen pogácsa.

zsëndice: édeses savó.

Állat- és növénynevek. *Árpáskörte, búzáskörte*: az árpával, illetve búzával együtt érő körtefaj.

bagócza: bagolyborsó.

békasó: kvarc.

drüngóbab: óriásszemű tarka babfaj.

fehérkéjő: a nép hite szerint régi falakban ilyen fehérkégyó él, és zörejt okoz. Ha napfényre kerülne és agyonütik, az a ház menthetetlenül elpusztul.

gyúcsike: a lekaszált szénával a padlásokra került szöcskefaj, mely, aratás után esténként hallatja éles hangját s ezt a nép *gyúcsik*-nek értelmezi.

jakabsziva: nagy veresszemű szilvafaj.

kakasbab: hosszú, vékony tarka babfaj.

katalinka bugarka: fűskata.

kínyésítő: kénese.

kosolló: kosarjú (egy énekes madár).

muska: muszlica; apró legyek.

ördöglepe: tarka lepe.

paklincs: juhkullancs.

pajod: cserebogár lárvája.

papmacska: nagy szőrös hernyó.

rácfelete, *sárfehér*: szőlőfajok.

szöcskő: szöcske.

török ribizli: veres ribizli.

vérésszárnyú: a márnának egy faja (kis hal).

vízi bika: gyermekijesztő szó. *Bé né merésző mennyi a vízbe, évisz a vízi bika!*

Egyéb tájszók. **A) Főnevek.** *ágyubavaló*: vén asszony. *Méksé hót még az a vln ágyubavaló?* Szinonimái: *régi csicsa, csoroszlya, égetnyivaló, salabaktér, satrafa, sibilla, szipirtjó, tarattyú, tragacs, trasulya.*

áklítom: félig tréfás, félig boszús megszólítása rendszerint pajkos gyermekeknek: *gyerejde té, té áklítom!* — De öregekre is használják: *ugyan hun járhat ére az a vln áklítom.* Pajkos gyermek szinonimái: *béstyé, bunkó, cémendék, címér, csipisz, darab, dezöntör, disznóállat, drágaalak, gyézsépogyés, gyöngyalak, gyöncstg, csúnya hagyás, híres, istenustora, jobbik, kiszél, gonosz ktszítmny, koszpodár, komisságnak kovásztévő lapockája, klapéc, kutyaházi, kutyatojás, lélékkárhosztató, ördögkaba, pillimpátyusz, plátó, pokófajzat, pokópozdorjája, sémniházi, takompóc, ustor.*

(alma) piros alma: egy labdajáték. A gyermekek sorjába lerakják a földre kalapjaikat, s akié az első, az egy labdát dob valamelyik kalapba. Akiébe a labda beesett, az felkapja és üt vele. Akit megüt, annak a kalapja lesz az utolsó.

agyaras ancsa: a nagyfogú leány.

bagaria: oroszbőr. — *Húzd össze a bagariát: vond össze felesleges kiadásaidat; takarékoskodjál.* (Nysz: igen neki szoktál a bagaria megeresztésének. Balásfi Csepregi Isk. 163.)

baktértojás: tréfás gyermekbiztató szó: jó van fiam, étalátad, tied a baktértojás (vö.: *koppómandula, kanagárpercec.*)

bancillás: gyermekeknek kedveskedő megszólítása: *gyere ide, té bancillás!* Szinonimái: *arancsibe, arancsillag, drága mag, majgóta, sarmanc, dandsandar.*

- béng*: a szőlőfürt egy cikkecskéje (máskép: *szrapka*).
- bépoklos*: nagyétű gyermek. Ilyenek: *bélisten, kényérgunyhó, tátus*.
- beszégető*: nyelv. *De jó beszélgetője van a mányikának!*
- betegkatunka*: gyöngéd elnevezése a beteg kis gyermeknek.
- bocfakolomp*: rosszul járó falióra. *Úl leütöm innent eszt a rongyos bocfakolompot, hogy az ördög se teszi jóvá!*
- bókony*: hajóborda, ladikborda.
- boráttidő*: bolondos. *Nézzitek má eszt a boráttidőt, mi csinâ?*
- boszorkapille*: pajkos leány megszólítása.
- botlik*: láb (tréf.). *Tédd odébb aszt a botlikot!* Tréfás felcserélés: *a lónak négy botlikja van, mégis megláblik.*
- buckó*: kövér kis gyermek. Szin.: *pucorgyura, puffancs, tüttüs*.
- bukros*: (tréf.) pofon. Szinonimái: *láfcsák, lévai, nyakonta, suslya, képes, tasli, ofling*.
- bunkó*: kamasz, buta, faragatlan (gyermek). — *Égyüt vele az a bunkó kölyök is.*
- butykos*: részeges ember.
- címér*: pajkos gyermek. *No címér, mére jártâ?* — *Címér Rozi*: pajkos leány. — *Úcca címér, házi gyász*: aki az utcán pompázik, a házi dolgokhoz meg nem ért.
- cukmis*: poggyász.
- csebunda* (gúny): csehember.
- csérfacsomó*: kistermetű, kövér nőcske. Szin.: *csipétke, Hofmoncsépp, pacsmag, trücsök, tucsak, zsúpkíve*.
- csimri*: harangláb.
- csivallás*: zaj, lárma. — *Csënd! Ne halljak sèmmi csivallást!* nyikkanást. (NySz. *csivog*, Tsz: *csivall*.)
- csudavilla*: csúnya úri nő.
- csúnyabugár*: rút férfi vagy nő.
- dandsandar*: kedveskedő megszólítása gyermekeknek. *Mi csinász, tē dandsandar?*
- darab* (tréf.): ivadék. *Hova mēgyő tē Miskei darab? Szabódarab. Vö: Mészáros maradék.*
- déta*: hangos pletykázás vkiről. *Egész nap csak az Őrzsirú â a deta.* (Lat. *dieta*: országgyűlés.)
- döme*: nagy, tagbaszakadt ember. Egyéb személynevek köznév gyanánt: *mahuméd*: nagytermetű; *tarata Marci*: rendetlen; *pukhana Juda*: kövér leány; *fordács Pista*: köpönyegforgató; *kalamajka Kata*: szeleburdi; *szé Kata*: szeleburdi; *címér Rozi*: pajkos v. piszkos leány; *csömör Éva*: kiállhatatlan; *ögyelgő Pista*: csavargó; *igyekézet Pista*: iparkodó; *pucor Gyura*: kövér; *kuka Marci*: szótlan.
- drága alak* (gúny): pajkos gyermek. *Méktészem drága alak, hunnē tēnném mēg?*
- drágamadzag*: (gúny): kényes gyermek.
- ébadó*. *Itt hatta ébadóba*: csúful cserben hagyta.
- égetnyivaló*: vén asszony.
- égség*: ég. *Vót ot mindēn az égség alatt, csak ippen a madártej hibázott* (semmi kívánnivaló nem hiányzott).

ékopi: szegényes, inséges hely. *Nő menny oda lányom ékopira!*
ëme. *Sós ez az étë, akar az ëme. Jaj ëme ez a leves, ëme*: sós.
famacska: csaptató egérfogó. Az egér két deszka közé szorúl.
farajbum: alak. *Kimënt a farajbumbú*: formájából.

filkó: fricska, a hüvelykre feszített középső ujjal való ütés.

fölálló: reformátusoknál az istentiszteletet bevezető ének, amelyt állva énekelnek. *Invocatio*.

fővonás: botrány. *Vót nagy fővonás a szomszédékná.*

gamba: vastag, duzzadt ajak. *Dë nagy a szád gambája! Gambán ütlek!*

gëbulya: halaknak szórt kábitó maszlag. *Nem ëttem gëbulyát, hogy ëmënnyek!*

gille: sovány (gyermek vagy nő).

gomolya: turó v. sár gomolyag.

gumi: újjal mutatott füge.

grimancs: idétlen, esetlen gyümölcs.

gyëngefakadás: szerfölött érzékeny, kényes teremtes.

gyëngepëcsënye: serdülő, kikapós lány.

gyöngyalak, gyöngymadár, gyöncsög, gyönyörü, gyönyörü madár: gúnyos címzése azoknak, kik rossz fát tettek a tűzre.

gyüfert: csoport. *Mindég újab még újab gyüferték gyünnnek.*

hagyás (gúny): ivadék. *Ahun mén në a csúnya hagyás.*

haláélesztő: vmi elérhetetlen drága dolog. — *Écsanya, süssön má ëccë mälét!* — *Maj süttök fijam, hászën nem haláélesztő.*

hátramozdító: segédkező gyermek. — *Gyerejde të is Jóska, jó lëszó hátramozdítónak!*

hékém, hékám: házastárs. (Mert egymást így szólítgatják.)

hërész: a lagzi után pár nappal a leányos háznál tartott lakmározás.

hëptikafészék: hektikus.

hëvek (tréf.): megszólító szó. *No hëvek mind ëgyütteték?* (együvé tartozó gyermekek).

hófalat: hófehér arcú gyermek.

hótrongy: csupa rongy. *Má ez a gyerek is hótrongy!*

huja. *Jó huját aluttam. Égy hujára kiitta aszt a nagy üvegët!*

immárok: felvidéki káposztakereskedők, akik gyakran használnák az *im* már szót. (Immár itt vagyunk stb.)

instlkergető: nagy kinnal vergődő szegény ember.

istenkassa. *Maj idaggya István bácsi a szekerit!* — *Nojiszén, ippenn ullyan istenkassábü esëtt!* (= épen olyan jószívü!)

istenkertye: mező.

istenustora: vásott gyermek.

iszka: lyukbalökő gombozásnál a mikor a gomb éppen a lyuk szélén áll meg. Ekkor a gomb messze kilöketik. (Kecskemét: iszik Tsz.)

ítjlet, ítjletidő, kurucidó: esős szeles zivatar.

jaszompék (gúny): kontár pék.

jótëtlëk. *Évesztëttem a pízemët. Anná az a teremtó tellyes szent háromság, hngy valami jótëtlëk csak mëktaláná!* (jószívü ember).

judá: kedveskedő megszólítása fürge kisleányoknak. *Gyerejde tē juda!*

juszé: erősen fúvó, hideg, különben bármi irányú szél. *Nē vit ki a kis lyánkát ára a juszére!* (NySz. *juhszél*: auster, Súdwind).

kanagárperec, koppómandula: tréfás gyermekbiztató szavak. — *Eriggy fijam a zsidóhó, hozzá két kréjcar ára pálinkát!* — *De oszt mit ád?* — *Maj adok fijam koppómandulát, kanagárperecét!*

kalabala: rendetlenség, összevisszaság. *Csupa kalabala ez a ruha.*

kapacs: hosszúra növesztett köröm.

kapamatyó: (gúny): kapásember.

karaj. Naty karajt hajjt a vkinek: feltűnő nagy tiszteletben tart valakit. *Ullyan karajt hajtott a komájának, akar Isten ó szent földstginek!*

kavicska: kapókövecskékkel játszás.

kényérmásina: száj.

kíszítmény (tréf.): gyermek. — *Nē fé, lész kapsz, tē gonosz kíszítmény!* — *De furcsa kíszítményék ezek a szomszédék!*

kísígvakaró: aki a malmok készségét (forgó) tisztogatja, s mivel ez a legszegényebb néposztályból kerül ki: nyomorúlt, földhöz ragadt szegény.

kisisten (gúny): elbizakodott, kevély ember. *Ahun mén nē a kisisten! Asz hiszi ó a kisisten!*

kiskatuna: kadét.

kisvilág: sokaságot kifejező szó. *Vót ot malac annyi, akar a kisvilág!*

kiszél: mindig izgó-mozgó, nyughatatlan, fejét mindig valami csalafintaságon törő gyermek. — *Micsinász mégin tē kiszél?* — imfámis öreg. — *Hova méhet ére az a vín kiszél?*

kolész (gúny): egyszerű faház, gunyhó, ól.

koszfértá, koszfészék, koszvári, koszos, rongyvári: földhözragadt szegény.

koszpodár: tréfás megszólítása a pajkos gyermeknek.

köfolytyű: a disznóláb vége, csülke. A. m. bakacs.

kovásztévő lapocka: Pajkos gyermekeknek mondják: *eriggy tē komisságnak kovásztévő lapockája! Micsinász tē lustaságnak kovásztévő lapockája?*

kramázsia, cele-cúla, puciha: poggyász, szedett-vedett népség.

kutyatojás: csintalan gyermek. *Micsinát má mégést ez a kutya-tojás?*

kürtögyugó, pizsokgyugó, pizsokfészék: piszkos asszony.

kvallanty (tréf.): láb. — *Léüt a lagyk szélire, oszt onnēt lógatta bē a Dunába a kvallantyaít.*

lágymártás: gyenge, lottyadt, elpuhult ember.

láfcsák: pofon. — *Dē maj kapsz él láfcsákat, hogy árú kódúsz!*

lecke: prédikáció. *Rúlad szó a lecke*: a te esetedre céloznak.

Kirű szó a lecke?

lélékkárhosztató: pajkos gyermek. — *Aci hama aszt a kanalat, tē lélékkárhosztató!*

létyo, lafanc, lancfa, lapaj: nagytermetű mihaszna.

lévai: pofon. *Maj adok él lévaít oszt a is a tied léssz!*

lohojda (gúny): nagytermetű, hórihorgas asszony.

lopóláz: az egész testet elálló, megzsibbasztó láz. A benne szenvedő mit sem tud tenni.

lötty, löttykő: lé.

macadár: ágyas. Szinonimái: *rémonda, cafat, cefet, cefre, donyész.*

madártej: Vót ot mindèn az égsíg alatt, csak ippenn a madártej hibázott. Ez a dicséret legmagasabb foka (vö. *kakastejjê, varnyúvajjâ süt kenyér*).

majgóta: a kis gyermek kedveskedő neve.

marhapacâ, marhatüdő: bolondos szeleburdi. *Hova szalacc ullyan eszeveszétten të marhatüdő?*

mellezsleg: mellékjövedelem.

mérégodó, mérégzsák: hirtelenmégű, *patragóc.*

mírmancs: aprócseprő jószág.

mócsing: zsilás marhahús.

motúz: motosz. *Mindég mozoksz, mint akibe motúz van.*

müsztafa: komor, mogorva ember.

nessz: ürügy. *Avvá a nesszê gyütt, mintha èngèm ê akarna vinnyi.*

nyakonta: pofon.

nyovolyabunkó, nyovolyafészék: beteges.

nyelvfritty: nyelveskedő, gyorsbeszédű nő.

nyiho: a csizmadiák gúnyneve.

ordító, farkasordító: hideg helyiség. *Në mënny abba a ordítóba!*

öcset. Annyi akar az öcset: igen sok (vö. *NySz ecsetkóró*: bacu-

lus pastoris M. A.?)

ördögkaba: vásott gyermek.

pacok: a bab, borsó, lencse hüvelye (vö. *pacskol, paskol*).

pajslí: tüdő. *Nehessíg gyűjjön a pajslídra!*

pálannya: disznógyomor.

pétyérák: sintér, gyépmestér (tulajdonnévből). Így: *makrai*: kicsiny.

piaré: részégembér.

pikét: nagy kék szem. *Rám nézett a pikéttyeivê; pikétszémü*: szürkeszemű.

pillimpátyusz: (tréf.): pajkos gyermek.

pimpiri paksz: Gyermekjáték. Egy huny, a többi elbúvik. Adott jelre a hunyó indul keresni, s akinek rejtekét elhagyta, az előjő s a megbeszélte helyre (falra) csapkod tenyerével, mondván *pimpiri paksz*, s fel van mentve.

pipakupak: szenvedélyes dohányos.

pippony: boszorkány. *Jó féllýèn komasszony, éviszi a pippony!* Rendszerint gyermekeket ijesztenek vele: *ê visznek a pipponyok!* (vö. *vizi bika, bumbus*).

pirtli: vékony fadarabok, ágak csomóba kötve s eladásra szánva.

pislancs: tréf. szém. *Nyisd ki a pislancsaidot!* (Tsz: *pilláncs*.)

plénc: két végén meghegyezett fácska, melyet a négyszegű vár-

ból ütőfával föl s elütnek. Ahány lépésre röpül a *plenc*, az ütőnek annyi lova van, ha azonban *opitol*, vagyis a széles ütőfán a plencet táncoltatja, ahányszor ezt teszi, minden lépése annyi lovat számít. (Tsz. *pilinc*.)

pocik: kistermetű férfi. Synonymái: *görcs*, *nyomtaték*, *padláb*, *pécék*, *rádás*, *töpsincs*, *tökmag*, *trücsök*.

pokópozdorjája: csintalan gyermek.

povalyacs: naplopó, csirkefogó. *Povalyacsokgyik*: napot lopja.

présznyák (gúny): tót ember.

pomosznyék: mord, komor tekintetű, bujnyik. *Pomosznyék ország*: messzeeső föld (más jelentés Tsz.).

puffancs: piros kövérképű gyermek.

putyik (gúny): kis, ronda bolt (fr. *boutique*: alsórendű bormérés).

púzsér: piszkos gyermek.

ragancs: ragadék. Mikor a szűk kemencében a kenyerek összeszörülnek, az összeragadt rész neve: *ragancs*. (A kipattogott kenyérhéj: *páp*, *gyürke*.)

ragasztó: ajtófélfá.

rénáta: rendetlen, ragyuva öltözötű leánygyermek. *Gyere ide té rénáta, haty kötöm még a kendődöt!*

reték: vastag piszok a kéz- vagy lábfejen.

részégekaba (tréf.): részeg ember.

rigacs (tréf.): feketearcú gyermek (vö. *rigó*; *fekete*, *mint a rigó*).

rúgott asszony: elvált v. elcsapott asszony.

sarmant, *sarmanc*: magzat. *No sarmantok, ithonn-é vattok, hoztam valamit!* (fr. *charmant*: kedves).

säftembër, *säftasszony*: nagy üzletember, v. asszony. *säftház*: bordélyház.

siketcsaba: nagyon süket ember.

símító: tapasztásra használt sárga agyag.

spórész: máséból megtakarított jószág. *Hunnént van ez a liszt? — Spórész!* (vö. Tsz. *spórészol*: takarékoskodik, Tállya).

strázsa: molnároknál a soros legény (naponkint felváltva).

succ: labdázásnál ha a labda csak súrolja (*succolja*) az illetőt.

supër: ácsmunkát űző paraszt. Pl. *superok készíttik a ladikokat*.

suslya: pofon.

szelekannya, *székata*, *székereplő*, *szévitolla*: szeles, széllel-bélelt.

szélapta: felfújtt gummilabda.

szémcsók: nagy szemreit nyitva tartó kis gyermek. *Te szémcsók!* *Né má hun néz ez a szémcsók.* (Tsz. *szémök*.)

sztupék, *pëdintër*: előzékenyen szolgálatot tevő bejáró gyermek.

szratyi: szorúlt helyzet. *Vótam szratyiba!*

szipka: szőlőbeng.

tag: nagytermetű nő. *Ugyan hova mëhet az a nat tag.* A tagosítás után jutott föld. *Kimék a tagba!*

tálaskosár, *lokaj*: fölösleges kíséző gyermek. *Gyere Misi té is velem, jó lészó tálaskosárnak.*

tarattyú: vén ember (férfi vagy nő). *Nem tom mit kereshet*

ittenget az a vîn tarattyá! (Nysz. *tratyu*: *vetula*, *altes Weib*. *Testi byônbe elyzamec, e meg rothat, földbe lôt agnô, tratyu elesek*. Tel. C. 147.)

tátus: nagytétu gyermek. *Gyere énnyi tē tátus! Annyit észik, mint ét tátus!*

tévó: kemence sárból tapasztott ajtaja. Tréfás szójáték, midőn valaki nem tud megállapodásra jutni: *nēm tom mi tēvó légyek, kályha-ē, kemēnce-ē?*

tirpont: kenőcs fájós derék bekenésére.

(toll): *Nem nagyon töri tollát a dolognak*: nem dolgozik. — *Aszongya égyünne ő is dógoznyi. Peggy haj de törné a tollát haj!*

toszka: kozmó, kosz a gyermek fején.

töklámpás: kivájt tökbe, melyen az emberi archoz hasonlóan a szem, száj és orr helye ki van vágva, gyertya illetve és meggyújtva. Vízbefült holttestek megtalálása végett ilyen töklámpást bocsátanak a Dunába, amely a nép hite szerint a holttest fölött megáll és tovább nem úszik. Á. é. beesett, sárga arcú ember.

tövös haj: a szemöldökszőröknek némely hosszabb száalai, amelyek a néphit szerint a szem gyökeréig benyúlnak, s a szemfájást okozák, ezért gondosan kitépik őket.

trasulya: vén ember.

trofolyka: egy gyermekjáték. Egy diót négy helyen (egy kör kerületén, szabályosan) kifúrnak, belét kiszedik, tetőirányosan egy pálcát dugnak bele, amelyre csavart fonal két végét az oldalt eső két lyukon kihúzzák. A pálca végére krumplit tűznek, a fonalak folytonos rángatása által az egész pálca zúgó hangot adva jobbra-balra sebesen forog.

tünemény: ügyes leány jelzője. vö. *tündér*. *Csakúgy forgott a konyhába, akar a tünemény.*

tucsak: kukoricahajból összekötött pamacs (ezzel pemetélik ki a kemencét); á. e. kistermetű nő.

tütüllye: csunya széles orrú; *tülökórú*.

tüttüs: kövér kis gyermek.

undokmarha: szitokszó. *Micsinátá tē undokmarha?*

vacak: akárminő tárgy. *Vidd innēnt észit a vacakot!*

váci hurka: a váciak gúnyneve.

váci hintó: taliga.

vakhintó: szeleburdi. *Hova mécc bele tē vakhintó?*

vakundokgaras: vakgaras. *Nincs év vakundokgarasom sē!*

vátotka: sovány csecsemő (vö. váltott gyermek).

verthadak. *Hová siecc úgy, mint a verthadak?*

véréspíz: rézpénz.

világeleje. *Tē szósz mēg mást? Hát tē a világeleje vagy?*

világvára: vmi drága dolog. *Pista évēszit Jutkát. Úgy örű, hogy odatták, asz hiszi, mēgnyeri vele a világvárát!*

vitolla: nagytermetű nő.

vizestetű: viszketeg a lábon.

zsódos: bejáró asszony.

zsúpkíve: alacsony, vastagtermetű nő.

B) Melléknevek. *Ágrúszakatt*: elhagyatott, rongyos öltözetű. *Ún néző ki, akar a ágrúszakatt!* (Vö. a ponyva: *Agról szakadt Anti históriája.*)

alattyán: alávaló, schundig. *Ányë dë alattyán ötözetbe járattya a fáját!*

anyaszúz mesztelen, vagy *szúzanya mesztelen*: anyaszülte meztelen.

árjányos: Istentől elrugaskodott, gonosz, pogányszívű. *Hunnë tenném mëg madaram, hászën nëm árjányos az embër* (Tsz. *árjányos hitü*: hitetlen. Szeged).

avitt: régi, ócska.

badëlla: eszelős, szeleburdi. Synonymái: *baszka*, *bibas*, *borútt-ídó*, *futyika*, *gëbulyás*, *hódas*, *kalamajka*, *kelekútya*, *marhatüdó*, *szasza-eszú*, *szelekannya*, *székata*, *tancamarina*, *tandaranka*, *tökéletlen*, *vak-hintó*, *vizingër*.

banga: ostoba. Synonymái: *bangó*, *buga*, *buszma*, *falusi*, *gyapai*, *gyëtvai*, *gyüge*, *hájfejü*, *kuka* (szótlan ostoba), *mafla*, *mantá*, *mélák*, *muja*, *mupu*, *mutufuruglya*, *szamarastaliga*, *szuszi*, *tankó*, *tamo*, *tampó*.

bárggyü: szelid, szende. *Juj de fajin bárggyü mënyecske!* — *De jó bárggyü tehënke!*

baszka: bolondos. — *Bolondbaszka*.

bënyalós: vmely háznál benfentes.

borosztás: az arc, ha a tövig leborotvált szakál újra kiütni kezd. (Nysz. *borosta*: setacetum, tövis, kefe.)

buma: nagyfejü buta.

büszkös: büszke.

cëmëndék: aljas, szédett-vedett; *cëmëndék kölyök*, *cëmëndék kurva*.

csafrinka: kackis, kikapós. *De nacs csafrinka ez a lány!*

csípész: kicsiny, apró (gyermek).

darvas: nagy deli termetü (nő). *De nad darvas mënyecske!* —

Darvas lány!

difinyi: mindig tagadó szócskával kapcsolatban: *nem valami difinyi*: nem sokat érő.

dindár: hórihorgas, darvas (leány). — *Oszt az a dindár lyánya is ott vót!* (Tsz. *dandár*: lenge, ledér személy. Palóc.)

egrës: savanyú; á. é. elérhetetlen (vonatkozással a róka és a savanyú szőlő meséjére).

ërvejő körte (tréf.). — *Mindën körte ërvejő körte* (vö. *többeljobb embër*, *parton magas* stb).

gërha: vézna, csenevész, görhes (gyermek).

hajdabóc: régi, ócska. *H. ruha*: ódivatú. *H. paraszt*: bugris.

hajdináré: hajdani + ordináre.

handra: gyors, érthetetlen beszédü.

hasi: hasas ember.

hëbre: gyorsnyelvü.

hëtszükesztëndő: szerfelett sovány. (József álma után.)

hërka, *hërke*: veres. — *Vidd ë innënt a hërka pofádot!* — *Vërës vót a képe, akar a hërka.*

hërës: pajkos gyerek megszólítása. *No hërës, hun jártá egyyig?*

jato: túlságos nagy, kongó (helyiség). *Naj jato szoba*.

jobbik: pajkos gyerek megszólítása. *No té jobbik, humnënt gyűsz?*
juszëmü: nagyszemü.

kádkompilli: mihaszna, haszontalan.

kalamajka: bolondos, szeleburdi. *Hova szalacc té kalamajka-kata?*

kapciás: hepciás, kötözködő.

klampa: tenyeres-talpas, hórihorgas (nő).

könödök: önfejű, egy szóra fülét sem mozdító, makacs, némileg korlátolt elméjű gyermek jelzője.

krangya; *lacsuha*, *ragyuwa*, *slampët*, *slompos*: rendetlen öltözetű (nő).

kupcihér: sehonnai, poggyász (népség).

kuruc: szigorú, kegyetlen. *Kuruc embër*; *kuruc idő*.

langyos: aki a melegben helyét nem találja, izzad, piheg, mindjárt pörére vetkezik.

lëbo: nagytermetű mihaszna.

lyánybéli: leánykori. — *Em még lyánybéli ruhám!*

macura, *mocura*, *macurka*, *mocurka*, *mandzurka*, *mindzurka*, *mondzurka*, *micurka*, *picurka*, *pindzurka*: igen kicsiny, apró. (Tsz. *pindurka*.)

magvas: a pártában maradt vénebb leányoknak gúnyos elnevezése. *Job ténné, ha othon maranna a vïn magvas*.

maklinc: kicsiny, apró (gyermek). *Maklinc kölyök*.

manta: botor (gyöngéd kifejezés).

mátuha: tápa-tupa, lompos, lassú munkájú.

mazúr: szegény, kipusztult. *Ecs csak az úr — zsebe mazúr*: üres.

mélákpofájú: nagy hosszúképű, bamba arckifejezésű. (Nyr. 27:444)

mëglëtt: az illető, szóban forgó. *Hova tëtted aszt a mëglëtt tisz forintot? Vidd ë innënt eszt a mëglëtt gúnyákok!*

muja, *istenmujája*: félenk, ügyetlen, bamba.

mupu: ostoba, akit már az arckifejezése is elárul.

mutufuruglya: ostoba.

odvas: vén leányok jelzője. *Mék té is beszësz, té vïn odvas!*

ormóttan: otromba, idomtalan, esetlen. *Ormóttan posa*: pajkos gyermek szitokszava.

pacsás: nagyvirágú, rózsás szövet.

patragóc: hirtelen haragú, méregodú. (Tsz. *patrag*: szeles, hóbor-tos [állat], *patragoskodik*: szeleskedik; *Ipolyvölgye*, *Kovár vidéke*.)

pírvingyóka: kicsiny (gyümölcs).

pédë: csunya. Kedveskedő szó gyermekeknek. *Gyere ide, té pédë! Pédë Juda!*

pímpos: penészes (a savanyú folyadék).

pípës: begyes, kevély, szép öltözetű. *Pípëskedik*: kevélykedik szép ruhájában), *pípëssen*: begyesen. (Nysz: *píp*: ornatus, elegantia, ornamentum).

plëngyuha: pongyola öltözetű, rendetlen.

pödërlump: toprongyos.

pranta: ronda. Synonymái: *puruttya*, *ronda*, *ocsmonda*, *svandra*

pukhana (gúny): kövér. *Të pukhana Juda!*

pupák: bamba, élheterlen.

rapák: rücskös, ripacos, himlőhelyes képű.

ragyava: rendetlen öltözetű. (Tsz. *ragyiva*). Synonymái:

plëngyuka, tápa-tupa, tutyi-mutyi, trëhany, krangya, klampa, lacsuha, mátuha, szunyáta, grasnya, slampët, slompos.

repecskës: durva, rekedtes (hang).

romszki: barna, fekete (ember). *Eriggy, të romszki!*

sëszinü: a nem létező ruha színe. Vö. tulipiros, hupikék.

slíktás, ha lisztes a tészta.

sonkolyos: keletlen, zsenyécs (kenyér), melynek belseje darabokra van összeragadva (*gancás*).

süvínnyomta: sovány (pogácsa), amelyben nincs bőven tepertő vagy zsiralja.

sürülátású: közellátó. *Sürün néz*: közlelől néz. *Në nézd ullyan sürün aszt a bécét!*

szapal: egy fából vájt négyszögletes vízmerítő, hosszú nyéllal.

szappanyos: salakos (kenyér).

szaszaeszü: bolondos, tökéletlen.

szépsies (gúny): szépséges.

szunyáta: lassú munkájú, tutyi-mutyi.

tamo: ostoba (legnagyobb fokozat).

tampó: nagytermetű, esetlen, ügyetlen (nő).

tancamarina: bolondos. *Në husz szalad a bolondos tancamarina!*

tandaranka: eszelős, szeleburdi.

tankó: ostoba, hülye.

tarata: nagy és rendetlen (tér v. helyiség). *Tarata udvar.*

Tarata Marci: rendetlen ember.

tëllár: nagyhangon nyelvelő (nő). *Tëllárkogyik*: nagy hangon nyelvel.

tëpëtt rongy: csupa élő rongy.

toszka: bolondos (vö. *baszka*).

trëhany: sehonnai, szedett-vedett, rendetlen öltözetű.

tritli: lisztmérő edény.

tutma: testi hiba következtében orrán át beszélő. (Vö. Nyr. 28:410 l.); *tutmog, kunkog*: az orron keresztül beszél.

vanyiga: cingár, vékony (ember).

vékondongájú: sovány, aki *vékony dongába van*.

vizingër: bolondos. — *Bolondvizingër.*

zabos: a krumpli, rizskása, ha nincs jó puhára főzve, ha *rágós*.

zahin: dús, gazdag. — *Athatna ët tiszforintot, hász ëlëg zahin!*

zákányos, zámoros: bortól, gyümölcstől, savanyú ételtől megrottott bél, gyomor. (Katzenjammeres.) *Zákányos kënyër*: sületlen, ragacsos. (NySz. *zákány*: fex, squalor; *zákányos*: tisztátalan. *Bort árúsz, melly csak poshat, s zékányos*. Cegl. Tromf. 144.)

zuhi: bárdolatlan, faragatlan, bugris (paraszt). *zuhi csizma*: vastagtalpú, nagy kopogást okozó.

zsébrés: a félig kitört fogtól felhasogatott nyelv vagy szájjpadlás. (Tsz. sérvés).

zsúzsár: fösvény.

C) Igék. *Ájudozik:* örömét kifejezi; módfelett örvend. *De ájudozott, mikó az új sifonért meglátta.*

árguvâ, árguválógyik: magánosan, kissé hangosan évődik, töpreng valamin.

avartó: a kutya, amidón két lábra állva szolgál. Emberre is mondják, amikor előzékenykedik.

barmó: ruhát tél-túl nagyjából összevarr, összeaggat. *Eszť a gunyęcot magam barmótam össze.*

(össze-, bē-) *baratyó:* valamit sárral, vízzel stb. bekever.

bécéz: tanulmányozva olvas. *Nē bécézd má aszt a könyvet!*

bérmâ: értelméz. — *Eszť a mondást: egyĕn komasszony, úcsincs othonn, az embĕr kétféleképpen tuggya ébérmányi: vagy étĕ, vaty a komasszony nincs othonn.*

mĕgbodázik: csökönýössé válik, megbolondúl. *Úgy mĕgbodázott, nĕm ĕvĕtt ĕty szikra tĕsztát sĕ!*

bokázik: megtántorodik. *Úty pofon kaplak, hoty hetvenet bokázó!*

bozsekó: haszontalanul idót tölt: *Annyi ideig ĕbozsekótá ottan.*

búgyĕlâ: ruhákba vastagon beburkol.

buggyan: nyáron a másnapra eltett leves sokszor *mebuggyan:* megsavanyodik, poshad.

bóhâskogyik: kötözködik.

buzĕrâ: bizgat, hĕccel.

cilimpâ: ögyeleg.

cincâ: hurczol (úgy hogy rontja is, rendesen ruhafĕlĕt).

csâmpâskogyik: valahol jár (gúny). — *Hun csâmpâskottá má megint tĕ?*

fakadozik: hosszabb idő alatt, időközönként, mintegy darabokban tör ki valakiból a panasz. *Fakadozik az epĕje: módfelett boszankodik.*

csajinkáz: valamiből nagyon keservesen éldégĕl. — *Mit mon Dávid egekbe, mĕnnyi a pizünk? — Kĕt flóres! — No majcsak ĕcsajinkázunk belüle valahugy vasárnapig!*

kicsáváz: vki kezéből nagy nehezen vmit kierószakol. *De biz könnyĕbb a kő közű olajat csavarni, sĕmmint ĕnnĕk kezibű valamit kicsáváznyi!*

csücsű (gyermeknyelv): ül.

csüllĕrez: vmiből igen szűken cseng-bong. — *Abbű a kis pizkĕbű nĕm tom huics csüllĕrĕzĕk ki még ĕgyy álló hĕtyig!*

csüpörget: vmit nagy nehezen összecsuporgat.

csüvenkĕgyik: vkire rákapaszkodik. *Nĕ csüvenkĕgyĕ rám!*

dĕtâz: nyelvel. *Rúlam dĕtâznak: pletykâznak.*

dĕvĕrnâz: hangosan, többedmagával mulat, tivornyâz. (Nysz. dĕvĕrnâl.)

dombĕró: lármâsan hancúrozik. *Ezĕk a istenatta kőlykek, ullyan dombĕrolást vittĕk vĕkhő, hon no!*

dongászkogyik: aprólékos dolgokkal bibelődve fenvirraszt.
dömiczkő: ágyat rajta heveréssel *ledöncöl*, rendetlené tesz.

édugvédâ: elrejt (dugdel-veddel). *Micsoda élete van ép papnak?*
Édugvédállják valami rongyos faluba, oszt ott kuruttyóhat útlet nan nappjáig!

esenkédik: vmiért.

fenekégység: (piszkosan) valakihez törleszkedik, furakodik.

jentet: valahová lohol, tart.

fesű valami gazdag embertől a pénz. *Attú jó fesút*: sok pénzt adott. — *feslik*.

főporó: felheccel (embert).

főcsappant: a gonosz ember népies büntetése. Ulyyan rossz, hoty főcsappantani kéne.

frecskó: fecskendez, pl. mosdás közben. *Frécso*: pl. a nyál beszédközben.

gyállódik: vmiben nagy töprengéssel s kevés feltűnéssel eljár.
Ippen abba gyállóttam, hogy emennyek Pestre!

gyantáz: vmit jól-rosszul valahogy elkészít. *Kisz-é lett a ruha?*
 — *Hát estyig úgy a hügy meggyantásztam!*

gyomákó: vmit vmibe erővel betöm. *Né gyomákód aszt a gúnyát mind bē a ládába!*

hajaz: *egyre aszt hajaszta*: mindig arra terelte a beszéd tárgyát, arra célozgatott. *Ajnyē de fōnt hajazott*: fennhéjázott.

halálozik valamiért: halálba kíván. — *Ezē a házē halálozott.*

hálákogyik: vhol hosszasan tartózkodik. *Écsanya emēk Máriékó!*
 — *Jó van no, de oszt nekēm nē hálákoggyá ott estélig!*

halápó: mindenünnen jövedelmet harácsol össze, még mások elől is.

handrá: hadar valamit. *Mit handrász tē itt?*

hapatyó: a kutya nyelvével *felhapatyolja* az ételt; á. é. mindēt *összehapatyó*: nyelvel, tücsköt-bogarat összebeszél.

ēhērdâ: *ēhandrá*, elhadar; elveszteget.

bēhomlīt: (tréf.) megesz. *It vót a sublōton három pogácsa, má aszt is bēhomlītottad, tē tátus!* (NySz. *behomlīt*, elfed, eltemet. *Kōd yewe es behomloyttaa hwket*: obumbravit eos. Jord. C. 556.)

hōtyög: szakadozva, néha egy-egy szót kibökve értesít valamiről. *Kihōttyent*: meggondolás nélkül valami fontos dolgot kiszalaszt a száján.

hugyozik: hamisan ragyog (a szem). *Sosē higgyē neki lyányom, csakūty hugyozik a szēme!* *Hugyozó szemū*: mosolygó szemū. (NySz. *hugy*: stella. *Idwez leegy thengernek hwgya*: ave maris stella. Döbr. C. 210. Fest. C. 195).

idū: létre jő, javulni kezd. *Tavasztū kezdē nēm idūt az a malac sēmmit!*

ēillik: elporlik (a holttest).

kajdász: kiabál. *Nē kajdássz itt mindég a fülembē!*

összekalabâ: mindent összebeszél, összelefejt.

kanalász, kanalászkogyik: járatlan v. sötét helyen kotorász. *Né kanalászkogyi ott a fazékok közt!*

kangyiká: 1. féllábon ugrál; 2. nyíláson átkukucskál.

karizmá: nagyjából megfésül.

kavilláz: hadonáz.

kiphërkëgyik: függén tesz-vesz, csinál vmit. *Maj megláttuk, hogy kiphërkëtték?*

kohan: osztályrészül jut. *Annyi köszt majcsak kohan szëginkának is valami!* (NySz. *kohint*, titkon *elkollintani*: subducere).

kikodú: pénzből, élelmiszerből, mindenből egészen kifogy (*koldus*).

kolödä: kunyérál, összekéréget.

kolompä: előbb jár a rossz óra (vö. *bocfakolomp*: rossz óra).

koszpító: ront.

krusnyad: görnyed.

kunkog: orrán át beszél (*a tutna*).

kuruttyó: majdnem mindentől megfosztva, magában teng. *kun-csorog. Ha sokat jár a papulyád, hát évészem még azt a tísz forintot is, oszt aztán kuruttyóhacc!*

kuskú: guggol.

lazsnakó: 1. elpáhol; 2. valahol hosszasan tartózkodik. *Egész álló nap itt lazsnakót a nyakamonn!*

leftyikó: folyadékot eszik.

lëngëréskëgyik: 1. dologtalanul él; 2. kevés és lenge ruhában van.

lehëg: a hízott liba.

leftet vhová.

lötýögtet: vkit ringat, sétáltat, táncoltat.

lulajoz: a közepen, lábát szétterpesztve hintáztatja a csónakot.

mëgmacskásogyik: elzibbad (a láb a hosszas ülés után).

mattyog: vmit öregek módjára lassan végez. *Né mattyog má avvâ a villává, hanem aide!*

mëgválík: kitünik: *maj mëgválík, jó ember-ë lëssz.*

rámos: megver (gyermeket). Szinonimái: *ráhány, mëgbúbó, ëlazs-nakó, mëgobrikító, ëpacskó, mëkpántó, ëpufó, ëpuhó, ëtángä.*

motyorász: testen babirkál.

nyakal: *jó bë van nyakáva*: füle-farka teli van adóssággal.

nyafarékó: nyafog.

nyurzó: életlen késsel vág.

mëgobrikító: megver.

kiöbszërvä: gyermeket *kitrãncporál*, szépszerivel kiutasít.

mëgopëcö: rongyos ruhát ügyesen kijavitgat.

pacsä: vízben babrál s azt kipancsolja. *Né pacsád ki mind azt a vizet!* (*pacsä*: 1. pancs; 2. rózsa a szövetben).

ëpályázik: búcsút véve távozik.

patyókä: gondosan betakargat, bő ruhákba burkol, ronggyal bekötözget (pl. fájós ujjat).

pëckö: *kipëcköli szëmit*: az álmos erőszakkal nyitva tartja.

pënyved: kis tűznél a sütemény nem pirul, hanem csak szárad.

Pënyvett zsëmle: nem ropogós piros, hanem puha, sárga.

béprérnyít: kis tüzet rak (szalmából, papírból), s azzal langyosítja be a szobát.

petyög: az óra, midőn jár, s a fecsegő gyermek.

pettyen: rimel. *Mongy erre ész szót, hoty pettyennyen*: rimeljen.

pitinéz: valakitől hízelkedve, őt uralva kér valamit. *Biz én nem pitinézék senkinek*: senkit sem uralok.

pityiszkâ: piszkál.

pockoz valakin: packáz valakivel. *Ëgyre pockozott rajta!* Nysz. *pockáz*: *Darius király, mikor meg hallá, egy város hogy rajta ilyen pockázna.* Cserényi Pers. F. 53).

poszog: poshad (az étel). *Posszan*: megposhad. Tréfás mondás: *Hátha kedved posszan a málétú*: hátha kedved kerekedik!

pöntyörget: kényesen fölbiggyeszt (ajkat).

pratykâ: pancsol, pacsál.

prézsó: haszontalanul időt tölt, henyél. *Mindéy othon prézsó.*

profittroz: szert tesz (valami szokásra). *Hát eszt hunnèn profitroztad?*

prësved: valahol tunyálkodik.

összefufó: ruhát nagyjából összeaggat (a kontár); *épfufó*: ruhát elront (szűkre szab).

ráhízik: amikor valaki valamiről beszél és reátrüsszent, azt mondja: *Éjnye de ráhíztam!*

riszâ: 1. keményre gyúrt tészta tarhonyaszerűen apróra reszel; 2. *riszállya a farát*: menésközben furcsán mozgatja.

rostokó: időz valahol (valami ügyben, sokáig, hiába).

rófó: siet.

rücsög: meg-megcsukló kellemetlen hangot adva vigyorog.

smátrâ, smatrog, fëntet, flangéro (flangâ), koslat, ófrâ: csavarog.

fösüdû: hirtelen felseperedik. *Annâ az Istèn, hogy ez a Pistyi gyerek valahogy fösüdûna!*

sündörög, sürít vki körül: hízelkedve, törleszkedve forgolódik.

észármántó: feldarabol (kül. sült baromfit, a m. *trandsíroz*).

(Tsz: szármol: szétfejt, szétszed; Nagybánya, Szathmár m.)

szavâ: szónokol.

bészínézi magát vkiné: behízselgi; magát hízelgéssel vkinék kegyébe juttatja. (NySz: *színéz*: simulo, heucheln).

bészuszakó: szűk helyre nagy nehezen beerőszakol.

létéstâ: elromlik (ruha, eszköz), elfogy (gyertya, olaj).

tetvéz, bôház: vmit válogat.

tetvézkégyik, bôházskogyik: soká készülődik.

étilû: eltakarodik. *Né a gyerekek milyen hama étilûtak innènt!*

timporâ: (pénzt) nagy nehezen összegyűjt, összever. *Elig tutta széginka aszt a éty két garaskát összetimporányi!* (Nysz. *tèmpèrâl*, Tsz. *timporâl*.)

tollázkogyik: immel-ámmal, hosszasan készülődik.

étökít: (pénzt) elkölt. Voltaképen az 'elkölt' és 'elver' között álló gyöngédebb kifejezés. — *De nem is értèm, hut tutta aszt a ten-gèrstigès píszt úgy étökítteni!*

tömpölyöz: Aki valami váratlan bölcseséget mond, arra mondják: *bé kék tömpölyözni a fejt!* a. m. zsindelezni. (Nysz. *tömpöly*, *stempel*: bélyeg, bélyegző.)

êtrimbó: elrombol (kisebb tárgyat).

összetyapinká: összetapos (sáros lábbal a tiszta padlót).

uhít: ordít (gyöngédebb kifejezés). *Néki is velök kék uhítanyi*: az ő szájok íze szerint beszélni, cselekedni. *Uhics a farkasokká*: ulula cum lupis. (Tsz. *uhít*.)

uradzik: urat akar játszani. Ha vki pl. finom szivart szí, azt mondják neki: *uradzó?*

urizá: henyél. *Né urizá, haném rögvest húzz ék kanna vizet!*

éuslant: eloson.

útákokgyik: veszekedik. *Ném akartam vele útákonnyi, hát odatam néki aszt a píszt!*

uzová: gyakorol, valami szokást tart. *Mos még vaty kó, van ném a pampuskát uzoválya!*

űcsü: ül, csücsül. *űcsü lē; űcsüké lē* (gyermekeknek).

kivackalógyik: vmi bajból (pl. adósságból) nagy bajjal kikeszmerkedik, *kiűvickél*.

vágyigá: várogat, halogat, habozik. *Aggyig vágyigátam, amég oszt Pista lē nem ütötte vesztémre a kezemrű!* (Tsz. *váladikál*: haboz).

kivakarkogyik: korábbi csúnyaságából (az emberarc) kivetkezik s egyre csinosabb lesz.

védē: sok vizet iszik.

vértákó: fönnvirraszt (vmi oknál fogva).

vidít: ordít (enyhébb kifejezés). *Éj édes atya de rám vidított!* (Nyr. 27: 44. *ráviridít*, Sirok, Heves m.)

D) Határozólk és egyebek. Anyádévótá: tréfás káromkodás (az anyádé voltál!). — *Má még mičsinász, az anyádévótát!*

ébattüle: tréfás indulatszó a hirtelen ijedség kifejezésére. *Némenny oda az ebattüle!* — *Az ebattüle, mos jut eszēmbē! . . .*

ébēnguba, étykutya: mindēggy. *Akar Jani, akar Jóska: ebēnguba, ész szikrát sē vattok külōmbek!*

élō: csupa. Nyomósító szócska. — *Csupa élō év víz!* = csuron vizes. — *Kōlyōk, tiszta élō sár vagy!* — *Élō loncs*: vizes.

lelkēmteremtēse: beszédbeli indulatszó, csudálkozást fejez ki, a. m. uramfia! *Ahugy mēntem, hát lelkēm teremtēse, éccē csak kit látok a úton: a Vērát!*

nagy igazán: tréfás meghazudtoló szó. *Űn néz rám, mintha nem tom, nem vóna éggy árva bētēvō falatom sē! Nagy igazán!* (= a beszélő ezzel tréfásan bevallja, hogy csakugyan nincs).

nēnē: indulatszó, a. m. nézd csak! — *Aszt a rokkot juszat nem hordom, nēnē!* — *Minek mēnnék oda, nēnē!*

örōkkōnn-ammēn (örōkké) ez az egy ruha van rajta.

rōgvest: rögtön, azonnal.

szenhatalmak: csodálkozást kifejező indulatszó. *No szenhatalmak, valahára hát mégis kīszt lēttetēk?* — *Szenhatalmak, hát még mossē indútatok ē, mi?*

usgyi, iszkri: a. m. illa berek. *Ahugy meglátta a apját, usgyi neki a szaladásnak!*

E) Ikerszók. *Amëggyig-aggyig*: kis ideig. *Csug bë a disznódot a mi ólunkba, ot lehet amëggyig-aggyig.*

cak-pakk: 1. cakompak: mindenestül: 2. hevenyében, hirtelen. *Cak-pakk habartam ëk kis korhëlevest.*

cële-cála: poggyász.

cikli-cakli: *Mëgnësztem mindën cikli-cakliját ennek a gúnyának.*

csëng-bong: tengődik.

csipri-csupri: aprócseprő.

diri-dara: haszontalan fecsegés.

ëbëstü-kutyástü: mindenestül.

ëccë-ëccë: olykor-olykor. *Ëccë-ëccë ilyen jó malaccságba nem vótam, mint ma!* (= ritkán voltam.)

ëüttë-vëttë: itt-ott. *Ezënn a fán csak ëüttë-vëttë van ësz szëm szëdër.*

ëgicsuda-facsomó. *Mi az ëgicsudát-facsomót viszó a kezedbe hë?*

ëtye-pëtye: kis gyermek csevegése.

fántum-fántumoz: hímez-hámoz, húzódozik.

fricli-fracli: rongydarabok.

gyíkny-gyákány: a hegedülni kezdő zenéje.

gyúr-gyavar: gyúr. *Në gyúr-gyavard azt a gúnyát, nem apád csinátatta!*

haji-baji: régi, ócska (épület, butor).

hëtle-kotla: üres fecsegés. *Hëtle-kotlá*: mindent összefecseg. *Mi mindënt össze nem hëtle-kotlát!*

kerü-fordü: vmit rövid idő alatt fürgén elvégez. *Kerüt-fordút ëp përc alatt mëkcsináta!*

kényës-kelevinyës: kényeskedő (gyermek).

kosz-mosz: kozsmó, kosz (a gyermek fején).

lelkëm-gyerëkem: beszédbeli megszólítás bárkit illetőleg.

lelki-tësty: jó barát. *Örzsink lelki-tësty vót Julisëkkä.*

lova-fija; *lova-csikaja*: ivadéka. — *Ki vót az a embër, aki tënnap keresëtt? — Nëm tom ki lova-fija!*

mëlyik-másik: ki, kicsoda. *Nem a Pista az ott, avvü az embërrë?*
— *Nem tom mëlyik-másik!*

okra-vëgre: célból. *Nem tom mi okra-vëgre hívatott magáhó!*

ót-kaját: ráfog. *Mi mindënt nem ötöttek-kajátottak szëginy fejire!*

sënte-fënté: csavarog, kószál. *Má mëg hun sënte-fëntété ëggyig?*

Sü-fő: mindig egy helyt tartózkodik. *Ëgtsz nap csak ot süt-föt Jözsiëknä.*

süve-fëve: mindig. *Süve-fëve ëz a ër rokk van rajtam!*

szëge-lyuka: búvóhely. *Ûsmerëm én ennek a városnak mindën szëge-lyukát (= zegët-zugát). Sok szëge-lyuka van neki: búvóhelye.*

szörin-szálán éveszett: nem tudni hogyan.

tápa-tupa: nagytermetü, idomtalan, ügyetlen, rest nő.

tëlle-bëlle: semmittevés, időlopás. *Tëlle-bëllëz*: tétlenkedik, húzza-halogatja a munkát.

tib-láb: láb alatt. *Né légy it nekünk tib-láb!*

ti-tú-naggyábú: tél-túl; rúgd fel hadd ott módra. *Títúnaggyábú*

kisöpröttem: úgy a hogy.

Tónát boronát bėjarta: minden vidéket.

tutyi-mutyi: mihaszna, magával is jöttehetetlen.

F) Feltünőbb idegen szók: *Béstyé*: kópé (pajkos gyermekre).

Má még micsinátá té béstyé?

bóna óra: bolondulási idő, veszekedési kedv. *Má mégin rajtad van a bóna óra?* (= nem lehet veled birni).

brakhium: erőszakosság. *Gyütt nagy brakhiummâ*: sebesen, erőszakosan.

dézëntor: pajkos gyermek. *Hova viszéd aszt a villát, té dézëntor?*

diktum-faktum: egyszóval, tehát.

drabalis: nagy, hórihorgas termetű.

domínium. *Nincs párod éd domíniumba!* = sehol sem.

égzszámént: vizsgálat.

énthú: vmely eseménynek nagy feneket kerítve, lélegzetszakadva való elmondása. *Dé nagy énthúvê adod elő a dógot!*

égzempâ: szépirási mintalap, amelyen mutatják be írásukat a gyermekek évvégi vizsgálatok alkalmával. Vizsga után az ismerősök közé széthordják (exemplar).

fikiúz: ellenkezik. *Velem ugyan nem fikiúzó!*

frékvencia: poggyász, aljas népség. *Küdd é az égtsz frékvenciát.*

hipokrita: istentelen, gonosz, képmutató.

juskulum, juskuluncia: rendesen kijáró ajándék (de nem pénz).

Nem kó nekém sémmi juskulum, méktészém hjába! *Gyerünk a juskulumé!*

kapitorium: ész. *No bënt van-é má a lecke a kapitoriumba?*

kárpát: szid, korhol.

komédencia: ügy, megbízás. *Aszonta, szóllyak bé a fiskálishó?*

Nojszén szeretém az ilyen komédenciát!

kompétâ: illik, összeillik.

monstrum, monstrumpofa: ijesztően csunya arcú.

makula: cseppnyi, kicsiny: *makulát* (v. *máknyit*) *nem savanyú.*

páskom: legelő.

plága: körmös (bottal ütés az összetett ujjakra).

plánum: terv. *E léssz a plánum.*

plútó: pajkos gyermek megszólítása. *Micsinász, té plútó!* *Öregekre is mondják: a vén plútó: vén gonosz (a mennyiben más kárára tör).*

polénta: árpadara.

porciú: adó, szénaköteg, ételrész, rész.

purgâ: a has tisztul, mégy. *Jaj dé purgâ: de megy a hasam.*

Mégpurgâ: a hasat megindítja.

répétâ: megismétel. *Répete*: megismételt dolog. *Ma babot főzök, hónap is répete léssz: megint bab.*

silabizâ: kibetüz.

táléntom: kevés belátás, sütnivaló. *Ha fölötted méggyúna a ház, nem vóna annyi táléntomod, hogy kigyünné belüle!*

tráncporá: kiutasít, elutasít.

turpász: pajkos gyermek, aki fejét valamely csinyen töri (kedveskedő megszólítás). *Gyerejde tē turpász!*

válé: döntő végszó, amely megmásítást nem tűr. *Kimontam a válét, hon nem viszlek sēhova, mos takaroggyâ dógod utánn!*

ázisz: vége. *Émécc oszt ázisz!* (aus ist).

basasír: személyszállító gőzhajó.

háglík: finnyás (häkelig).

kamarát: jóbarát (gyermeknek).

kravál: botrány. *Ullyan kravát csinát az a két ló, hon no: zenebonát.*

kuntus: rendes vevő, v. megrendelő (Kunde).

lankszampátér: lassú munkájú, hideg lakatos. *Ugyan vöd má ki a fürjstz ennek a lankszampátérnak a kezibű!*

opsit: takarodjál, sipirc! *Ne hama két kréjcar, oszt obsit!*

partli: kisdedek előkötője, előkéje (nyakba kötött ruhadarab).

pēdintēr: fürgén segédkező fiú (más, alsóbbrendű családbeli).

pikkó valakire: haragot táplál vki ellen, s várja az alkalmas időt, hogy bosszúját kitölthesse.

rigli: závár.

sinfő: megszól, gyaláz, kisebbít (*zsímbő*: pöröl, morgolódik; lásd Nyr. 28: 463).

bratyina (gúny): barátné. *De nagy bratyinák lētteték!*

Dopest: a. m. Kukutyín. Piripócs. *Éméhecc Dopestre zabot hēgyēznyi; Hova mécc? Dopestre* (amidőn nem akarja megmondani). *Kéccé kettő őt! — Maj Dopestēn!*

drusza: keresztnévrokon.

doponya: nagyanya.

dosztig: untig. *Vót ot rétes dosztyig!*

gyēzsēpogyēs: pajkos gyermek; szédett-vedett népség. (*d'e že pōde š?*: hát hova mégy?)

garád: szőlőt, kertet kerítő vízárok.

malina: málna.

nánē: nincs. *Nánē párja a Hevesig*: dicséret.

nyēzdok: hitvány.

nyigda: soha. *Mikő gyūsž ē hozzánk? Maj nyigda*: soha. *Soha nyigda, nēvigyēla.*

povédâ: nyelvel (gúny).

sztupēk: fürgén segédkező gyermek; a. m. *pēdintēr*.

vrēkocs: kisleány hajfonatja.

rēnomé: tisztelet, becsülés.

domnyēžó (tréf.): Isten. *Aszt annâ a domnyēžó, hogy hōnap esne!* *Ha mēgtēsžēd, mēglâdd, hogy mēgâld a domnyēžó!*

Elbeszélés.

Má én komasszony aszondom, hos soha sëmmi névën nevezendó boszorkánságba nem hittem, hanem ára az égyre a fejemét is rá merném tenni, hogy az a vín Kis Palya tudott valamit. Bódogút apám, — Isten nyugosztallya a haló porába is szögint, — de sokat emlégette, hogy amikó még leginy vót, hát ullyan kutyaú mēk-tréfáta itet, hogy kevesbe a nyovolya nem törte ki! A dolog úgy vót, hogy az apám még a Kis Palya a Zélēna malmába égyütt vótak leginyék. De hova beszélék! Nem jó mondom! Apám, hogy nē hazuggyak, még csak inas vót, az a; oszt a Kis Palya még má leginy! Élég ah hozzá, hogy éccé, amikó, szokás szérint mind a ketten bēnt vótak a malomba, oszt Kis Palya lét vóna a strázsa, aszongya csak az apámnak: Hallod-ē Jancsi — így ē — aszongya, hát nem-ē vagy, aszongya, ijedős? Má — uram nē büntess — hugy a fészkes fenébe lét vóna az én apám ijedős; nem fét a, hos sokat nē mongyak, tám még az ördögüt sē! No jó aszongya Kis Palya, mer ő most ēf féórára kiakar mēnni, de oszt aszongya az apámnak, oszt még nē ijeggy! Évvē oszt csakugyan lészát a lagyikba, oszt kievedzött. No jó van, hát amint apám ippen és sajtár búzát akart fővinnye a garatra, — hogy ē nē felejsem az egisz estefelé törtint, úny nyóc óra tájba, — hát éccerre csak hallya ám, hogy úny nyérit écs csikó, hogy majd a fene mégēszi. Hallott má ilyet valaha komasszony? Soha ilyet embēr élettyibe! Apámra a rossz nyovolya gyütt rá kevesbe, oszt a sajtárt is lējettette, ahugy meglátta, hogy écs csikó kapackogyik a vízbű főfelé az ajtóra, oszt a két ésó lábává ugyancsak erőkögyik, hogy bēlődíja magát! A nyaka még a feje persze má bēnt vótak, oszt nyeritött, akar a veszedelēm! No édés uram Istenkém csak most ēz éccé segí-még! Mit vót mit tenni, az apám halálos félémbibe főkapott ēj jókora husángot, ami ippen a keze ügyibe esött, oszt avvá esött nēki a csikónak. Ütte verte a fejit, oszt nan nehezen visszataszigáta a vízbe. Aszongya apám, hogy úty pocskót a fene állattya, hogy aszongya ullyat soha élő élettyibe, mōte a világon van, nem hallott! Dē biz fét most széginy apám, maj a halóverejték kiverte féttyibe! Dē hugy is nē fét vóna az Istené, mikó az a rossz lélék, mer annak köllött lēnni, mēgin csak előgyütt a vízbű, oszt mēgin bē akart kapakonnyi a malomba! Mēgint a hugy elébb, nagy eróvé visszataszigáta. Hát az gondóllya nem előgyütt harmaccó is? De biz előgyütt, oszt apámot félémbibe a halálos verejték verte ki, az ijeccsigtú nem vót a sē hótt, sē eleven. No jó, ki tuggya még mi mindēn nem törtint vóna, ha ippen ekkó bē nem gyün Kis Palya! De hát szeréncésre bēgyütt, oszt ésó szova is av vót apámhó, hoty hát aszongya nem-ē ijett még. Apám oszt monta, hoty hát hugy a tót fenébe nē ijedt vóna még, amikó em még e törtint vele. Oszt emonta az egiszszet cétú-béig. Kis Palya csak vihogott, osz aszonta rá: ámottad csak tē gyerek az egiszet. No köszönöm szépen az ilyen álmot! Hanem ha má, aszongya, ullyan nagyon dē nagyon mēgijetté, hát igyá csak,

aszongya, ék kortyantást ebbü a szíverősítőbű! Maj ettü émülik a fészéd. Élig ah hozzá, hogy odadott az apámnak valami, ördög tuggya micsoda kotyvalíkot, hanëm oszt attü az apám az egíszet úgy éfelejtette, akar az a mékhótt. Csak oszt mikó Isten világába, tánn hús esztendő múva jutott az egísz újra eszibe, hoty hát mi is törtínt vele inaskorába? De hótta napjáig av vót a gyanúja, hogy az egísz boszorkánságot maga Kis Palya csináta vele. Mer ő csakugyan tudott valamit.*

* Megjegyzendő, hogy e hitregei mesét a nép mindig élt személy nevével köti össze. Az egész a Duna közepén levő malomban, — tehát nem patakmalomban, — történik. Vö. *Kandra Kabos Mythológiájában a vízi istenek* című szakaszt, ahol szintén meg van említve a 'csikórém'.

TARTALOM.

	Lap
A nyelvjárásról általában	3
Hangtani sajátságok	9
1. A hangok képzése	9
2. A hangok kapcsolata	11
3. Minőségi hangváltozások	11
4. Mennyiségi hangváltozások	16
5. Egyéb hangváltozások	17
Alaktani sajátságok	21
A) Szösszetétel	21
B) Szóképzés	23
C) Szóragozás	29
Jelentéstani változások	37
Mondattani sajátságok	42
Népnyelvhagyományok :	
Közmondások 46. Verses mondások 46. Szólamódok 48. Beszéd- beli fordulatok 50. Átok-szitok 52. Hasonlat 52. Párbeszéd 53. Babona 53. Rejtvények 54. Tréfák 54. Népdalok 55. Gyerme- versek 55. Kiolvasó versek 56. Gyermejjátékok	56
Tájszók	59
Elbeszélés	81
